

Ойдин ҲОЖИЕВА

Зулфия абадиятти

A scroll with text and a quill pen on a blue background. The scroll is unrolled, showing text in a cursive script. A quill pen lies across the bottom of the scroll. The background is a vibrant blue with a stylized white bird or flower shape in the upper center.

Эъзозлар, ардоғлар уёун ташаккуф,
Асти Сиз офтобим, мен Зиёсиман.
Шонларинииз кулсин дорилмомон, хуф,
Бахтим шул — ўзбекни Зулфиясиман.

Ўзинг ташна этдинг, ўзинг сув
тутдинг,
Қалбимдаги саҳром, дарёмсан,
халқим!
Сени сева-сева мен бойиб кетдим,
Дунё ичра топган дунёмсан,
халқим!

Ойдин ХОЖИЕВА

Зулфия абадиятти

Ўзбекистон халқ шоири Зулфия Исроилова
ҳаёти ва ижоди лавҳалари

Исроилова
Зулфия
Исроилова
Зулфия

Тошкент
«O'zbekiston»
2015

УЎК: 821.512.133-3
КБК 84(5Ў)6
Ҳ-59

Ҳожиёва, О.

Ҳ-59 Зулфия абадияти: Ўзбекистон халқ шоири Зулфия Исроилова ҳаёти ва ижоди лавҳалари /О. Ҳожиёва — Тошкент: Ўзбекистон. 2015. — 128 б.

ISBN 978-9943-28-234-6

Бу китоб атоқли шоира ва жамоат арбоби Зулфиянинг 100 йиллик юбилейига бағишланади.

Китобда дунёга машҳур шоиранинг ижодий ва ҳаёт йўллари шогирд нигоҳи билан кузатилади, Зулфия шахсиятининг ёрқин қирралари талқин этилади. Буюк ижодкор ҳаётига оид улкан тарихий воқеалар, Шарқ шеъриятида тугган ўрни шоиранинг замондошлари, сафдошлари нигоҳида ҳар жихатдан ёритилади.

Зулфияни куршаган ижтимоий муҳит, унинг Инсон ва Аёл сифатидаги ноёб фазилатлари, у яратган устозлик мактаби хусусида муаллиф эҳтиром ила ҳикоя қилади.

Шунингдек, Зулфия асарлари библиографияси, унинг шажараси ҳақида ҳам қимматли маълумотлар ушбу китобдан ўрин олган.

УЎК: 821.512.133-3
КБК 84(5Ў)6

ISBN 978-9943-28-234-6

© Ойдин Ҳожиёва
© «O'zbekiston» НМИУ 2015

Устозим, Ўзбекистон халқ шоири Зулфиянинг 100 йиллик таваллуд байрамига бағишлайман.

Муаллиф.

Аёл! Сен қачон ярадинг бу қадим оламда?

Сенинг дунёга келишинг оламнинг бошланиши эмасми!

Сенинг оламга келишинг мангуликнинг туғилиши эди, негаки, сен ҳамиша ҳаётни янгилаб, унга давомат бахш этиб турадиган ҳаёт бўлиб дунёга келдинг. Фараз қиламан. Сен инсон зотидан биринчи бўлиб дунёга келдинг! Лекин яшаш учун курашни сенга ким ўргатди? Сенинг оналигинг ўргатди. Инсондаги туйғуларнинг энг эзгуси ва ҳароратлиси, энг заифи ва энг қудратлиси бўлмиш сенинг оналик меҳринг тақозо қилди бу бурчни.

ЗУЛФИЯ.

МАСЪУД ОНЛАР

Мен уни юрагимда шеър куртаклаган кезлари топгандайман. Кенг пешонали, жайрон кўзли, сочлари чиройли турмакланган, мулойим нигоҳли сиймо – китобдаги Зулфия сурати мени сеҳрлаб олган эди. Барча кизикувчан, содда, беғубор ўсмирларга ўхшаб унга ҳавас қилганман, хаёлан хатлар битганман. Уни бирор марта кўриш насиб этармикин, деб орзулаганман.

Зулфиянинг шеърляти, шахсияти, унинг шухратга ва халқ меҳрига чулганган умри не боис бу қадар мафтункор? Шу ҳақда кўп ўйлайман.

Ноёб чашмаларнинг сувидан бир ҳовуч ичсангиз, таъми оғзингизда қолади, қайта-қайта унинг зилолидан бахраманд бўлсам, дейсиз. Зулфия поэзияси шундай чашмага ўхшайди. Ундаги бахтнинг олий замзамаси сизни юксакларга олиб учади. Инсон дардининг ларзали, долғали лаҳзалари қалбингизни остин-устун қилиб юборади. Бахтини ўзингизники каби қабул қиласиз, бошингиз қувончдан айланиб кетади. Дардидан маҳзун хаёлларга ботасиз-у, лекин аста-аста жонингиз исий бошлайди, унинг кечинмаларида яшай бошлайсиз. Юрагингизнинг аллақаерларида ёнмаган чироқлар ногоҳ порлаб кетади. Жаҳонингиз ёришади. У куйлаган дардда некбинлик бор, ҳаётга, одамларга муҳаббат бор. У – сизнинг қачон-қачонлардир бошдан кечирган ғалаёнли дамларингиз ифодаси. Ҳижрон кечаларида унинг сувратига топиниб, шеърларидан таскин топган, матонат дарсини олганлар бу шоирани Садоқат куйчиси, дея эъзозлайдилар. Зулфия лирикасидаги самимият, ростгўйлик, ўқувчига нисбатан эҳтиром туйғуси бениҳоя кучли. Шу боис муҳаббат ҳақида у не деса, ҳаммаси ярашиқли. Унинг қалами сўйлаганларига ўқувчи ишонади, ўзиники каби қабул қилади.

Бир пайтлар «Меҳру ишқинг» номли туркум лирик шеърларимни тинимсиз эълон қила бошладим. Улар орасида майда, ўткинчи, маҳдуд ҳис-туйғулар ифодаси бўлганлари кўп эди. Бир нечасини «Саодат»га олиб келдим.

– Биласизми, Ойдинжон, шеърдаги туйғу бир лаҳзалик, оний бўлса ҳам, у узок йилларнинг башорати бўлиши зарур. Катта, ёрқин гапларни қоғозга туширмак даркор. Шеър зинҳор бир киши учун ёзилмайди. У фақат ўз «ҳасратнома»нгиз бўлиб қолса, бу энди поэзия эмас-да! Хафа бўлманг, сизга тўғриси мен айтмасам, ким айтади? Сильва Капутикянни ўқинг. Кимларнингдир изтироб, ўйлари, ўртанишини хаёлингизга пайванд қилиб юбормасангиз, у кўпчиликнинг дардига айланолмайди. Инсон келажак учун яшайди. Меҳнат қилади. Шеър эса олдинда юриши керак. Яшанга, меҳнат қилишга, йўлда учраган машаққат ва тўсиқларни енгиб ўтишга ўргатиши лозим!

Бу гапдан кўнглим оғримайди, аксинча, жуда зарур маслаҳатни устоздан ўз пайтида эшитганим мени теран фикрлашга ўргатди. «Етти ўлчаб бир кесадиған» бўлишга ҳаракат қила бошладим.

Шеърият инсондан кучли маънавиятни, бардошу чидамни талаб қилар экан. Шошма-шошарлик, ёзилган нарсанинг сиёҳи қуримасдан туриб, нашрма-нашр югуриш аввало ижодкорнинг ўзи учун зарар экан. Шоиранинг шеър дафтарига кўзим тушганида шу маънода катта бир ибрат кўраман. Мажлисларнинг президиумларида, ишхона, шифохоналар, саёҳатларда битилган шеърлар. Оддийгина идора дафтарида қайта ёзилган, ўчирилган, тузатилган, устидан чизиқ тортилиб, саҳифа орқасида қайта тикланган, дафтар хошияларига тизилган бандлар... У шеърлар бошланган кун билан сўнгги нуқта қўйилган вақт орасида баъзан йиллаб масофа ётади... Ниҳоят шеър оққа кўчирилади. Шунда шоиранинг чарақлаб кетган кўзларида ҳали ҳам илҳомнинг олови, файзи мафтункор бир жозоба бағишлаб турганини кўп кўрганман. Бундай кунлар у: «Юринглар, шеър ўқиймиз», дейди. Барчамизни хонасига таклиф этади...

Шеър! Сен бунчалар моҳир элчисан! Бунчалар дилкаш суҳбатдошсан! Бунчалар қадрдон дўстсан! Зулфия опа янги шеърини ўқиган кезлари оҳанрабо хушҳаво қайфият кезади ишхонамизда. У шеър ўқиб бўлгач, имтиҳон олдидаги ўқувчидай ҳаммамизни беҳад камтаринлик билан кузатади, фикримизни сўрайди...

Кулоғимда унинг «Рашқ» шеъридаги мардона, самимий саволи жаранглайди:

*Халқ қалбидай бир ғўзал шеърға
Етармикан ҳеч қачон кучим!*

Канийди, бу савол ҳаммамизнинг ҳам дилимизда бот-бот такрорланиб турса! Шунда биз эълон қилаётган шеърлар орасида хом-хатала, икки томчи сувдек бир-бирига ўхшашлари камрок бўлармиди...

– Ҳар бир ўқувчи қалбида бир шоир яшайди. Ҳар бир инсон ўзича шоирона оламга эга. У қўлига қалам олиб, бирор сатр шеър ёзмаган эса-да, адабиётни, сўзни нозик тушунади. Шунинг учун ҳам бундай мухлисларга ҳар қандай пала-партиш тизмаларни тақдим этиш одобдан эмас. Бу масъулиятсизлик ва ўзини иззат қилмасликдир. Масъулият, талабчанлик – санъаткор учун бош мезон, – дердилар устоз.

Зулфиянинг матбуот юзини кўраётган асарлари мана шу ақидага биноангина нашрга тавсия этиларди.

Хизмат юзасидан, ҳам бурч тақозоси, кўпинча ёш шоирларнинг асарларини устоз билан биргаликда ўқиймиз. Бир-икки сўз билан шеърнинг руҳи, йўналиши ўзгариб, чакнаб кетади. Қутлибека, Муҳтарама, Дилбар Ҳамзаҳўжаеванинг туркум шеърларини тайёрлашда шундай чакнаб кетган мисраларга гувоҳ бўлганман.

– Мана бу шеърни мен шоира сифатида қабул қиламан. Лекин, муҳаррир сифатида – йўқ. Образлари жуда чиройли. Аммо жуда маҳзун, ғамгин. Ўқувчига, халққа тақдим этилажак шеърларни зийрак кўз билан таҳрир қилиш зарур. Шоир аввало ўз Ватанининг бир фарзанди. Курашчан гражданин. Унга сўз айтиш ҳуқуқи берилгани – мислсиз шараф. Катта жавобгарлик ҳам. Сен билан сукунатда яккама-якка қоладиган китобхоннинг синчков кўзларини унутмаслик керак! Албатта, китобхон энг яқин сирдош, дилдош, лекин унинг олдида майдалашиб кетмаслик керак, – дейдилар Зулфия опа ҳар галги суҳбатларида, – Гинаю аразлар, ишқий можароларни элга дoston қилаверишдан тийилиш даркор. Ёшлардан гражданиликни талаб қилаверинг. Ҳар бир босилган шеър ижод йўлини танлашда сабоқ бўлсин. Менинг шундай шеърларим борки, уларни ўқисам, ўзимга ачиниб кетаман. Уларни ҳеч кимга кўрсатганим ҳам йўқ... Ишларман... Кейин эълон қиларман... – Унинг кўзларида хаёл титрайди. Боқишларида шеърый олов тафти живирлагандай...

Шундай дақиқаларда унинг Ҳамид Олимжон билан бирга тушган суврати кўз ўнгимда жонланади. Палак. Палакнинг кашталари чодир-чаман. Ҳамид Олимжон оппоқ кителда. Бир қўлини тиззага тираган. Мағрур, хиёл жилмайган. Ижоди, ҳаёти барқ уриб гуллаган камолот ёшида. Гўё ҳозир гумбурлатиб шеър ўқий бошлайди. У билан елкама-елка атласдай сочлари силлиқ таралган, навнихолдай Зулфия турибди. Хаёлчан. Маъсум. У сўзнинг инжа хаёлларига фарқ. Рафиқининг овозини тинглаётгандай...

Шу нозик елкаларга қулаган ҳижрон тоғи қанчалар залворли эди! Даҳшатли эди! Бу баҳайбат, қора ҳижрон тоғи юк кўрмаган елкаларни эзиб ташлай олмади! Бу ғам-андух билмаган соз кимдан қувват олди? Бу елкаларга қандай улуғ қудрат мадад бўлган эди?

*Бахтиёр севгини куйларди созим,
Ўлим ханжарига тегдию синди.
Ҳижрон фарёдидай совуқ овозим,
Наҳот, лириканинг ёлқини тинди!*

Зулфиянинг таянч тоғи – халқи, устозлари, сафдошлари, дўстлари. Унинг бардоши «Қуяман-у, бўлмайман адо», деб ёзганида қанчалар ҳақ, қанчалар севимли, қанчалар ардоқли...

*Мана бир умрни яшадим сенсиз,
Қайтмас шодликларнинг қайтишин кутиб.
Тобутинг бошида чўкканимда тиз,
Фарзандлар кўтарди қўлимдан тутиб. –*

деб ёзган эди матонатли шоира «Сенсиз» шеърида.

* * *

Шоира ёшлар шеъриятини диққат билан ўқийди. Ёш ижодкорларга меҳрибонлиги ҳам чексиз, талабчанлиги ҳам зиёда эди. Уларнинг кашфиёт даражасидаги гўзал мисраларини қайта-қайта такрорлашни ёқтиради:

«Мақсуда Эгамбердиеванинг китобчаси чиқибди. Ўқидим. Тасвирлари бирам нозик. Гаплари лўнда-лўнда. Майин қалами менга жуда ёқди. Мириқиб ўқидим».

Яхши шеър ўқиганида ҳаяжонланиб кетади у. Умуман, ёш авлод билимдон, катта нафас билан келаётганидан суюниб гапиради.

1984 йил. Ёзувчилар уюшмасида шоиранинг дўстлари, сафдошлари, шогирдлари йиғилишди. Унга «Меҳнат Қаҳрамони» унвони берилгани муносабати билан қутлашди. Шунда Зулфия ёш ижодкорлар ҳақида шундай қимматли фикрлар айтдилар:

– Мен ёзувчиларнинг бахтиёр авлодига мансубман. Мен кириб келган адабиётда Ҳамид Олимжон, Ойбек, Ғафур Ғулом, Абдулла Қаҳҳор, Шайхзода, Уйғун, Собир Абдулла, Ғайратий, Миртемир каби сўз заргарлари тер тўкиб меҳнат қилаётган эдилар. Усмон Носир, Амин Умарий, Султон Жўра, Зафар Диёр каби таниқли шоирлар билан бир сафда хизмат қилганим – менинг бахтим. Ана шу эътиборли, янги, курашчан адабиёт майдонида устозларим, дўстларим меҳрига суяниб, ишониб ижод қилдим, камол топдим. Менинг ишончимга, меҳримга устозларим, дўстларимнинг бирортаси заррача раҳна солган эмас. Устозларнинг ҳар сўзи бизлар учун муқаддас бўлган. Уларнинг мактовини ҳам, сийловини ҳам, қойишини ҳам жон деб тинглардик. Биз улардан энг яхши анъаналарни ўзлаштирдик, уларнинг йўлини давом эттирдик. Устозлар билан шогирдлар, бугунги ёшлар ўртасида шундай яқинлик, меҳрибонлик, давомийлик бўлишини истайман.

Мен ўзим кўтарилган ҳар бир зинада устозлар назари барҳаёт деб ҳис этаман. Бугунги ёшларга ҳам шу туйғу ҳамроҳ бўлишини истайман...

Устозлик шогирд шеърларига «оқ йўл» ёзиб бериш, матбуотда чиқаришда кўмаклашишгина эмас. Бир томонлама бундай ёрдам шогирдни мўрт қилиб кўяди.

Зулфия опа мактовини ҳам, тўғри маслаҳатини ҳам аямайди.

Яхши шеър билан кўринган шогирди сатрларини фахр билан такрорлаб, кўзлари билан эркалашни ёқтиради: «Умри узок бўлсин!» – Онага ўхшаб юракдан алқаб кўйишни ҳам билади.

«Нега Хосият жим бўлиб кетди? Хат ёзинг, шеър сўранг», дейди безовталаниб. Мақсуда Эргашеванинг «Эзгуликнинг оппоқ қушлари» шеърини қайта-қайта ўқиб, севинч билан таъкидлайди.

Хуршид Даврон, Шавкат Раҳмон, Машраб Бобоев шеърляти ҳақидаги самимий фикрларини адабий мажлисларда тез-тез такрорлаб турарди.

Хаётда нималар бўлмайди, дейсиз. Оғир дамларда инсон яхши-ёмоннинг, оқу коранинг фарқига етади. Машаққатли кунларимда доимо Зулфия опанинг меҳрибон қўлини ҳис қилганман.

1969 йилнинг ёзида умрим «фойда»га қолган. Чақалогим нобуд бўлди. Оғир муолажадан сўнг хаётим қил устида эди. Эртаси куниёқ Зулфия опа журнал ходими Раҳима Шомансуровани юбориб, қандай бўлмасин Ойдинни оёққа турғазиб берасизлар, деб шифокорларга каттиқ тайинлаттирганлар. Орадан ўн беш кун ўтиб, ўзимга келгач, шифокор Людмила Петровна Шиманская сўраб қолди:

- Зулфиянинг қариндошимисиз?
- Йўқ... Шогирди бўламан.
- Устознинг бундай жонкуярини кам кўрганман. Устозингизнинг меҳри ҳақи омон қолдингиз...

Шундагина бошимдан кечган бетобликнинг бутун даҳшатию Зулфия опа сўзининг кудратини англадим. Шоирлик Инсон учун қайғуриш, инсонга хаёт бахш этиш, мушкул чоғларда унинг қаддини тиклаб қўйиш ҳам экан... Шоиранинг «ҳамма билан бор менинг ишим», деб ёзганлари замирида қанчалар меҳру оқибат мужассам!..

Зулфия опа шодлигингизни ҳам, қайғунгизни ҳам ўзиникидай тез қабул қилади. У инсон тақдирига бефарқ, лоқайд қаролмайди. «Ҳа, энди бир кўнглига келиб, хат ёзибди-да», деб қўл силтаб қўйиш у кишига бегона. Яқинда Зулфия опани қутлагани сўлимгина бир аёл кириб келди:

– Неварангиз Бахриддинжонни дадасига топшириб, Сизни табриклагани келдим. Оиламиз номидан Сизга гул келтирдим, опагон!

Опа бениҳоя шод бўлдилар. Бу шодликнинг боиси – Мавлудaxonни бахтиёр кўрганлари, унинг севгилиси билан қовушиб, бахтиёр турмуш кечираётгани... Мавлуда кўнгил қўйган йигит кўзи ожиз эди. Тасаввур қилинг-а! Бундай ҳолларда тўрт мучаси соғ қизнинг фидойилигини тушунмайдиганлар кўп бўлади. Икки ёш Жиззахдан тўғри Зулфия опанинг уйига келишди. Шоира уларга самимий сўз билан, доно маслаҳатлар билан, тегишли ташкилотлар орқали ёрдам берди – бахтли оила вужудга келди. Энди бу оилада жасоратли севгининг ниҳоли – Бахриддинжон улғаймоқда. Бундай мисолларни

кўплаб келтириш мумкин. Онасидан айрилган қизчага она бўлиб, хасталик чангалидан азоб чекаётган аёлга шоира: «Менинг севимли Дилоромгинам!» дея ҳамшира бўлиб малҳам сўзларини битади. Шунда у инсон сифатида юксалиб кетади. Шунда, баъзан сендан бир оғизгина илиқ сўз кутиб, кўзи йўлда жовдираб турганлар олдида ўзингни хижолат сезасан киши...

Ижтимоий фаолият, кўпчилик учун ўзини аямай меҳнат қилиш шоир шахсини етук, олийжаноб қилади. Жамиятнинг фаол курашчисига айлантиради. Буни Зулфия опанинг бош муҳаррирлик фаолиятида яққол кўриш мумкин.

«Саодат» журналида янги ишлай бошлаган чоғларим. Навбатдаги сонни тайёрлаб, босмахонага топширдик. Бир пайт ҳаммамизни муҳаррир хонасига чақиришди. Зулфия опа хурсанд:

– Раҳмат! Бу сонни тайёрлашда ҳамма ходимлар виждонан ишлади. Кўнгил тўладиган яхши материаллар кўп бўлди. Кейинги сонда ҳам шундай ғайрат тилайман!

Бундай кувончли кунлар ўшандан бери кўп такрорланди. Ходимлар таҳриридан ўтган материаллар ҳошиясига қайд қилинган бўлади: «Ташаккур!» «Барака топинг! Яхши таҳрир қилибсиз!» «Сиз бундан тузукроқ таҳрирге қобилиятлисиз. Яна бир кўрасизми?» «Нега саёз асарга ўз имзоингизни раво кўрасиз?»

Мен унинг иш юзасидан аниқ-тиниқ маслаҳатларини, масалани тез ва оқилона ҳал қилишини яхши кўраман. Ундаги иш интизоми, маданияти, муомала-муносабатдаги назокат, кағъият, жонкуярлик шоиралигига кўрк кўшади. Таҳрирда эса сўзини, меҳнатини қизғанмайди.

– Ойдин опа Собирова, шоир ўз сўзини қизғанмаслиги керак, у яна янги-янгиларини топади, дегувчи эдилар. У киши журнализмизга муҳаррирлик қилган даврларда бизни шунга ўргатганлар. Муҳаррир зиммасига асар учун ҳам, муаллиф тақдири учун ҳам жавобгарлик ҳаммадан кўра кўпроқ тушади. Яхши таҳрир асарни бойитади, – деб кўп айтадилар Зулфия опа бизларга.

Умуман, матбуот одоби, журналистика маданиятида Зулфия опа ўзига бениҳоя талабчан. Бирор газета ёки журнал таҳририятига иккинчи нусхада асар топширишни одобга хилоф билади. Опа таҳририят ходимлари билан ҳамфикр ишлашни яхши кўради.

Холисона фикр-истакларни бажонидил, кувониб қабул қилади. Ўрнига тушган тахрирлар учун ташаккур айтади. «Қалам урмасдан чиқарасиз», деган сўзини эшитган эмасман. Эсимда, «Шарқ юлдузи» журнаliga бир туркум шеър бериб, «фикрингиз бўлса, бемалол айтинг, кишининг нуқси четдан яхшироқ кўринади», дедилар устоз кўнғироқ қилиб.

*Кийганим ипакми, читми ё зарбофт,
Юрак бойлигидан қилмабман парво,
Мени огушлаган ҳаёт нақ офтоб,
Янги кўшиқталаб унда ҳар сабоҳ.*

«Биринчи сатрдаги «зарбофт» сўзини «кимхобга айлантирсакчи», деб фикр билдирдим. Хурсанд бўлдилар:

– Жуда яхши. Учинчи сатрдаги «офтоб»га ҳам яхши кофия экан.

Шундай қилиб, бу сатр «Кийганим ипакми, читми ё кимхоб» бўлиб қолди. Устознинг бу гўзал шеърида менинг ҳам битта сўзим борлиги билан фахрланиб юраман. Жаҳонга машҳур шоиранинг бу камтарлиги ҳеч ўзгарган эмас. Камтаринлик унга улуғлик бахш этиб туради.

Зулфия шахсиятидаги барча ёрқин қирралар борлиғича асарларига кўчган. Шоира Светлана Сомова: «Зулфияда ўзбек халқининг бутун назокати, эзгу феъли жамулжам», деб таърифлайди.

Зулфия шеърияти яхши инсонларга Ватан бўлган тупроққа қасида. Унинг ёзганлари эзгуликка тўла ёруғ оламнинг кўшиғи. Унинг ғурури, сурури, бутун изтироби, дардлари, куюнчи, суюнчи, осуда хаёллари, долғали туйғулари балқиб ётган бетакрор ижодиёти халқимиз меҳнати, ҳаёти, келажакининг ажралмас бир парчаси. Унинг бедорлиги, беоромлиги, илҳоми, ҳижрони, ўчмас муҳаббати – ўз халқининг юрак забтига, томир уришига ҳамоҳанг. У ўқувчиларига, шогирдларига, унинг номи, шуҳрати билан дунё кезган Ўзбекистонга кўп-кўп байрамларни бахш этди.

Тошкент шаҳридаги «Композиторлар» кўчасидаги чокқина боғ ҳовли. «Ҳар ғиштида баҳоримнинг бир япроғи» деб шоира таърифлаган мўътабар маскан. Бунда ҳаёт қайнайди. Шеър туғилади. Неваралар кун-бакун камолга етади. Ҳамид Олимжон ўз кўли билан

ўтказган дарахтлар ҳар баҳорда чаппар уриб гуллайди. Бу хонадонга дунёнинг турли бурчакларидан табрикномалар, хатлар, дил сўзлари оқиб келади. Катта-катта адабий анжуманларда номдор ёзувчилар, шоирлар бу меҳмондўст хонадон дастурхони атрофида жам бўладилар. Олима кизи Хулкар Олимжонова ҳам, келини Риояхон ҳам, жиянлари Гулчехраҳон ҳам меҳмоннавозлик билан хизмат қиладилар. Тўрда – Зулфия опа дўстлар жамолидан, юрагидан қувват олиб беҳад бахтиёр. Ёнидаги стулда (бу Ҳамид Олимжоннинг ўрни) энг азиз меҳмон, одатий кунларда эса ўғли – ҳуқуқшунос олим Омон Олимжонов ўтиради. Жажжи Темурбекни эргаштириб набираси Лола чарақлаб келади. Ҳар байрамда шундай. Ҳар сафарги қувончли дақиқаларда шундай. У дўстлари йиғилган кунларни дунёга бергусиз саодат, дейди. Шеър ўқиган, шеър тинглаган дамларини масъуд онлар, дейди.

1985.

Шеър тинглаган масъуд онлар!

Бундай дамлар менга бекиёс шодликлар бахш этган. Ўша хузурбахш лаҳзалар ҳаётимнинг ёрқин дамларига айланиб қолган. Устоздан шеър тинглаган масъуд онларгача, унинг меҳрига, илтифотига сазовор бўлгунча мен ёшликнинг жўшқин йилларидан, машаққатли йўлларида ўтиб келганим ҳақидаги ҳикояларни ҳам бу китобга киритишни маъқул топдим.

УСТОЗ ҚАНОТИДА

1959 йил. Олтин куз. 10-синфда ўқирдим. Муаллима Муҳаббат Жўраева синфга кириб, «Ўзбекистон хотин-қизлари» журналин вақлаб, хатлар таҳлил қилинган саҳифани очиб ўқидилар. Унда биз уч дугона – Ойдин Ҳожиева, Муҳаббат Тошева ва Назира Нуридинованинг номларимиз битилган ва баҳсда катнашиб, мактуб ёзганимиз учун миннатдорлик билдирилган эди. Мактабда байрам бўлиб кетди. Кейин журналнинг бўлим мудири Неъмат Ташпўлатдан хат

келди. Бизларга худди севимли шоира, журналнинг бош муҳаррири Зулфиянинг ўзи мактуб йўллагандек севинганмиз.

Тошкентга ўқишга келиш фикри ҳам ўшанда туғилган. Сехрли кадрдон бир овоз мени пойтахтга чорлайверган, чорлайверган...

Устозимиз Миртемир Зулфияхонимни «тонг куйчиси» деб атаган эдилар. Дархақиқат, Зулфияхоним номи, шахсияти, шеърляти, шон-шухрати табиатнинг яшариш фасли – баҳорга ва умрнинг мунаввар тонгига бир ҳовуч нурдай туташаверади.

Зулфияхоним деган латиф ва дилбар исм менинг болалик шууримга кириб келганига 50 йилдан зиёд вақт ўтди. Мактаб партасида эканимдаёқ бу нафосатли, ўктам шоиранинг «Салом сизга, эркпарвар эллар!» шеърини ёд олиб, иштиёқ билан саҳналарда айтганман. Сўнг Тошкентга ўқишга келгач, бу азим шаҳарнинг файзли бир гўшасида Зулфияхоним деган нурли, сехрли инсон яшашини, аёллар учун чоп этиладиган «Ўзбекистон хотин-қизлари» журналида бош муҳаррир бўлиб ишлаётганини билардим. Бу муқаддас даргоҳга боришга, дунёга таниқли шоира ила сўзлашишга интилардим юрагим дов бермас эди...

1963 йил. Сентябрь кунларининг бирида мени ушбу журнал таҳририятига чақириб қолишди. Байрам мушоираси ёзилиши керак экан. Таниқли шоиралар Саида Зуннунова, Ўтиборхон Охунова, Гулчехралар қаторида мени ҳам мушоирага айтишган эди, ҳаяжондан довдираб қолдим. Барчамизга 20 сатрдан шеър ёзишни тайинлашди. Шеърни битиб, ийманибгина таҳририятга келдим. Ўша пайтда журналнинг машҳур фотомухбири Борис Мизрохин (уни Мирзо Охун дейишарди) бизни суратга ола бошлади. Бир пайт эшик очилиб, баланд бўйли, хушсуврат, ўктам, қошлари қалдирғоч қанотидай, назокатли Зулфияхоним кириб келдилар. Бизларни зеҳн билан кузатиб, кўзлари билан эркаладилар. Менга алоҳида меҳр билан боқиб, кўлимга қалам тутқазиб қўйдилар. «Сиз қалам билан тушинг, – атлас кўйлақда эканим уларга маъқул келди шекилли, – доим шундай чиройли бўлиб юринг», – деб қўйдилар...

Ўша биринчи учрашувдан сўнг мени журналхонлар билан ижодий кечаларга таклиф қила бошлашди.

1963 йил. Кузнинг сохир кунлари. Офтоб майин нур сочади. Ҳавода сокин хаёллар кезади. Куз одатда Зулфияхоним учун учра-

шувлар, мухлислар билан мулоқотлар, юбилейлари ўтадиган фасл эди. Ана шундай файзиёб кезларда Зулфияхоним ўқиган хотин-қизлар билим юртига учрашувга бордик. Йиғинда тахририят ходимлари – ўша пайтларда танилган ёзувчи Марва Жалолиддинова, журналистлар Ўғилой Юсуфжонова, Роза Сайфиевалар ва устозимиз Озод Шарафиддинов ҳам қатнашишди.

Зулфияхоним минбарда сўзлаганида, шеър ўқиганида юзларидан нур ёғилиб, кўзлари юлдуздай порлаб кетарди. Шеър сатрларини ўқтам овозда, дона-дона қилиб, бироз эркалик билан, бироз нозланиб, суюмли бир алфозда ўқирдилар. Тингловчиларига меҳр, эхтиром билан назар ташлар, юрагидаги меҳр-муҳаббат, эхтиром, оналик туйғулари билан уларни эркалаб-эркалаб, ўзига мафтун қилиб сўзларди шоира... Ўшанда Зулфияхоним менга алоҳида илтифот билан қараб, сўнг залга нигоҳ ташладилар.

– Мен икки Ойдин ўртасидаман. Бири – муҳтарам устозим Ойдин Собирова... Бири – умидли, суюкли шоирам Ойдин Ҳожиева.

Шунда роса қарсак бўлиб кетди. Билмадим, эхтимол ана шу ишонч, меҳр-мурувват юрагимда қатъият, қатта мақсад, бахтга интилиш туйғуси бўлиб, мени ойдин-ойдин йўлларга олиб чиққандир.

...Шу-шу «Ўзбекистон хотин-қизлари» журнали азим шаҳарда менинг маслаҳатгўйим, таянчим бўлиб қолди.

1963 йил, декабрь. Ўзбекистон телевидениясига журнал ҳақидаги кўрсатувга мени ҳам таклиф қилишди. Шеърларимдан ўқиб бердим. Ўша кўрсатувдан сўнг Уйғун домла шоир Барот Бойқобилов орқали мени сўраттирибдилар. Зулфия Йўлдошева деган талаба опам билан уйларига бордим. Уйғун бобо 1953 йилда Бўстондаги учрашувда ўзларининг шеърларини ўқиб берганимни эсладилар, университетда ўқиётганимдан суюндилар ва «Ёш ленинчи» (ҳозирги «Туркистон») газетасига оқ йўл ёзиб бердилар. *1964 йилнинг ёзида* шеърларим босилиб чиқди.

Зулфияхоним илк шеърларимдан тортиб, «Болалик» дostonим-гача ўқиб, ўз фикрларини айтиб, гоҳ мақтаб, гоҳ қойиб, гоҳ эркалаб, йўл-йўриқ кўрсатиб, доимо онадай меҳрибонлик қилганлар. Баъзи дostonларим чиққанида кўнгиллари тўлмаган жойларини айтиб, мен бундай сатрларни ёзмаган бўлардим, деб кескин фикр ҳам билдирардилар...

«Саодат» журналида 1976 – 85-йилларда улар билан 9 йил ёнма-ён ишладим. Бу йиллар мен учун ҳақиқий ҳаёт мактаби, маҳорат, тажриба сирларини ўрганиш даври бўлди. Одамлар билан муомала-муносабат, ўқувчига хурмат-эҳтиром, устозларга ихлос ва садоқат, кийиниш маданиятидан тортиб, ўз кадрини химся қилишгача – ҳамма-ҳаммасини Зулфияхоним мактабида ўргандим.

* * *

1965 йил, май. Университетни битиргач, яна Зулфияхонимнинг хузурига бордим. Тошкентда қолиб, ишлаш истагимни айтдим. Ўша пайтлари магбуотда шеърларим пайдар-пай чиқиб, «оқ йўл»лар берилиб турган эди.

Зулфия опа озгина сукут сақлаб турдилар-да, «Шарқ юлдузи» журнаliga қўнғироқ қилдилар. Масъул котиб шоир Шухратга мен ҳакимда гапириб, мақтадилар. Бир пайт менга қараб, Ойдинжон, чиқиб туриш, мактовимдан эсанкираб қолманг тағин, дедилар...

Шундай қилиб, устознинг тавсияси билан 1965 йил 1 июлдан журналнинг назм бўлимида адабий ходим сифатида иш бошладим, сўнг бўлимни бошқардим, бу кадрдон адабий жамоада 11 йил меҳнат қилдим.

Шу йилларда ҳам доимо Зулфия опанинг меҳрини ҳис қилиб турардим, журнал жамоаси ҳам менга ишониб, мақолалар буюртма бера бошлади.

1967 йил. Ёз ойлари... «Шарқ юлдузи»да ишлардим. Ироқи дўппи кийиб, узун сочларимни иккита қилиб ўриб, ташлаб юардим. Навоий кўчасидаги 30-уй биносида «Ўзбекистон хотин-қизлари» журнаli билан идорамиз ёнма-ён эди. Бир куни Зулфия опанинг ўринбосари Холида Аҳророва мени хоналарига олиб кирдилар. Сизни ўзгартирамиз, дедилар. Гулчеҳра опа икковлари узун сочларимни орқага йиғиб, бирпасда турмаклаб қўйишди. Роми долчин рангли ёғочдан нақшинкор қилиб ишланган катта кўзгу бор эди (дарвоқе, шунча йиллар ўтса ҳам, ўша кўзгу хануз энг ноёб бисотдай сақланади «Саодат»да). Бирпасда ходимлар йиғилишди.

«Ана энди яхши бўлибди. Сочингизни турмаклар юринг», де-йишди. Шу орада Зулфия опа ҳам кириб қолдилар, ёкимли жилмайиб, ярашибди, дедилар.

– Энди талаба эмассиз, катта журналда ишлайсиз, ўзингизга қараб юринг, – дедилар устоз.

Катта хонадондаги каби самимият, меҳрибонлик, ҳарорат сезардим хотин-қизлар журналида.

1969 йил. Ёзувчилар учун қурилган уй тақсимланаётган эди. Мен у пайтда ҳали Ёзувчилар уюшмаси аъзоси эмас эдим. Тузалиб, оёққа туришим, қўлимга қалам олишим даргумон, 5 йил зах, совуқ ижара уйларда яшаш ўз асоратини кўрсатган эди. Шунда Зулфияхоним Ёзувчилар уюшмаси раиси Комил Яшинга қўнғироқ қилиб, вазиятни тушунтирибдилар. Лекин устозимга квартиралар тақсимланиб бўлганини айтишибди.

Марказкомнинг ўша пайтдаги раҳбарларидан бири Оқил Умрзоқович Салимовга қўнғироқ қилишга мажбур бўлибдилар.

– Ёш ёзувчига уй берилмаса, кимларга берилади, – дебдилар.

Кутилмаганда хужжатларимни суриштириб қолишди, масала тезгина ҳал бўлди. *1970 йилнинг* бошларида Марказ-1 даги уйнинг 9-қаватидаги 3 хонали квартирага кўчиб ўтдик. Азиз устозимнинг буюк ҳиммати билан ватанлик бўлдик. Бу воқеани мен кейинроқ бошқалардан эшитдим, ўзлари ҳеч қачон айтмаганлар.

1970 йил. Ёз ойлари. Зулфия опанинг қошига бордим. Анча гурунглашдик. Устоз бирданига сўраб қолдилар:

– Нега Уюшмага аъзо бўлишга ҳаракат қилмаяпсиз?

– Қандай бўларкин? Тавсиянома берасизми? – дедим.

– Жоним билан, – дедилар ва уч кунда тавсия ёзиб бердилар.

Устоз Миртемир, Шухрат, Ҳамид Фуломлар ҳам ёзиб беришди. *1971 йилнинг* августида Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзолигига қабул қилиндим.

«ТАВСИЯ»

Мен Ойдин Ҳожиёвага Ёзувчилар уюшмасига аъзо бўлиб кириш учун тавсия бераман. Жаҳонда энг катта ва илғор адабиёт бўлган бизнинг адабиётимизни бойитувчилар, яратувчилари қаторига ўз

асарлари билан жуда дадил кириб келган Ойдин Ҳожиева шу сафнинг чинакам бир ҳалқаси эканига ўзи ҳам оқибат ишонч ҳосил қилиши керак. Бу ишончни Ойдин қалами жуда тез ўзига йўл топган китобхон муҳаббати бағишлади. Бу санъат демакдир.

Ойдиннинг илк шеърларидан тортиб, ҳозирги кунгача ўтган ижодий йўли жуда қисқа дейишимиз мумкин, негаки ҳаёт ва ижод йўлининг ҳали ҳаммаси олдинда, келажақда. Лекин ўша ўтилган ҳали кичик йўлда ўқувчи аниқ, теран, қайноқ туйғуларга тўла, салмоқли, тиниқ фикрларни, энг қувончлиси, ана шу ҳис-туйғу ва фикрлар аниқ, ёрқин образли ифодаланган шеърларни териб олади, уларни севиб, ўзиники қилиб олади. Демак, бу шеърлар ҳақиқий шоир асари.

Ойдиннинг «Шабнам» шеърлар тўплами унинг илк китоби. Лекин бу китоб яхши китоб, ҳақиқий шеърят тўла юрак ва қалам маҳсули. Кишида шодлик ва фикрлар, ҳис ва ҳаяжон уйғота биладиган ёш каламнинг нафис ва тоза, шаффоф ва теран кўшиғи, кўшиқни истезод эгасигина тўқийди.

Ойдиннинг бу китобдан кейин ёзилган шеърлари ҳам икки мажмуа қилиб нашриётга топширилди. Мен бу китоблардаги шеърларнинг кўпчилиги ва «Келинчак» достони кундалик матбуот саҳифасидан чиқиб, аллақачон шеърят мухлисларининг юрак йўлдоши бўлиб қолганидан воқифман ва бениҳоят шод, мағрурман.

Ойдин ва унинг тенгқурлари бўлган қизларимиз ижоди ўзбек адабиётимизда салмоқли экани ўта ифтихорли. Буларнинг ҳеч бири иккинчисига ўхшамайди, ҳар бирининг ўз кўшиғи, ўз услуби, рангли қалами бор. Жуда кўп ва жиддий меҳнат қиладиган камтаринларидан бири Ойдин, албатта.

Ойдин шеърни яхши ёзади, шеърни яхши таржима қилади, шеър ва шеърят ҳақида яхши фикр юритади. Бу меҳнат ва фазилатнинг ҳаммаси софдил ва ёшлик завқи билан суғорилган, ҳаётни севиш ва уни қуйлаш, халқни севиш ва унга хизмат қилиш оташи нурлантган ижод маҳсули.

Ойдиннинг ҳаёт ва меҳнат майдони – ватани шеърят, адабиётдир. У бу шеърят майдонисиз, ўзини тасаввур қилолмайди. У каламни кўлда маҳкам тутган, бу унинг халққа хизмати, ҳаётдаги яшаш маъноси бўлиб қолган – демак, у ҳақиқий шоир.

Ойдинни ҳаёт, кенг ўтмиш ва келажаги билан ҳаёт яратишга чакиради, қўшиқ, ижод, дард ва шодлиги, китобхон ташналиги, маданиятимиз ривожини учун хизмат қилиш истагини муттасил қалам тебратишга даъват қилади. Биз уни ўзимизнинг катта сафимиз, ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИГА аъзо қилиб қабул қилиб олишимизнинг ўз ижоди кучига ишончини мустаҳкамлайди, бутун адабиётимиз, халқимиз олдидаги бурчини, масъулиятини янада ўткирлаштиради. Мен Ойдиннинг адабиёт заҳматқашлари сафига – уюшмага қабул қилинишига севинч ва ифтихор тўла дилдан тавсия қиламан. Билан, ишонаман, бу меҳнатқаш ёш қаламнинг камолоти жуда яқин. Оқ йўллар, катта-катта довлар, ёркин уфқлар уни кутади ва бу йўлни Ойдин Ҳожиева меҳнат ва истеъдоди берадиган, бизнинг ишонч берадиган ижод мевалари билан тўлдириб боради.

ЗУЛФИЯ,

Ўзбекистон халқ шоири.

3.08.1970».

КЎНГИЛ КЎНГИЛДАН СУВ ИЧАР

1970 – 75-йиллар мен учун оғир келди. Қизалоғим ёш, саломатлигим унча тикланмаган, шеърларимда шу кайфият акс этарди. 1973 йилда биринчи рўзгорим барбод бўлди. Зулфия опа энг машаққатли дамларимда тушимга кирар, суҳбатларини кўмсаб борар эдим. У киши доим очик чеҳра билан кутиб олар, шеърларим ҳақида фикр билдирар, ўз ҳаётидаги ҳижрон дамларидан сўйлаб, менга таскин берадилар.

– Ойдинжон, ҳали ёшсиз, ҳаётингизнинг энг қувончли йиллари олдинда. Ҳадеб ҳижронзада шеърлар ёзиб, чиқараверманг. Тақдирингиз ўзгариб кетса, турмуш курсангиз, уялиб қоласиз. Менинг йўлим бошқа. Мен ўз тақдиримни ҳеч кимга раво кўрмайман.

Шундай деб, устоз елкаларимдан кучиб, юзларини юзларимга кўйиб, узок турардилар. Хушбўй нафаслари, онадай куюнчаклигидан баҳра олардим. Кетма-кет мақолаларим, шеърларим, таржималаримни «Саодат» эълон қила бошлади. Ўша йиллари устоз ўз сайланмаларининг иккала китобини совға қилдилар.

«Менинг суюкли ва умидли шоирам Ойдинга бениҳоя ойдин шеърлар ва гўзал тўлиқ тақдир истаيمان. Зулфия.1974».

«Ойдинхон! Шеърият ва илҳом ҳамиша Сиз билан, мен Сизга ҳақиқий аёл бахтини, севгили, покиза аёл тақдирини тилайман. Зулфия 18.07.1975».

1975 йил. Зулфиянинг 60 йиллик юбилеи арафасида у ҳақда ўнлаб, юзлаб шеърлар, мақолалар чоп этилди. Мен ҳам севимли устозимга бағишлаб ёзган шеъримни учрашувларда ўқиб бердим, маъкул келди:

СИЗ – ЭЗГУЛИК

Табассум ўрнида қулдим чарақлаб...

ЗУЛФИЯ

Сиз ҳаётни севиб жон-жондан,
Аталдингиз жондан суюклик.
Оловланди нозик туғёнлар,
Шеърга тонгдай кирди буюклик.

Муҳаббатнинг етук достони
Жаранглади тилларда такрор.
Яйраб, яшнаб, севгида ёниб
Куйладингиз мағрур, бахтиёр.

Тошқинларнинг шамолларидан
Шунда музлар синиб қолдилар.
Чаманларнинг жамолларидан
Кўзлар тиниб-тиниб қолдилар.

Сиз – эзгулик, бармоқларингиз
Зар сўз билан палаклар битган.
Сиз – дарёсиз, ирмоқларингиз
Боғу роғлар оралаб кетган.

Шеъриятнинг олтин тахтида
Бўстонларга айланди меҳнат.

Қалб аталган дарднинг бахтидан
Қанотланди сўнмас муҳаббат!

Сўз шалола бўлди тоғларда,
Камалакдай порлади чунон.
Дардиларни асраб доғлардан,
Бахтлиларга жўр бўлди шодон.

Сиз – Муҳаббат, гўзал, баркамол
Куйлаб ўтди Ҳамид Олимжон.
Сиз – Садоқат, муҳтарам Аёл
Матонатин этган намоён.

Иродани шарафлай бугун,
Олқишлайин гўзал хижронни,
Чин вафога бахш этиб хусн,
Буюк тимсол этди Инсонни.

Сўздан дилга кўприклар ташлаб,
Не манзилдан, не йироқлардан,
Кўп кўшиқлар терарсиз ташна,
Йўлдан, дилдан, дўст нигоҳлардан.

Улуғ элнинг келажагига
Юрагини пайваста этган
Сиз – дарёсиз, ирмоқларингиз
Боғу роғлар оралаб кетган...

1976 йил, октябрь. Опанинг хузурларига бордим, бу гал журъат қилиб, иш сўрадим.

– Ишингиз яхши-ку! Катта адабий журнал бўлса... – дедилар.

– Ҳамма эркак ходимлар ичида бир ўзим ишлагим келмаяпти, – дедим маъюсланиб.

– Тушунарли. Лекин мен қаттиққўлман, сафарларга чиқасиз. «Шарқ юлдузи»да шоира бўлиб танилдингиз, биз энди Сизни журналист қилишимизга тўғри келади.

Дарҳақиқат, «Саодат»да ҳаёт қайнар, Зулфияхоним ходимлари билан барабар меҳнат қилар, материалларнинг таҳририни кўрсангиз, шудгор, дердингиз.

Биринчи мақолам «шудгор» бўлгач, хафа бўлиб, аразладим. Устоз хоналарига чақирдилар.

– Мақолангиз ёмон эмас. Лекин лирика кўп. Бу ижтимоий-сиёсий журнал. Аниқ фактлар, таҳлиллар, хулосалар керак бизга... Мен билан муносабатингизни бузар экансиз, нега ишга кирдингиз бўлмаса? Бунақа аразчи бўлманг, эътирозни тўғри қабул қилинг...

Бу гаплар менга сабоқ бўлди. Зулфияхоним чиройли, сипо кийинганни яхши кўрар, ўзлари ҳам басавлат, вазмин кийиниб юрадилар. Улардан журъатни, ўктамликни, интизомни, муомалани ўргана бошладим.

Зулфия опа менга кўпинча Ойдинжон, Ойдинхон деб сўзланардилар. «Ойдин» – десалар бир нарсадан кўнгил тўлмаганликни, «Ойдин Ҳожиевна» – десалар, «сал ўзингизни босиб олинг», маъносини уқардим.

Бир кун и янги пальтода, сувсар телпак кийиб ишга бордим. Қизлар Зулфия опага етказишибди. Дарров хонамга кирдилар:

– Қани, Ойдинхон, янги пальтони кийиб кўрсатинг, телпакни ҳам.

Мен хурсанд бўлиб, кийиб кўрсатдим. Устозга ёқди шекилли, эркалаб, елкамга қоқдилар.

– Ҳамма либосларингиздан яхши бўлибди. Шундай юринг. Олифтахон-эй!

Сухбатларимиз кўпинча иш чегарасидан чиқиб, ҳаётий мавзуларга кўчиб қоларди. Устозлар ҳақида, Ҳамид Олимжон ҳақида иштиёқ, меҳр билан сўзлардилар. Ҳамид Олимжон шеърларидан ёд ўқирдилар, мен ҳам кўпиладим.

Ҳамид Олимжондан шеър ўқийман:

*Севги десам, фақат сен десам,
Сенинг билан яшаса қалбим.
Сен десам-у бутун дунёнинг
Шўришига қулоқ солсам эсим...*

Зулфия опа ўзларидан ўқийдилар:

-МСИЛА МОНДОР. *Наҳот шунча мастум, шундай пок*
 ШИҚАРИД: ШИҚАРИД *Севишмоқда алам бор шунча?*
 ШИҚАРИД: ШИҚАРИД *Бардош бермас ирода, идрок,*
 ШИҚАРИД: ШИҚАРИД *Тамоман лол ақл тушунча...*

Баъзан Зулфия опа дилгир бўлиб қолсалар, Насимахон Юсупова (бўлим мудирини) менга, Ойдинжон, ёнларига сиз киринг, деб у кишининг хоналарига йўллардилар. Шеър, суҳбат, азиз кишининг ёдидан устознинг кайфияти бирданига яхши бўлар, ҳамкасбларимиз ҳам қувнаб, очилиб юришарди.

Катта мушоиралар, адабиёт байрами, пушкинхонлик кечаларига устозим албатта мени ҳам рўйхатга қўшар, қайси шеъримни ўқишни, қандай либосда чиқишимни, сахна маданиятини ўргатардилар. Бундай анжуманларда албатта Зулфияхоним раислик қилардилар.

1977 йил, ёз. Шоира қизлар «Саодат»га йиғилдик. Шунда қизлардан бири Иброҳим Ғафуровдан сўз очиб қолди.

– Сизга шундай бир олийжаноб, маърифатли киши керак-да, опа, – деди бири менга юзланиб.

– Ўйлаб кўриш керак. Бундан муносиброқ номзод йўқ, – дедилар Зулфия опа. – Лекин Сизга уйланиб, яна бизни унутиб юбормасинлар...

Ярми ҳазил, ярми чин айтилган бу гапларга фаришталар «омин» деган экан, тақдиримиз қўшилди...

1980 йил, 8 апрель. Онам Тошбиби Жаҳмат қизи дунёдан ўтдилар. Навоийга жўнадим. Баҳор, ҳаммаёқ гулга бурканган чароғон кунлар онамдан айрилиқ юрагимни ўртаб юборганди. 11 апрель куни Бўстондаги ҳовлимизга «Саодат» журнали бўлим мудирини Роза опа Сайфиева кириб келдилар. Зулфия опа мендан кўнгили сўраб, таъзия билдириш учун атайлаб Роза опани жўнатибдилар. Қариндошлар, опаларим бениҳоя миннатдор бўлишди...

Тошкентга қайтганимдан сўнг, Зулфия опа ёнларига Холида Аҳроровани олиб, уйимизга келдилар, таскин бериб, кўнглимни кўтардилар. Бундай меҳр-оқибат, чин инсоний фазилатлар устозни яна ҳам дилимга яқин қилди.

1985 йил июль ойида Зулфияхоним нафақага чиқдилар. Шу йилнинг августида мен «Гулхан»га Бош муҳаррир бўлдим. Устоз суюндилар. Дўрмондаги боғ ҳовлиларига бордим. Опа соғинган экан-

лар, анча суҳбатлашдик. Дид билан жиҳозланган хоналарда бирор-та ортиқча нарса йўқ. Дарпардалар, дастурхон табиат рангида эди. Мухаррирлик масъулияти, жавобгарлик туйғуси ҳақида гапирдилар. Китоблари чиққан экан. Сўрашга ботинмай турувдим, ўзлари чиройли мулоим табассум билан, дастхат ёзиб «Қатра» китобларини туҳфа этдилар.

«Ойдинжон!

Эндиликда менга маъқул бўлган йўлга тушиб олишингиздан беҳад шодман.

Икки соҳада ҳам тенг парвоз билан яшашингизни истайман. Шеърятингизнинг жўшқин дарёсидан узоқ йиллар элимиз баҳраманд бўлсин.

Зулфия. 26.IX.85.»

1988 йил. Устоз қизим Малоҳатхоннинг тўйида иштирок этиб, ғоят самимий сўзлаганлари, набира кўрганамда ҳайдовчилари орқали чиройли совғалар юборганлари доимо эсимда туради.

1992 йил 25 май. Менга «Ўзбекистон халқ шоири» унвони берилган ўша куниёқ эрталаб кўнғироқ килиб табрикладилар:

– Ойдинжон, Сиз бундай унвонга жудаям муносибсиз. Ҳузурини кўринг. Оғзингизни тўлдириб, халқ шоириман, деб юринг!

Бу сўзлардан жону жаҳоним ёришиб кетди. Устоз ўз шогирдларининг ютуқларидан севинишни яхши кўрардилар.

– Иброҳимжонга турмушга чикиб, фикрингиз очилди, ўсдингиз, шоира ва шахс сифатида камолга етдингиз, – дер эдилар таъкидлаб.

1992 йил, 15 июнь. «Баҳор» концерт залида 50 йиллик таваллуд байрамимга Зулфия опам қизлари Хулкар билан анча вақтли келдилар. Жуда хурсанд бўлиб Иброҳим ака ва менинг ёнимда туриб меҳмонларни бирга кутиб олдилар. Залда камтарингина бўлиб учинчи қаторда ўтирдилар. Мен сахнада ўтириб, азиз устозим мухлислар қатори пастда ўтирганидан хижолат эдим. Тадбир ниҳоясида сўз беришганда, устозимни тавоф этгали, яхши кунларим, эришган мартабам, топган иззатим учун ташаккур айтгали залга югуриб тушдим. Устоз бағрини очиб, менинг пешонамдан ўпиб, гулдастани қабул қиларканлар, Зулфия шарафига ҳаяжонли гулдурос қарсақлар бўлиб кетди. Устозим мендан кўра кўпроқ шодланган, суюнган эди ўша кунлар...

Зулфия, О. Ҳожиева, И. Ғафуров. 1992 йил 15 июнь.

Йиллар ўтаверди...

1994 йил, 25 август. Мени «Саодат» журнаliga Бош муҳаррир этиб тайинлашди. Устозим беҳад севиндилар. Ўша йили мустақил Ўзбекистоннинг биринчи – «Дўстлик» ордени билан мукофотландилар.

1994 йил, декабрь. Вазирлар Маҳкамасида мукофот топшириш маросими бўлди. Президент Ислам Каримов Зулфияхонимга орден топширарканлар, шоира чексиз самимият, оналарча меҳр билан у кишининг елкасидан кучиб, пешонасидан ўпдилар ва ихчам, ёрқин сўз айтиб, «Халқимга айтар сўзларим» шеърини ўқиб бердилар. Хурсанд бўлиб, чакнаб эшикдан чиқиб келаётган азиз устозимни табриклашга ошиқдим. Устозим мендан аввал бағрини очиб, янги вазифам билан табрикладилар-да, чиройли гулдасталарини менга совға қилдилар... Ўзбекистон халқ шоири Эркин Воҳидов Зулфияхонимнинг ҳиммати, меҳрини кўриб, у киши ҳам гулларини менга тутқаздилар. Шоиримизнинг кўксидан ҳам «Дўстлик» ордени ярқираб турарди.

1976 йил «Саодат» журнаliga янги ишга ўтган кезларим. Бир куни навбатдаги сонга икки-уч ёш шоиранинг шеърларини тавсия этгандим. Ишга келсам, столим устида бир даста шеърлар: таҳрир ҳам қилинган, мисрама-мисра таҳлил этилган, саҳифаларда савол аломатлари...

«Ойдинхон! Бу қизлар шеър нима эканлигини яхши тушунмайдилар! Улар ҳали осмонларда юрибдилар. Ердаги меҳнатдан, ҳаётдан мутлақо хабарлари йўқ. Бундай шеърларни менга тавсия этманг!»

Дарҳақиқат, бу шеърларда нукул – «осмон», «вафо», «ҳижрон» каби сўзлар «бачкилаб» кетган эди. Ўша куни Зулфия опа билан суҳбатимиз узоқ чўзилди. Руҳим ниҳоятда енгил тортиб, шеър-ият ҳақидаги ҳали мен билмаган сирларни билиб олдим. Ўз шеърларимга ҳам бошқача назар билан қарайдиган бўлдим. Ўшанда устоз ниҳоятда самимийлик ва меҳрибонлик билан ижод ҳақида сўйларканлар, дарҳақиқат, шеърнинг заҳмати улуг эканлигини яна такрор англагандим. Мана шу туйғу билан шеърларни қайта ўқиб ва янги-янги қирраларини топиб, шеърдаги ҳикмат ва ҳақиқатларни ҳаётдан излайдиган бўлиб қолдим.

Шунда ҳар бир асар шоирнинг ёки ёзувчининг этиқоди меваси, катта ҳаётгий тажриба ва изланишлари самараси эканлигини ҳис эта бошладим. Устознинг қаттиққўллиги, синчков назари шогирд учун нақадар қадрли ва зарурлигини англадим.

Одатда Зулфия опанинг тортмаларида бирор асар узоқ қолиб кетмайди. Яхши асар бўлса, эртасигаёқ кўнғироқ қилиб табриклайдилар, ё албатта муаллифига мактуб ёзадилар. Бу мактублар шоирона фахр, ҳаяжон билан, кўнгилини кўтарувчи, янги асарлар ёзишга ундовчи олийжаноб сўзлар билан тўла бўлади.

Бир куни шеърларимни ўқиб, журнал учун танлаб, қолганларига ўз фикрларини ёзиб қўйибдилар. Аввал ютуқларимни таъкидлаб, сўнг шундай дедилар:

– Мана бу шеърни мен бўлсам, ёзиб ҳам ўтирмасдим. Ҳаётда балки бундай ҳодисалар бўлгандир, лекин бу ҳол шеърга предмет бўла олмайди. Агар ҳамма нарса сиз тасвирлагандай бўлаверса,

ҳаётда яшаб бўлармиди? Мен ёркин, жасоратли шеърларни яхши кўраман. Дардда ҳам ёркинлик бўлади. Фақат уни кўра билиш керак.

Журналнинг бир сони юзага чиққунча, қанча режа тузиш, андоза, корректура, таҳрир жараёнлари бўлиб ўтади. Бош мақолаю ҳикоядан тортиб, журналнинг сўнгги саҳифасидаги икки-уч жумладан иборат пазанда маслаҳатигача ҳаммасини ўқиб, назардан кечирганларини кўриб Зулфия опанинг меҳнаткашлигига, масъулият туйғусининг юксаклигига ҳавасимиз келарди. У пайтларда журналнинг хомаки макети тузилиб, шрифтлар, кегеллар кўрсатилар, клишелар ёпиштирилар, жойлаштириладиган суратларнинг ҳажми миллиметрларгача, ўлчаб, белгилаб қўйиларди. Рассом ва техник муҳаррир Зулфия опага тасдиқлатиш учун олиб кирганларида, бош муҳаррир синчиклаб кўрар, жуда кўп саҳифаларни янгидан макет қилишар, корректура келганида яна шундай жараён бошланарди. Зукко муҳаррир қайта-қайта ўзгартиришдан чарчамасди, баъзан эса хижолат бўлиб, менга кўрсатсангизлар сизларга шундай иш орттираман-да, деб кўярдилар.

Шундай пайтларда, иш ўрганинг, деб мени ҳам таклиф этардилар. Материал тайёрлаганда қандай расм билан безаш, қандай фотолар бериш, макетни қандай тасаввур қилиш кераклигини тайинлардилар.

Журналга оқиб келаётган минглаб мактубларнинг қарийб барчасида Зулфия номи зикр этиларди, шоирадан маслаҳат, йўл-йўриқ сўраганлар жуда кўп эди.

Зулфия каби олийжаноб, тиниб-тинчимас, ўзини тамоман элу юрт қайғуси, севинчи билан тирик деб билгувчи улуғ санъаткоргина ижодкор шахсдир. Унинг ҳароратли, камалак рангларидек хилма-хил шеърларида нимаики бўлса, инсонпарварлик, ҳаётсеварлик шуълалари бўлса – ҳаммаси мана шу бедор юракдан, ўктам ва меҳнаткаш шоира Зулфиянинг ҳаётдан, кундалик турмуш тарзидан зарра-зарра бўлиб, сеҳрли бир олов бўлиб ижодига ўтган, десам янглишмайман. Унинг қаламига тушган сўз янгилашиб, порлаб кетади. Аёл қалбини, суратини «чизганда» (шоира «ёзмокдан» кўра «сурат чизмок» деб ишлатади) сатрлар аро ҳароратли эпкин, нафис шабада ҳилпираб туради.

Нурланади дагал бармоқлар,
Кўзларидан эсон олар кўшиқ,
Қонигаги янги ирмоқлар
Замзамасин чизишга ранг йўқ.

...Мен чизаман нон, севги, меҳнат,
Нондек азиз аёл суратин.
Шу камтарин, шу улуг санъат
Менинг юртим, менинг шуҳратим.

Ўз кечинмаларига гал келганида сўзларга бўрон оралайди, тошқин, жала, тугён, сел шариллайди оҳангларда.

Инсонга яшашни, курашни табиатнинг ўзи ўргатади. Табиат инсонни тоблайди, фикрини чархлайди, улғайтиради, сабру қаноатни ўргатади.

Бўрон қучогида қолдим бир оқишом,
Табиат ва қалбим ичра тўполон.
Нақ илк бор май тўла сипқоргандай эсом,
Бир қанотим – ором,
Биттаси – тугён.

Бир янги шеър қоғозга тушгунча шоир юрагида неча бор чакмоқ олови ёнади, илҳом дўллари савалайди қалбини. Табиатни бўрон янгилаб, яшартиргандай илҳом кийноғи, сўз машаққати ҳар гал юракни янгилайди, софлайди, бу гўзал лаҳзаларда илоҳий чечаклар очилади. Зулфия шеърларини ўқиганимда кўнглимнинг сокин кўллариди довул туради, руҳим осмонида гулдирак уйғонади. Бу ҳақиқий шеърятнинг сеҳру жозибасидир. Бундай шеърят сизни мафтун этади, ҳайратга солади.

Зулфия шеърларида «кўшиқ» сўзи кўп учрайди. Бу бежиз эмас. Кўшиқ – юракка яқин сўзларнинг инсон тилига кўчган ҳаёти. Кўшиқнинг қаноти бўлади. Уни биров йўлда куйласа, биров чашма бўйида, биров меҳнат авжида куйлайди. Кўшиқ дарё каби оқиб юради. Шамолдай эсиб ўтади. Кўшиқ йўлга ўхшайди – инсонни уфқларга чорлайди, тоғларга ўрмалаб боради, дарё бўйларига элтади, из тушмаган маконларга инсон билан бирга бораверади. Яхши шеър ҳам шундай, доимо ҳаракатда. Яхши шеърни ёзиш эса мушкул.

Эмиш, баҳор ёмғирлари фасли келганда, дарё бўйида чиганоқлар ёмғирга оғиз очармишлар. Улар илиб олган ёмғир томчиларининг мингтасидан бири – дур бўлармиш, қолганлари эса – марварид. Шу сабабли ҳам дур ноёб ва қимматбаҳо аталармиш. Бу эҳтимол афсонадир. Лекин, мен Ўзбекистон халқ шоири Зулфиянинг шеърларини ўша ягона-ягона дурга жуда-жуда ўхшатаман.

МАЛИКАДАЙ УЛУҒВОР, ОНАДАЙ МЕҲРЛИ

Ён дафтарлар вақти келиб ҳаётингнинг бир бўлагига, умринг кўзгусига айланиб қолар экан. Сухбатлар, учрашувлар, мушоиралар, анжуманларда дўстларинг, устозларинг, дугоналарингнинг чехралари ён дафтарнинг саҳифаларидан чиқиб келаверади. Улар юрагингга нур бағишлайди, кўнглингни тўлдиради, ўтган йўлларингга ёруғлик сочиб туради. Устоз Зулфия билан ёнма-ён ишлаган йилларим, дилдан сухбатлар, сирлашувлар менинг учун ана шундай ноёб бир тўхфа бўлиб қолган. Кундалик дафтаримни варақлайман. Зулфияхонимнинг иссиқ чехраси, самимий сўзлари, аслзода қиёфаси, меҳрибон нигоҳлари эсонимга малҳам бўлади.

1982 йил 8 июнь. Ҳар йили буюк рус шоири Пушкиннинг таваллуд кунларига бағишланган шеърят кечалари бўлиб ўтади. 7 июнь куни «Баҳор» концерт залида устоз Зулфияхоним пушкинхонлик кечасини бошқардилар. Зал одамлар билан тўлган, саҳна чиройли безатилган, улуғвор ва сипо либосларда Зулфия анжуманнинг маликасига ўхшардилар. Ўзбекча ва русча олиб борилган пушкинхонлик кечаси жуда файзли, мароқли ўтди. Шоиралардан Гулчеҳра Жўраева ва Ҳалимаҳон Пушкин шеърларидан ўқишди. Ҳар бир шоирга сўз бераркан, ниҳоятда гўзал лутфлар билан уларни саҳнага чорлар эди Зулфия опа. Ўша куни тишлари оғриси ҳам оғриқли кайфиятларини мутлақо сездирмай, пушкинхонлик кечасини бошқардилар. Эртаси куни ишга келдилар ва хоналарга ўтаётиб, менинг хонамга мўраладилар. Гулчеҳра Жўраева ва Шаҳодат Исахоновалар билан сухбатлашиб ўтирган эдик. Зулфия опа биз билан сўрашдилар, кининглар, соғиниб кетдим сизларни, дедилар. Устоз ҳузурида анча гаплашиб ўтирдик, шеърлар ўқидик, ҳаммамиздан ҳол-аҳвол сўрадилар. Мен зарур бир камёб дорини

тополмаётганимни айтдим. Дарҳол дорихоналар бошқармасига телефон қилдилар. Чуқурсойдаги дорихонада бор экан, машиналарини юбориб, олдириб келтирдилар. Энди яхши бўлиб кетасиз, деб тасалли бердилар. Мен устознинг бу меҳрибончилигидан кўнглим ийиб, аллақандай бир туйғу аро раҳмат дейишимни ҳам, қандай миннатдорчилик билдиришни ҳам билмай анча муддат жимиб қолдим. Узоқ тополмай юрган доридан муолажа бошлаб, ўзимни анча яхши сездим.

1982 йил 10 июнь. Зулфия опа эрталаб ишхонага келиб, белорус шоираси Эди Огнецветдан таржима қилган «Тасаввур этмам» сарлавҳали шеърни кўчиртирдилар. Кейин Максим Танқдан ўзлари ўзбек тилига ўгирган «Янка Купала ҳайкали қаршисида» шеърини ҳам кўчиртириб, қайта кўриб, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасига бердилар. Тишлари безовта қилаётган экан, боғга бориш олдидан докторга борсаммикин, деб отландилар. Озгина дам олай, мана бу кунлар (пушкинхонлик) мени анча толиқтирди, дедилар. Зулфия опа ҳар куни боғдан тарам-тарам чиройли олмаларни саватчага солиб, биз учун олиб келардилар. Бизни хурсанд, бахтиёр, чиройли кўрсалар, суюниб, мақтаб, кўнгиллари тўлиб, хурсанд бўлиб юрардилар. Кўп шеърларини саҳарда ёзганларини айтардилар. Аслида Зулфия опа куш уйку эдилар. Кўпинча уйку дори билан ухлардилар. Яхши ухламасалар ҳам, доимо ўктам ва кўркам киёфада ишга келардилар.

– Маним барча дардларим, қайғуларим – ҳаммаси уйда қолади. Остонадан қадам босиб чиқишим биланок мен бошқа Зулфияга айланаман, – дердилар.

Бетобликларини, нохуш кайфиятларини атрофдагилар сезишини хоҳламасдилар.

Зулфия опа андак ғамгин, нохуш кўринсалар, биз дарров Ҳамид Олимжондан сўз очардик. Унинг шеърларини ёд айта бошласак, Зулфия опа Ҳамид Олимжон шеърларидан ёд айтиб, суҳбатимизни қизитардилар, кайфиятлари кўтарилиб, жаннатмакон шоиримиз Ҳамид Олимжон ҳақида яйраб-яшнаб сўз очардилар. Бир куни ёзувчи Саъдулла Сиёевнинг «Сарвиноз» ҳикоясини тайёрлаб олиб кирдим. Зулфия опа ҳикояни ўқиб маъқулладилар. Ундаги йигит образининг нимасинидир Ҳамид Олимжонга ўхшатган эдилар.

«... – Биз Ойдин опа ва Ҳамид Олимжон билан бирга театрга ёки учрашувларга борсак, у кишига эшиттириб: «Ҳозир Ҳамид Олимжон эшикни очиб, бизни ичкарига ўтказиб юборадилар... Ҳозир Ҳамид Олимжон пальтоларимизни кийдириб қўядилар...», – дер эдик. Ҳамид Олимжон ёш боладай қувониб, оппоқ тишлари яраклаб куларди-да, бизни олдинга ўтказиб юборар, пальтоларимизни кийдириб қўярди. Одамлар Ҳамид Олимжондай мағрур йигит шунчалар мулойим тортиб, гапга кирадиган бўлиб қолганига хайрон бўлишарди...

Қиш кунлари эди. Яхмалак отишга чиқдик. Ўшанда Ҳулкар туғилишига озгина қолган. Яхмалак учай десам, учолмайман. Шунда Ҳамид Олимжон, қани, хоним, ўтиринг, менинг пальтоимдан ушланг, мен сизни чана тортгандай яхмалак учираман, деди. Қийқириб, шодон бўлиб яхмалак учдик... Ҳамид Олимжон жуда меҳрли, сезгир ва ниҳоятда топқир инсон эди. Бир куни зиёфатга бордик. Баланд пошнали туфли кийиб олганман. Юришга қийналаман. Қайтаётганимизда юриш яна ҳам машаққат бўлиб кетди. Шунда Ҳамид Олимжон, қани, хоним, туфлингизни ечиб менга беринг, мана буни кийиб олинг деб, туфлисини ечиб оёғимга кийдириб қўйди. Мен Ҳамид Олимжоннинг қатта туфлисини кийиб, у эса ялангоёқ уйга қайтганмиз...

Ҳаётининг бу қувончли, завқли лаҳзаларини у юзлари ёришиб, худди ўша ҳолатни қайта бошидан кечираётгандек хузурланиб сўзларди. Балки, мана шу лаҳзаларнинг сўнмас ёди Зулфияга то сўнгги нафасигача куч-қувват, мадор, сабр-тоқат бергандир...

1983 йил, 1 июль. Республикамизнинг жуда кўп жойларида шоира Жаҳон отин Увайсийнинг 200 йиллик юбилеи тадбирлари бўлиб ўтди. Зулфия опа юбилей комиссияси раиси эдилар. Фарғонада, Шохимардонда, Марғилонда бўлиб ўтган увайсийхонлик кунлари файзи, шукухи Тошкентга кўчди. «Баҳор» концерт зали сахнасида халқимизнинг суюкли, таниқли олима, шоиралари жам бўлганлар. Зулфияхоним худди юлдузлар буржидаги энг ёрқин юлдуздай чарақлаб тўрда ўтирарди. У малла рангли, ҳошиялари сариқ ипак билан тикилган каштали кўйлақда маликаларга ўхшаб кўринарди. Опанинг теграсида булбул овозли Ҳалима Носирова, таниқли олималар Музайяна Алавия, Суйима Ғаниева, Маҳбуба

Қодирова, Эътиборхон Иброҳимовалар чиройли бўлиб тизилишган. Кечанинг раисаси Зулфия шоираларга, хонанда қизларга илтифот ва назокат билан сўз берар, ғазаллар шеърларга, ашулаларга, сўзларга уланарди. Кеча файзга, сурурга тўлиб борарди. Мен ҳам ушбу кечада Жаҳон отин Увайсийнинг «Мандин ўрганди» радифли ғазалини ўқидим. Устоз аруз вазнида жуда кам ёзсалар-да, бу кеча Увайсийнинг «Замона кулфатидин бу кўнгил доғ ўлди, доғ ўлди» ғазалига татаббу қилиб ёзган «Тоғ ўлди, тоғ ўлди» радифли мухаммасни ўқиб бердилар. Мухлислар ҳаяжон билан тинглашди, узок олқишлашди. Азиз ҳофизамиз Ҳалима Носирова кеча бошланиши олдидан шогирди Мақсадхон Юнусовага Увайсийнинг «Забонингни кетурғил, эй шакарлаб тўти, гуфтора» матлаи билан бошланувчи ғазалини ўргатдилар. Мақсадхон бу ашулани шунчалар маромига етказиб қуйладики, «Баҳор» концерт залининг шифтлари зириллаб кетди. Мақсадхон ашула айтarkan, Ҳалимахоним ҳам бармоқларини қарсиллатиб унга қўшилиб, ўтирган жойларида хиргойи қилиб бердилар. Назаримда, ўша ғазалхонлик кечасида нафақат Увайсий, балки Зебунисобегим, Нодирабегим, Анбар отин ва Дилшод Барноларнинг руҳлари шод бўлди. Ғазал ва куйнинг оҳангидан диллар сел бўлди. Кўнгилларга ҳаёт шавқи ва завқи тўлган эди. Зулфияхоним бошқарган ҳар бир анжуман, шеърят кечаси шундай марокли, бетакрор ва файзли ўтар эди.

Зулфияхоним дўстларига, устозларига, яқинларига ниҳоятда меҳрибон ва садоқатли эди. Уларнинг қийин-қаттиқ кунларида, яхши-ёмон лаҳзаларида ёнида бўлишни, кўнглини кўтаришни яхши кўрарди.

1983 йил, 31 октябрь. Жамоат арбоби ва адиб Шароф Рашидов вафот этдилар. Зулфия опа ўша куниёқ Шароф отанинг уйларига кетдилар. Кутилмаган нохуш хабар опани жуда изтиробга солди. 2 ноябрь куни дафн маросими бўлиб ўтди. Биз муҳаррир хонасида телевизор кўраётган эдик. Зулфия опа ҳорғин кириб келдилар.

– Охирги дақиқаларда юрагим кўтармади. Қабрга тупроқ ташлашларини кўришга чидамим етмади. Омонжон олиб келиб қўйди, – дедилар.

Ўша кунлари биринчи мартаба бошларига қора рўмол ўраганларини айтдилар. Зулфия опа Шароф Рашидовнинг азасида

оиласига икки кун ҳамдард, ҳамсухбат бўлиб турганларини сўзлаб бердилар. Хурсанд Гафуровна тушларида туфлисини йўқотганини, ҳеч ким топиб беролмаганини айтибди. Нуқул жиззахликлар йиғилиб, чапак чалишди, ўртада нима бўлаётганини билмайман, эртасига мана шу иш бўлди, дебдилар Хурсандой опа.

– Шароф Рашидовнинг қариндошларидан бири, укажонгинам, Шарофиддинжон, деб йиғласа, Хурсанд Гафуровна: «Шарофиддин» деган тилларингиздан ўргилайин-а, – дерди...

... Зулфия опа шу гаплардан сўнг диванда бир соатча дам олдилар, чой ичдилар, тил остига дори ташладилар. Ҳамид Олимжоннинг вафоти кунларини яна бир карра эсладилар.

– Шароф Рашидович Ҳамид Олимжоннинг видолашувида доимо бирга бўлганди. Ёнма-ён юриб, таскин берганди. Тушларимни айтиб бергандим у кишига. Дунё шу экан-да, энди бўлса Хурсанд Гафуровнага мен мадад бўлиб турдим. Ҳеч қачон ўзини бундай ғариб, ёлғиз сезмаган бўлса керак, – дедилар.

Бироз ўзларига келгач, уйга телефон қилинг, дедилар. Ҳулқар опа уйда экан, хавотирланиб, «ойим қалайлар?» – деб сўради. Яхшилар, дедим. Зулфия опа йўл анча тесқари бўлса ҳам, машинада мени уйга ташлаб, сўнг ўзлари ўтиб кетдилар.

Ўша кунларнинг бирида тушлик овқатдан сўнг хаёлчан, маҳзун бўлиб қайтдилар. Бироздан сўнг анча ўзларига келдилар-да, одамлар бунча бешафқат, дедилар.

Одатда, барча газета-журнал муҳаррирлари «Шарқ» нашриётининг иккинчи қаватида жойлашган овқатланиш хонасида тушлик қилишарди. Ўша куни бир мўйсафид ёзувчи Ш. Рашидов қабри ҳақида сўзлаб, ким шу жойга қўйишни ўйлаб топган бўлса ҳам, зап ақлли иш қилган-да! Музейга келганлар (ўша пайт Ленин музейи эди) Рашидовни ҳам зиёрат қилиб кетади, дебди.

Сўнг Ҳамид Олимжон вафоти ҳақида шундай мароқланиб гапира бошладики, қарасам, кичрайиб, ерга кириб кетаётгандайман, шундоқ қошиқ, вилкани жойига қўйдим-да, ўрнимдан туриб чиқдим-кетдим, дегандилар Зулфия опа... Ўз заифлигини ҳеч қачон бировларга билдирмаган, мағрур яшаган шоира Ҳамид Олимжон номига, шаънига заррача гард юктиришни истамасди. У киши учун Ҳамид Олимжон доимо тирик, доимо ҳамнафас, уни суяб, кузатиб

юргандай эди. Унинг сиймоси, руҳи, ўйлари Зулфиянинг жисму жонига кўчгандай эди. Бу илоҳий, муқаддас севги эди. Сўнмас хотиралар, унинг ёди ҳақида сўйлашдан чарчамас, бизлар уни тинглашдан зерикмасдик.

Кўпинча ишдан кетаётганларида фариштадай бўлиб хонамга кирар, суҳбатлашиб ўтирар ва «Ойдинжон, кетасизми?» – деб сўрардилар. Мен ийманиб жавоб бермасам, қани бўлинг, мен сизни уйингизга ташлаб, кейин ўтиб кетаман, дердилар оналарча меҳрибонлик билан. Бундай меҳрибонлик, лутф шунчалар самимий, шунчалар инсоний эдики, беихтиёр онанинг меҳри, қуюнчақлигини ҳис қиларди киши.

1984 йил, 14 сентябрь. Ойбек таваллудининг 80 йиллиги муносабати билан олим Наим Каримов опанинг ҳузурига келганида, Ойбек ҳақида суҳбат бўлди. Зулфияхоним Абдулла Қаҳҳор, Ойбек ва Шайхзодаларни ниҳоятда ҳурмат қилар, ўзини уларга шоғирд ҳисоблар, эҳтиром билан улардан сўзларди. Ойбекнинг сўнги сафари ҳақида сўзладилар. Суҳбатнинг бир учи Шайхзодага уланди.

– Шайх аканинг вафоти менга қаттиқ таъсир қилди. Бордим. Сакина хоним маҳзун бўлиб қолган. Шайх акага тикилиб бутун фикр, бутун даҳолик унинг пешонасига йиғилганми, деган хаёл ўтди. Ҳайратга тушдим ўшанда. Муздек пешоналаридан ўпдим. Бетобликларида саватчага чиройли мевалар териб, Шайх акага юбориб турардим. Жуда меҳрибон аёл экансиз, деб ёзган хатлари бор. Агар умрим етса, ўша хатга жавоб ёзаман. «Кечиккан мактуб» бўлади сарлавҳаси. Ажабо, доно одамларнинг ақли шу ерга (пешонага) йиғилар экан-да. Одамлар ўлгандан кейин энг ноёб нарсамизни йўқотганимизни билиб қоламиз, – дедилар Зулфия опа ўқинч билан.

Зулфия опа турли мамлакатларда, жаҳоннинг барча давлатларида катта анжуманларда қатнашар, минбарларда сўз айтар, шеър ўқирди. Ҳамиша ёнларида Шарқнинг буюк олимлари, шоирлари азим чинордай уни паноҳида олиб юришарди. Ғафур Ғулом, Мирзо Турсунзода, Мустай Карим, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Миртемир... Уларни Зулфияхоним катта оғаларидай ҳурмат қилар, эъзозлар, муҳаббат ва эҳтиром тўла сўзлари билан алқар эди.

Ўзи улуғларга ҳурмат кўрсатиб, иззатини жойига қўйган одамларгина эл ичра обрў-эътибор, шону шуҳрат топадилар ва шогирдларининг меҳри, соғинчида яшайдилар. Зулфияхоним ҳам ана шундай буюк устоз мақомига эришган, шону шуҳрат сахнига кўтарилган ва мангуликка дахлдор бўлиб қолган ёрқин сиймолардан биридир.

ЕЛКАЛАРИГА СЕМУРҒ ҚЎНГАН ШОИР

Зулфияхоним эътиқоди собит, иродаси мустаҳкам Инсон эди. 1991 йилда Ёзувчилар уюшмаси иккига бўлиниб кетди. Бир қанча адиблар ҳар хил ҳаракатларга, ташкилотларга бир-бир кириб чиқишди. Зулфияхоним ҳеч қайси гуруҳга рўйхуш бермади. У ғийбатни, бировнинг нуқсини айтиб гапиришни ёмон кўрарди. Ҳар қандай вазиятда ҳам сипо, олийжаноб, вазмин тутарди ўзини. Кўнгли гўдақникидай нозик, тез яраланар, бировга билдирмас, кек сақламас эди. Ҳеч қачон ҳоҳолаб қаттиқ кулмас, нимтабассум билан жилмайиб кўярди.

1990 йил, 19 май. Ҳамид Олимжонга пойтахтда ҳайкал ўрнатилди. Майдонча чиройли, баҳаво, безанган. Ҳайкалда навқирон шоир илҳом оғушида, олдинга талпинган ҳолатда. Елкаларига учта семурғ куши қўнган. Ниҳоятда нафис ҳайкал. Ёзувчилар Сарвар Азимов, Одил Ёқубов, меҳнат фахрийси Расул Ғуломовлар тасмани кирқишди. Менга ҳам сўз беришди, шоирнинг гўзал шеърларидан ўқидим. Таниқли шоирлар, ёзувчилар самимий дил изҳорларини баён қилдилар.

Кундузи Зулфия опани кўргани «Чимкент» кўчасидаги уйларига бордим. Ёлғиз эканлар. Анча суҳбатлашдик. Опа юбилей тантаналаридан хурсанд эдилар. Иброҳим Ғафуровнинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»да чиққан Х. Олимжон ҳақидаги «Мунис ҳол ва шарпа» мақоласи жуда маъқул келибди.

Зулфия опа бир таниқли кекса олимдан хафа бўлиб гапирдилар: «Ҳайкалнинг елкасига куш қўнгани нимаси? Қўллари ҳам эгри» дебди у киши.

– Бу – семурғ куши. Бу куш ҳамманинг ҳам елкасига қўнавермайди. Кўпларни четлаб ўтади. Қўли ҳам худди Ҳамид Олимжонники. Унинг қўли тўғри бўлган. Эгри бўлмаган! Қўйинг!

Шундай кунда ҳам мақолаларингиздаги каби кир изламанг, – дебдилар Зулфия опа.

Яна, у кишини хафа қилиб қўйдим, деб хижолат чекдилар кўнгли пок устозим.

Ҳозир бу майдон Ҳамид Олимжон номи билан аталади. Шаҳарнинг энг кўркем, гавжум масканига айланган.

СУВРАТ ВА СИЙРАТ

Зулфияхоним улуғсифат либосларда, киш кунлари елкага рўмол ташлаб юришни ёқтирардилар. Баланд бўйли, сарвиқомат, пайваста қошли, оқиш бугдойранг юзларининг тархи нозик, қиррабурун, кенг пешонали, кулганда катта кўзлари чарақлаб кетадиган мафтункор аёл эдилар. Кийикдай енгил ва шахдам, бироз мағрур ва салобат билан қадам ташлардилар. Оппоқ ёки қаймоқранг плашлари ўзларига ярашиб туради. Кўпинча нафис оқ ёки қовоқранг шарф ташлаб олардилар ёқа остидан. Саксон ёшга кирганларида ҳам елкалари букчаймаган, дид билан тикилган узун пальтоларининг ёқаси ва енгларидаги мўйнаси ўзларига ярашиб, янада кўркем ва латофатли кўрсатарди. Сувсар телпақларини бироз дол қўйиб қиярдилар. Либосларининг ранглари бир-бирига мос, уйғун эди. Ҳамиша баланд пошнали туфлида юрардилар. Кўпинча асарларни бирга ўтириб таҳрир қилардик, материалларни бирга ўқиб-тинглаб, бирваракайига таҳрир ҳам қилиб кетардик, разм солсам, бармоқларига ярашган қалам роҳат қилгандай туюларди менга. Умр бўйи қаламга сир айтган бу қўллар дутор чертадиган бармоқлардай нозик ва бахмалдай майин эди. Мусаввир Чингиз Аҳмаров шоиранинг портретини чизаётганда неча кунлар бу нафис бармоқларни чизишга вақт сарфлаган дейишади.

– Чингиз оға бармоқларимни қайта-қайта чизар, лекин портретда кўзларим юмуқ турар, ҳадеганда уларга мўйқалам урмасди. Тоқатим тоқ бўлиб, аразладим ва сабабини сўрадим.

Рассом узоқ хаёлга толиб жим турди ва оҳиста деди;

– Хоним! Шунчалар гўзал ҳусну латофат билан дунёнинг барча лаззатларидан кўз юмиб ўтаётибсиз...

Зулфия опа ишхонада шиппақ кийиб юришни, пала-партиш кийинишни суймасдилар. Бизларга қандай кийинишни, қайси

анжуманда қандай шеър ўқишни ўргатиб чарчамасдилар. Устоз сермулоҳаза, сезгир, фикрати ёрқин, дилкаш суҳбатдош эдилар. Битта гапингиздаёқ мақсадингизни тушунар, фикрингизни ҳурмат қиларди, юзингизга қараганда меҳр ва табассум дилингизни яйратарди. Синчилардай диққат билан тикилар, худди қалбингизда кечаётган ўй-фикрларни ўқиётгандай туюлар, кишини унинг салобати босарди. Икки оғиз суҳбатлашгач, орада самимият ва ажиб бир дилдорлик туғилардики, юрагингиз кенгайиб, фикрларингиз бойиб, шоирага ихлосингиз ортиб, бу суҳбат ҳеч тугамаса, деб орзу қилардингиз.

Зулфия опани ходимлар, айниқса шоиралар бир-биридан қизганиб ҳам юришарди. Ёшлиқ қилиб опанинг кўнгилчанлигидан фойдаланиб, ишончини суиистеъмом қилганлар ҳам бўларди. Опа бағрикенглик билан кечирганларида ўша ходим уялганидан бошқа ишга ўтиб кетганини ҳам билишарди ходимлар. Майдакашлик, чақимчиликни мутлақо ёмон кўрардилар. Интизомсиз, қўл учида ишлайдиган ходимни қаттиқ уялтирардилар. Муаллифларга одоб ва назокат билан муомала қилишни, ёрдам ўтиниб келганларни ноумид қилмасликни талаб қилардилар. Сал ножўя кадам босиб кўйган ходимни чиройли муомала билан бошқа бир ишга ўтказиб юборардилар. Меҳрлари ҳам, қаҳрлари ҳам қаттиқ эди. Муҳаррирнинг мақтаб кўйгани, баъзан янги либос учун ўзлари фасон чизиб берганлари биз учун байрам эди.

Қабулхонада Муҳаббатхон ва Моҳирахон деган иккита чакқон котиба ўтирса ҳам устоз таҳрирдан чиққан материалларни ўзлари бўлимга олиб чиқардилар. Хонамизга Зулфиядан нур тараларди, жаннатнинг ифорулари келарди шоирамдан.

Опанинг сочлари жуда узун эди. Қалин сочларини оддийгина қилиб, орқага турмақлаб юрарди. Умрининг охиригача шундай содда ва зеболикда қолди. Зебу зийнатларга қизикмади. Бармоқларига суҳбатдош биргина феруза кўзли узук бўлди. Якранг, сидирға либослари уни улуғвор кўрсатарди. Фақатгина озгина лаб упасидан суриб юрардилар.

Ҳамон мулкимдаги сийму зарим – шеър,

деганлари унга қанчалар ярашарди!

Зулфияхонимни хонадонида шоира қизлар, жиянлари куршовида кўрардик. Жиянлари Гулчехрахон, талаба қизлар Гулсумой, Юлдузхон, Сайёрахонлар опанинг қанотида ҳаётни таниб, иссиқ меҳр кўриб яйраб юришарди.

Қариндошларининг мушкулларига оғринмай елка тутарди у. Туғилган кунларида нафис, чиройли совғалар тухфа этар, китобларига шеър билан гўзал дастхатлар ёзиб берарди. Акалари – Қодир отанинг невараси Гулчехрахонни қизларидай суюб, эркаларди.

– Бир куни Зулфия аям эртага меҳмон келади, тайёргарлик кўришимиз керак, дедилар. Аямга, сиз дамингизни олаверинг, дедим. Ўша кечаси тонггача норин тайёрлаб қўйдим. Аям жудаям хурсанд бўлдилар. Ўша куни менга бир шеър ўқиб бердилар. Бу сенга бағишланган, совғасини кейин қўшиб бераман, дедилар. 1984 йилда ёзилган ўша шеърни 1994 йили оқ қоғозга кўчириб, совға қилдилар.

ГУЛЧЕХРАГА

Гулчехрам, кийикнинг кўзидек
Кўзларинг кўзимга мудом жо.
Қалбимни биласан ўзимдек,
Даркормас илтимос, илтижо.

Тилингдан тўкилган шакар сўз,
Меҳрингдан яйрайди дилгинам.
Илоҳим, сурмали қора кўз
Кўз ёшин билмасин, кизгинам.

Дилларни хуш этар исминг бор,
Донолик, одобинг – латофат.
Вақт келиб бўлажак сенга ёр
Йигит ҳам бахш этсин саодат.

Ўшанда кўзларинг менингмас,
Севганинг қалбига бўлсин жо!
Ўзинг-ла олиб бор қувонч, бахт,
Кутмайин илтимос, илтижо!

ЗУЛФИЯ. 20. 09. 94.

Ушбу шеърни Гулчехрахон Шоумарова кўз қорачиғидай асраб келади.

Қодир акаларининг қизлари Мунаввархон аяни ўз сингилларидай яхши кўрардилар. Унинг ҳар бир сўзидан, нозли ва самимий қарашларидан меҳр ёғилиб турарди.

«Менинг ёлғизгина синглим Мунавваржон!

Сенга ва фарзандларингга янги йил муборак бўлсин! Тинч, озоишталик ва аҳиллик, ва вақтихушлик йили бўлсин.

Мунавваржон! Фарзандлар катта бўлган сари онага қанчалик қийин бўлишини яхши биламан. Шукр, болаларинг ақлли, ҳушлик. Лекин ҳар бир инсон ўз характери билан туғилади. Катта бўлган сари бу характер юзага чиқа бошлайди. Бу табиий. Биз оналар шунини тушуниб, уларга тушунтириб, оғир бўлиб яшашимиз керак. Фарзандларни ҳар ёққа тарқатиб юбориш керак эмас. Мумкин қадар ўзимизни ҳурмат қилишга ўргатишимиз керак. Бу эса уларни ҳам ҳурмат қилиш демак. Иккинчи ўғлинг ҳам кетаман, дермиш. (Ўқчиликлардан эшитдим.) Қўйма. Ёнингда бўлсин. Бир сўзлашармиз.

ЗУЛФИЯ. 1979».

Зулфиянинг акаси Қодир ота, рафикаси Инобат ая ва кизи Мунаввархон.

Устоз бировларга қийинчилик туғдиришдан, ўзгаларни безовта қилишдан хижолат бўлардилар. Иш юзасидан баъзан кескинроқ гапириб қўйсалар, бирпасдан сўнг хонамизга кириб кўнглимизни олар, дилдан суҳбатлашар, дилдаги ғуборингиз таркаб кетарди. Кўнгилга йўл топишни билардилар азиз Зулфиямиз.

Акалари Қодир отанинг қизлари Мунаввархон аяга ёзган хатларини шу ерда келтиришни жоиз топдим:

«Мунаввархон, жонгинам!

Мана, эрта тонгда Москвага сафарга чиқаман. Сафар олди-дан гуноҳларимдан фориғ бўлиб, очиқ кўнгила, енгил кайфият билан жўнамоқчиман.

Сизлар келганда бирдан хурсанд бўлдим. Жуда Сиз бирга келишингизни эшитиб, интиқлик-ла кутдим, сўзлашиб, дардлашиб ётамиз, дедим. Келиб, кирмасданоқ, эшик ортидан жўнамоқчи бўлганингизни кўриб ҳайратдан жсаҳлим чиқди. Нега десангиз, шунча йўлдан келиб, эшикдан кетиш... Гулчехрани кузатиш заруратидан шундай совуқ кунда шунча йўл босишга мажбур қилганимдан ўзимни койидим. Сизларни ҳам безовта қилиб қўйдим.

Ўша замон ўзимни ҳеч кечира олмадим. Азбаройи Сизни койитганим учун хижолатдан шу аҳволга тушдим. Суннатилло ҳам ҳайрон бўлгандир, аямга не бўлди, деб. Агар шундай қолиб, ётиб кетсанглар, не бўлар эди?

Ҳаммаси учун узр. Мен омон қайтгач, насиб қилса, келиб ётиб кетинг. Гулчехранинг меҳрибонлиги учун Сизга ташаккур. Илоҳим, бахтини берсин. Хайр, саломат қолинглар.

ЗУЛФИЯ. 9. 11. 79.»

Зулфия опа ҳеч қачон қилган ишларини, яхшиликларини гапирмасдилар. Уларда мардона жўмардлик, аслзода виқор, тозалик ва гўзал самимият бор эди...

ОҲАНРАБО

Устоз Зулфияхонимнинг меҳригиёси, оҳанрабоси бор эди. Бир марта унинг суҳбатида бўлган киши шоиранинг меҳру муҳаббати, ўзгача салобати, улуғворлигига мафтун бўлар, бу дилкаш инсон билан учрашувини умрбод эслаб юрарди.

Шону шухратнинг юксак чўққиларида турган шоиранинг беҳад гўзал самимияти, одамжонлиги, камтарлиги мени ҳали-ҳануз лол қолдиради. Бош муҳаррир Зулфияхонимнинг муайян қабул кунлари бўлмасди. Эртага келинг, деган иборани ёмон кўрардилар. Байрам арафасида барча машхур ёзувчи-шоирларимиз албатта у кишини табриклашга келишар, узоқ суҳбатлашишарди. Шоира қизларни, айниқса, вилоятдан келган тортинчоқ хаваскор қизларни дарров қабулига чорлар, бағрига маҳкам босиб, пешонасидан ўпар, машқларини ўша заҳотиёқ ўқиб, таҳрир қилиб, бўлимга чиқарар, навбатдаги сонга режалаштиришни таъкидларди.

Илк шеъри ўқувчилик кезларидаёқ Зулфиянинг оқ йўли билан «Саодат»да чоп этилган Ҳалима Худойбердиева халқ шоири бўлиб, эл меҳрини қозонди.

Мухтарама Улуғова, Санъат Маҳмудова, Қутлибека Раҳимбоева, Дилбар Саидова, Ҳаётхон Ортиқбоева, Шарифа Салимова, Шаҳодат Исахонова, Раъно Раҳмон, Гулистон Матёқубова, Ҳосият Бобомуродова, Раҳима Шомансурова, Энахон Сиддиқова, Гулжаҳон Мардонова, Гулчехра Раҳимова, Замира Рўзиева, Венера Иброҳимова, Дилбар Ҳайдарова, Фароғат Камол, Раъно Зарипова, Муҳаббат Турובהва каби бугунги таниқли шоира ва адибаларнинг илк асарлари «Саодат»нинг саҳифаларидан учирма бўлган. Қутлибека ва Фароғатга оқ йўл ёзиб, «Менинг қувончларим» деб атагандилар. Дилбар Ҳамзахўжаеванинг шеърларидаги нозикликни, нафосатни яхши кўрардилар. Мухтарамани эркалаб, қатим тортар кизгина, деб кўярдилар. Фарғонадаги учрашувлардан бирида Максуда Эргашеванинг ўқувчилик дафтарига битилган шеърларини ўзлари олиб келиб, навбатдаги сонга қўйганлар. Ўзларига маъқул мисралар ёнига белги қўйиб кетардилар. Улар билан ишлаш осон эди: устоз фикрларингизни тоқат билан тинглар, маъқулини олар, номаъқул бўлса тушунтирардилар. Ходимлар билан муносабатда ғоят самимий, сезгир ва кўнгилчан шоира дарров аҳвол руҳиямизни англар, хафа бўлсак боисини суриштирар, мушқулимизни бир зумда осон қиларди. Қўл остидаги ходимлари учун ҳамма шароитни муҳайё қилиб кўяр, улар билан туғишганлардай кадрдон бўлиб кетган эди. Насима Юсупованинг кизини тиббиёт техникумига, Холида Аҳророванинг ўғил-қизларини мусика ва рассомлик мактабларига

жойлаб қўйганларини миннатдор бўлиб гапиришарди ходимлар. Журналистлар Насима Юсупова, Роза Сайфиеваларнинг шодлик ва ташвишларига ҳеч оғринмай елка тутар, уларни доим қўллаб-қувватларди меҳрибон раҳбар.

«Саодат»да бирга ишлаган йилларим устозим мени катта тадбирлар рўйхатига кирита бошлади. Осиё ва Африка ёзувчилари Тошкент конференцияси сўнгида катта мушоира бўлди. Шунда устоз менга Файз Аҳмад Файзнинг Пушкин ҳақидаги шеърини таржима қилишни ва мушоирада ўкиб беришни айтдилар. Ҳатто қандай либосда сахнага чиқишимни тайинладилар. Халқнинг назарида доимо ораста, камтарин ва вазмин либосларда чиқинг, деб ўргатарди устозим.

Зулфияхоним минбарга чиққанида мухлислари уни соғиниб тинглардилар. Залдаги меҳр-муҳаббат ва ихлосни у ҳис қилиб турарди, бундай анжуманлардан завқ, куч-қувват оларди. Халқ муҳаббати билан бахтиёр эди, юрагида тутаб ётган ҳижрон дардларини шу қудрат билан енгиб яшарди. У сабр-тоқат, матонат, вафосадокатнинг гўзал тимсоли эди.

Аёл бахти!

Мендек Аёл бахтига

Тақдир маликани кўрганми лойиқ?

Халқ меҳрида, ёрман эл шуҳратига,

Бахтли аёл деса, ҳақли халойиқ, —

деганида у нақадар ҳақли эди!

Қанчаларимизга елкасини тутиб, опичлаб ижоднинг сўқмоқларидан олиб ўтиб, юксакликларга кўтарди. Паноҳига олиб, ҳимоя қилди. Ҳаволаниб кетганимизда қаттиққўл онадай тергаб, қийинчиликлардан довдираб қолганимизда меҳру эътиборини аямади. Эвазига ҳеч нарса тама қилмасди у. Туғилган кунларида унинг хонадонига фақат гул кўтариб борардик. Гулларимизга таъриф бериб, меҳр билан нозик гулдонларга солар ва Ҳамид Олимжоннинг ёшлиги акс этган портрет тагига оҳиста қўярди. Шоирнинг нафис мўйқаламда чизилган навқирон ёшлик сурати севгилисининг таваллуд кунини нишонлашга келгандек бахтиёр боқарди. Зулфиянинг «Чимкент» кўчасидаги уйи бундай кунларда жуда гавжум бўларди. Кираверишдаги даҳлизда Зулфия табассумдан чарақлаб турар, пе-

шонамиздан ўпар ва бизни хижолатга солиб, зар шипаклар кийдириб тўрга чорларди. Таваллуд айёми ажиб мушоирага айланарди. Ҳар биримизни таърифлаб, сўз берар ва мушоирага чорларди. Аввал Ҳамид Олимжондан ўқирдик, тўрда кўр тўкиб ўтирган Зулфия яшариб кетар, шоирнинг шеърини биз билан бирга такрорларди. Зулфиядан, ўзимиздан ўқирдик.

Зулфияхоним даврасининг меҳмонлари халқимизнинг физиолаю оқила машҳур хонимлари эди: Нозимахоним Деҳқонхўжаева, Сабоҳат Азимжонова, Сайёра Раҳматхўжаева, Хосиятхон Ёқубжонова, Суйимахон Ғаниева, Машхура Султонова, Кумри Абдуллаева, Муқаддамхон Ашрапова, Холида Аҳророва, Шоҳидахоним Шоҳимардонова... Қандай фарахли кунлар эди бизлар учун! Гулга, шеър завқига чулганган хона дунё қадар кенгайиб кетар, ундаги меҳру муҳаббат, вафо-садоқат шуълалари юракларимизга ҳарорат сочарди.

Шоира, фольклоршунос олима, суҳбати жон ҳузури Музайяна Алавия, назокатли шоира Саида Зуннунова, лафзидан ғазал дурлари сочиладиган Кибриё Қаҳҳоровалар таҳририятга тез-тез келиб турардилар, уларнинг гурунглиридан бизнинг ҳам дилимиз яйраб кетарди.

Устозимиз бизларни «беш гўзал достоним» деб таърифлагандилар. Эътиборхон опа, Гулчехралар, Ҳалимахон ва камина бу сийловдан ҳузурланиб юрардик.

Зулфия опа меҳрга меҳр билан жавоб қайтарар, илтифотли эдилар. Бирор газета ёки журналда шеърлари чиқса, дарҳол қўнғироқ қилиб миннатдорлик билдирардилар. Байрамлар арафасида ишлари жуда тиғиз бўлиб кетарди. Мажлислар, анжуманлардан вақт чегириб икки-уч кунлаб дўстлари, сафдошлари, мухлислари ва барча муаллифларга табрикномалар ёзишга ўтирардилар. Тайёр хатларнинг ёнларига икки оғиз илиқ сўз, икки сатргина чиройли шеърлар қўшиб қўярдилар. «Янги шеърларингизни соғиндим», «Сизни ардоқлаб», «Ёрқин ва гўзал илҳом тилайман», «Нега камнамосиз» каби самимий сўзлар ўз қўллари билан ёзилган бўларди. Турли вилоятларимизда, қардош республикаларда камол топаётган ўнлаб Зулфия қизалоқлардан мактублар келарди. Уларнинг барчасига устоз жавоб ёзар, тухфалар юборарди.

Бир гал опа кўлимга атлас мато тутқаздилар ва иккита кўйлакча тиктириб келишимни сўрадилар. Аввалги «Гулистон» ресторани рўпарасида тикувчилик ательеси бўларди. Чеварга атласни бериб, тўрт-беш ёшлик қизалоққа кўйлакча тикиб беришини илтимос қилдим. Қизчанинг ўзи қани, деб сўраб қолди чевар. Уларнинг бири Озарбайжоннинг Нахичеван, бири эса олис вилоятда яшашини, исмлари Зулфия экани, шоира Зулфия уларнинг туғилган кунларига туҳфа юбормоқчи эканликларини айтдим. Зийраккина ёшгина чевар, э-ҳа, шунақа демайсизми, атласингизни олиб кўйинг, беш яшарлик жияним бор. Атласим ҳам бор, индинга келинг, тайёр бўлади, деди. Шундай қилиб қизалоқларга иккита чиройли кўйлак тикиб берди, кўл ҳақи ҳам олмади. Зулфияхоним адашларига ширин сўзлар ва табрик дуоларини битиб бердилар, почта орқали юборганмиз.

Бундай олийжаноб ишларининг кўп гувоҳи бўлганман.

Шоира Зулфия инсон қадрини, сўзини улуғ тутар, мухлисларининг мактубларига меҳр ва муҳаббат ила жавоб хатлари битарди.

«1976 йил 9 ноябрь кuni телевизорда шеър ўқидингиз. Оиламизда дунёга келган янги меҳмонга ном қўйишни маслаҳатлашиб турган эдик. Шеърингизни диққат билан тинглаб, янги чақалоқни олиб ўтирдик. Сиз шеър ўқиб бўлгач, ҳаммамиз бир оғиздан сизга раҳматлар айтдик. Қизчамизни Зулфияхон деб атадик. Бу тўғрида сизнинг рухсатингизни илтимос қиламиз.

Сизга ва уй ичингизга узоқ умр, соғлик тилаймиз.

Салом билан, Хўжаевлар оиласи. Туркменистон. Тошовуз шаҳри».

Ижодий фаолиятдан, жамоат вазифаларидан, «Саодат» журна-лига муҳаррирликдек масъулиятли ишдан фурсат топиб, меҳрибон инсон Зулфия ҳар галгидек тўлиб-тошиб, ташаккур сўзларини би-тади:

«Қизчангизга яхши ният билан менинг номимни берган экансиз-лар, мен унга бутун шуҳратим, яхши номим келтирган шодликларни тилайман! Шоира бўладими, олима бўладими, тўқувчи бўладими, доктор бўладими, ким бўлса ҳам меҳнатсевар, покиза, инсофли, одамларга меҳрибон, иродали ва ақлли бўлиб ўссин. Севги, садоқат унга ёр бўлсин!

Зулфия, 1976 йил»

ЗУЛФИЯ. 1976 йил»

Зулфия опа жуда андишали, хаёли, ҳар бир сўзини етти ўйлаб бир гапирадиган инсон эдилар. Ҳикоялар, мақолалар, очерклар, энг кичкина маслаҳатларда ҳам бирор ибосиз, кўполрок сўзлар бўлса, ниҳоятда ўринли тахрирлар киритардилар. Соғлик-саломатликка оид мақолалардаги бирор нозикрок сўздан кейин «минг узр» деб қавс ичига олиб кўярдилар. Инсон муносабатлари пардали сўзларда акс этиши керак, ҳар бир инсоннинг ҳис-туйғулари мукаддасдир дегувчи эдилар. Ҳеч қачон хаҳолаб кулганларини, бировни масҳаралаб, камситганларини кўрмаганмиз.

Оила, фарзандлари, набираларига меҳрибон она эдилар. Қизлари Ҳулкар опанинг дилбарлиги, саранжом-сарихшталигидан, рус ва ўзбек тилларида равон чиройли шеърларни ёд айтишларидан суюнардилар. Омон аканинг ўғиллари Улуғбек, Фаррухбек ва Отабекларни шахзодаларга ўхшатардилар. Келинлари Риояхонни қизларидай яхши кўрардилар. Қайнсингиллари Саҳобатхон, Муҳаббатхоннинг ҳурматини жойига кўярдилар. Ўғиллари Омон акани суянган тоғлари билардилар. Омон ака Олимжонов садоқатли ва меҳр-мурувватли ўғил бўлиб, онасининг ҳурматини бошида тутганидан хурсанд эдилар. Қайноналари Комила буви мунис ва меҳрибон онадай умрининг сўнгигача – 1970 йилгача Зулфия хонадониди яшадилар. «*Меҳрибонгинам, гарибликдаги ҳабибим*», дер эдилар бу меҳнаткаш ва дардкаш аёлни эслаб.

Катта хонадоннинг суюкли келини, ҳурматли бекасидай эъзозлашарди Зулфияхонимни. Зулфия 1944 йил 3 июнь куни бошига тушган айрилиқ мусибатини мардонавор кўтарди. Ҳамид Олимжоннинг фожиали ҳалокати унинг хаётини остин-устун қилиб юборди, лолу қарахт қилди.

Бундай айрилиқ изтироблари оловида куйиб, кул бўлиб, қақнусдай қайта тирилиш осон эмасди. Ўша мудҳиш кечада пешонамда бир тутам сочим оппоқ қордай оқарган, дердилар опа. Қўлимда қаламни маҳкам ушлаб, икки киши учун яшаб, ишлашим керак эди, дердилар. Ҳамид Олимжоннинг катта хонадони, дўсту қадрдонлари, устоз оға шоирларнинг кўмаги, далдасини ҳар қадамда сезиб турарди.

*Айт-чи, сен-ла бахтиёр кунлар
Кўрганмидинг кўзимда бир ёш?*

деб саволга тутарди севган ёрининг руhini байрамлар, мушоиралардан бир кучок гул кўтариб бориб, махбуби қабрини гулга чулғаб...

Начора, совуқ қабрнинг тили йўк, юпантирай деса, севган ёрининг кўли йўк. Аламли саволлардан бағри эзилиб шоир қабри тепасида булут йиғлай бошларди. Нафис гулларга кўз ёши сочилиб, юрагининг торлари узилиб, руҳи бунда қолиб, курук жисмигина уйга қайтгандай бўларди. «Юрагимга таскин берар деб, пианино клавишларига бармоқ босаман, у худди юрагимнинг торларидай нола қиларди. Лутфийдан «Бу кўнгил» ғазалини хиргойи қилардим», – дегандилар ўша кунларни эслаб Зулфия опа. Ўша пайтлари битилган шеърларда «Сен қайдасан, юрагим?», «Не балога этдинг мубтало» деган ўтли саволлар алангаланиб турарди.

Ҳижрон йиллари унинг иродасини тоблади. Ёнган юрак ёлқинлари лириканинг беҳад гўзал намуналарини яратди.

*Ишққа маскан юрагим
Топиб бер, деб қистайди.
Нима қилай, бераҳм –
Руҳим сени истайди.*

Соғинч, армону нолалар, ўртанишлар ва фарёд алангаси йўғирмаси бўлиб «Ҳижрон кунларида» туркум шеърлари дунёга келди.

«Зулфия айрилиқ шиддати билан алангаланиб турган элегиялар яратди. Уларда гўзал инсон сиймоси гўзал бир руҳи билан гавдаланди. Зулфия қалбининг кўзгусида акс этган бу сиймо шунчалар ёрқин, шунчалар инсоний, шунчалар гўзалки, энди Ҳамид Олимжон шеърларини ўқиётган чоғда ҳам Зулфия чизган, яратган сиймо гавдаланиб, тасаввурда жонланиб туради. Ва бу галати тасаввур Ҳамид Олимжоннинг рангу рўй боисидан тугал баҳорий шеърига ўзгача маъно бахш этгандай бўлади» – деб ёзган эди Иброҳим Гафуров Зулфиянинг «Ҳижрон кунларида» туркуми ҳақида «Йиллар, туйғулар» – китобига ёзган сўзбошисида.

Зулфиянинг юрагини шеърият катта олам, олис йўллар билан боғлади, таниқли шоира, жамоат арбоби сифатида жаҳон минбарларида овози янграй бошлади. Унинг «Мушоира»си шеъриятни инсоният бахту саодати, тинчлиги, дўсту биродарлигининг буюк

Элчиси мақомига кўтарди. Поэзиянинг жозибаси, ўзбек тилининг камалак ранглари, Тинчлик, Дўстлик деган нондай азиз сўзлар офтоби дунё халқларининг юрагига кириб борди унинг мағрур овозида. Шарқ мумтоз адабиётидаги мушоира жанрига янги мазмун, маъно бағишлади. Шарқ шеърляти осмонида «Зулфия» деган гўзал юлдуз чарақлаб порлади.

Йигирма тўққиз ёшида қор остида қолган атиргулдай малоҳатли эди шоира. Йиллар бўрони уни буқолмади, иродасини синдирилмади. Бир куни дугоналари шоирага сочларини бўяб юришни маслаҳат беришганида қайнсингиллари ва қайниси ёзувчи Сарвар Азимовдан андиша қилди.

– Ахири Сарвар Олимжоновичдан ижозат сўрадим. Сулоланинг маслаҳатчиси, бошлиғи эди у киши.

– Опоси, – дедилар Сарвар Олимжонович. – Сиз келинлик ҳурмат-иззатини ўрнига қўйдингиз. Таниқли шоирасиз, жамоат арбобисиз. Биздан ихтиёр сўраб ўтирманг, ўзингизга ярашган ишни қилаверинг. Биз розимиз. Сиз бунга тўла ҳақлисиз!

Хонадон обрўсини, кадрини баланд тутарди Зулфияхоним. Оналик мартабаси ул табаррук зот учун ҳамма нарсадан устунроқ эди. Ҳамид Олимжон хотираси унинг юрагидаги кимё эди. Умр бўйи мусаффо садоқат уни шоирнинг хонадонига узилмас ришталар билан боғлаганди...

Нафақага чиққач (1985 йил), буюк шоира анча йил парда ортида қолиб кетди. Баҳор байрами тадбирига юборилган таклифнома-лар бир ойга кечикиб келганини бир гал айтиб бергандилар қулиб. Ўшанда ҳам бировни айблаб, гина қилмагандилар.

ЭНГ ГУЛЛАГАН ЁШЛИК ЧОҒИМДА

«Ҳаёт менга талабчан ва қаттиққўл муҳаррирни бахш этди. Ҳаётимнинг ўн йили, фақатгина ўн йили Ҳамид Олимжон билан ҳамнафас ва ҳамқадам ўтгани мен учун улкан бахт бўлди.

1935 йили тўйимиз бўлди. Мен яйраб яшардим. Инсон чинакам севиб, севилганда атрофидаги барча қийинчиликлар ушоқ бўлиб кўринади. Тўрт фасл ҳам баҳор бўлиб кўринади. Мен ўша пайтда шундай руҳда эдим.

Ҳамид Олимжон фақат севимли киши сифатида меҳр, эркалаш билан қарарди. У аввало ўз-ўзига жуда талабчан инсон эди. Мен унинг ўзи белгилаб қўйган иш интизомига темир қонун каби амал қилганига ҳали-ҳануз ҳайрон қоламан. Бу фазилат – инсондан катта ирода, катта бардош талаб қилади, ахир.

... Шоир билан кечирган кунларимда мени ҳайратга соладиган лаҳзалар кўп бўларди. Мен Ҳамид Олимжоннинг кескин, зиддиятли даврда энг муҳим ишларни аниқ кўра олишига қойил қолардим. Тинимсиз изланиши, ўзини бутунлигича адабиётга, жамоат ишларига бағишлай олишига ва бундан заррача нолимаслигидан ҳайрон қолардим.

Умуман, бир одамда шу қадар куч, завқ-шавқ, меҳр-муҳаббат бўлиши менга гайриодатий бўлиб туюларди. Яна шуниси ҳайратланарли эдики, шоир шунча улугвор ишлар орасида ҳам ёшлигини, самимиятини бир лаҳза унутмасди. Ўзини сиполикка солмасди.

... У энг гуллаган ёшлик чоғида, ранг-баранг, сира туганмас, ёрқин истеъдодининг камол чўққисига етганда фожисали ҳалок бўлди», – деб ёзганди Зулфия.

Зулфиянинг юрагида энг катта бойликдан бири Ҳамид Олимжон билан боғлиқ бахтиёр кунлари эди. Зулфия опа бир адабий йиғинда кийим илгак номерини ўйнаб ўтирганларию шоир шу Сизга халақит беряптими, деб олиб чўнтагига солиб қўйгани, шу баҳона танишиб олганларини, уни кузатаётганда Ҳамид Олимжон кўчанинг бир ёғидан, Зулфия иккинчи томондан боришларини айтганларида, бу навқирон севгида қанчалар мусаффолик, нақадар покизалик борлигини хаёлан ҳис қилардим. Иттифоқо, «Ҳамид Олимжон» ҳужжатли фильмида шоир сиймосини бир лаҳзагина кўрдим. Оппоқ кителда, ўктам ва кудратли овози гумбурлаб шеър ўқийтган эди.

Фашизм одамизод учун қора доғ келди,
Қуёш нурига қарши чанг билан тупроқ келди.
Ўлакса устидаги қузгун билан зог келди,
Ёлғиз менинг Ватаним бахт ўстирар бог келди.

Назаримда, экран нурланиб кетгандай, чакмоқ чаккандай, дунё ларзага келгандай эди. Ўшанда йўл-йўлакай ёзилган ушбу «Ғалаба кўшиғи» шеърининг санаси 1941 йилнинг 24 июни – уруш бошланганининг учинчи кунига тўғри келаркан. Камолга етган қирчиллама ёш, севги шаробидан маст, кучоғида икки полапони ва маликалардай соҳибжамол савгилисидан билмадим Зулфия опа бу кадрларни кўрганда қандай чидаган экан!.. Яхшиямки, одамзод вужудида сув бор, бўлмаса аланга олиб, ёниб кетармиди?

Ҳамид Олимжон ҳақида сўйлаганида Зулфия бир лаҳзада ёри билан бахтиёр кунларга қайтар, кўзларида муҳаббат оташи ёнар, қароқларида чакноқ бир нур ўйнаб янада мафтункор бўлиб кетарди, ҳижрон ҳам одамни шунчалар гўзал қиларми, деб ҳайратга тушардим.

Ҳамид Олимжон ва Зулфиянинг муҳаббатдан бахтиёр кунлари ҳақида кўп тинглаганман. Ҳурматли олим Наим Каримов ҳам икки шоирнинг муҳаббати, бахтиёр кунлари ҳақида яхшигина эсдаликлар ёзган. Шу ўринда шоира Мухтарама Улуғованинг «Муҳаббат саройида мангу қолганлар» китобидаги гўзал манзараларни сизга ҳавола этишни жоиз деб билдим.

СЕВГИ ИҚРОРЛАРИ

«Хотиралар, шоиранинг табиатларидан келиб чиқиб шундай деб ўйлайманки, муҳаббат худди баҳор фасли каби бутун қалб оламларини гулу ифорларга тўлдириб келган ёшлик йилларида ҳам Зулфия опа ўзбекона одоб, ҳаё, андиша чегарасидан четга чиқмаганлар. «Муҳаббат – маним қалб бойлигим. Уни ҳар кимларнинг олдига дастурхон қилиб солиш мумкин эмас», – деган эътиқодга аввалу охир содиқ бўлиб қолганлар.

– Баъзан ёзувчи Ойдин (Собирова, ёзувчи) опанинг уйларига борардик, чунки ишхонага яқин жойда яшардилар. Адабиёт ҳақида суҳбатлашиб ўтирдик. Бир кунги Ҳамид Олимжон у кишига: «Тўй қилмоқчимиз» дебдилар. «Вой, шунақа муносабатларинг бормиди? Қапалакдай бўлиб юрардиларинг. Мен шундай муносабатларинг борлигини ҳеч сезмабман», – деб ҳайрон бўлган эканлар Ойдин опам.

Ақлимни танибманки, иккита акам Москвада ўқишарди. Уйи-мизга эркагу аёл меҳмонлар бирга-бирга келишаверарди. Ўша пайтда покизалик, одамларнинг бир-бирига ишончи шунчалар кучли эканми... ҳаёсизлик, бешармлик ҳақида гап-сўзлар йўқ эди.

Ҳар гап учрашувга борганимда, Ҳамид ака кўзлари чақнаб, қўлидаги соатга ишора қилганча:

– Соатлар неччи бўлди? – дерди ва жавобимни кутмай, яна ўзи «Минг бўлди!» дерди.

Бир куни Охундий хотини билан келиб:

– Юринг, Тельман паркига борамиз, – деди.

Ўшанда Ҳамид Олимжоннинг уйиниям билмасдим.

– Ҳамидни ҳам олволайлик, – деди Охундий.

– Олиб чиқинглар...

– Йўқ, бирга кирамиз.

... Ҳамид Олимжон мени кўчамизгача кузатиб келишидан ҳеч ким ёмон фикрга бормаган. Кўчанинг бир томонидан у киши, иккинчи томонидан мен бораверардик. Ҳамид Олимжон мени кузатиб келиб Охундийнинг уйига ўтиб кетарди. Баҳор, ёз фаслларида атиргуллар очилиб ётган ҳовлимизга қараб:

– Қанийди, мана шу атиргуллар тагида бир кеча сиз кириб кетган хонага қараб ўтириб тонг оттириш мумкин бўлса... – дерди.

Дарвозамизнинг тўғрисида маҳалла гузари бўларди. Бир куни шундай келаётганимизда, дадам бизни кўриб қолиб, ўрниларидан турдилар-да, уйга кириб кетдилар. Иккинчи марта шундай ҳолат бўлганда, онамга: «Қизингга айт, бошлашиб юрмасин. Агар йигит уйланмоқчи бўлса, одам қўйдирсин», дебдилар. Янгам онамга:

– Зулфияни бир йигит кузатиб юрибди, – дебди.

– Ким?

– Охундийнинг ўртоғи.

Шунда Нормат акам:

– Мен у йигитни биламан, яхши йигит, – дебдилар. Орадан бир оз муддат ўтгач:

– Ойи, мен гаплашдим, яхши йигит, тўй қилиб бераверинг, – деб айвоннинг четига ўша пайтда янги урф бўлган патефон қўйибдилар-да, «Бу – мендан совга», деб Хоразмга жўнаб кетибдилар. Чунки ўшанда Хоразм вилояти тафтиш комиссиясининг раиси эдилар.

Менга Ҳамид Олимжон томонидан тугунчада бир оқ рўмол, оқ кўйлак, оқ туфли келди. Уни берсин, буни берсин, деган гаплар бўлмади. Тўйдан уч кун олдин менинг келинлик сепларимни олиб бориб, уйни ясашиб келишди.

Кеннойим:

– Бир яхши ойилари бор экан, ширинсўз, мулойим, – деб келдилар.

Ўша пайтларда афсонавий қаҳрамонларга ўхшаб ҳар хил ҳолатларда расмга тушиши одат бўлганди. Ханжар ушлаб тушган сувратимни катталаштиришига бергандим. Ўзлариям ҳазилкаши, ҳазилни тушунадиган Ҳамид Олимжон расмни олиб, палакнинг ўртасига осиб қўйибди.

– Абдулҳамид, ким бу? – деб сўрабдилар аям.

– Келиннгиз.

– Қўлида ханжари бор-ку.

1935 йилда Отажон Ҳошимнинг ҳовлисида тўйимиз бўлди. Келинни олиб кетиш учун еттига извош юборишибди.

– Болам, бахтли бўлгин, қўша қаринглар. Она қизим, йиғлама, бахтли бўласан, – деб дуо қилдилар отам.

Шунда амакиларимдан бирининг хотини:

– Мана, она қизингизга тўй ҳам бўлмади, – деди.

– Сен бундай жодугарлигингни қўясанми, йўқми? Қизим бахтли бўлса, бас, – дедилар дадам.

Қатор извошларда бордик. Кўчалар бирам чиройли, сувлар сепилган. Ҳамид Олимжон оппоқ кўйлакда бизга пешвоз чиқдилар, кўзлари чақнаган. Извош тўхташи билан олдимизга келиб, қўлимдан тутдилар:

– Соат неччи бўлди?

– ...

– Минг!

Столларда ҳаммаси бўлиб 40–50 чоғли одам, дастурхонлар безатилган. Ўшанда Ҳамид ака Фанлар академиясида ишлардилар. Ҳоди Зариф, Отажон Ҳошим, Уйғун, Яшин ака, Ҳалимаҳоним, Олим Хўжаев, Назира Аҳмедова, Сораҳоним, Розияҳоним Каримова, Мукаррамаҳоним эри билан. Нариги сўрида маҳалламиздан келган аёллар. Онамни ҳам кўриб турибман. Бир пайт аям – Комила бувини ёнимга олиб келишди.

– Аяжсон, сиз келинингиз билан гаплашиб туринг, мен ойим билан кўришиб келай, – деб нариги сўрига кетди Ҳамид ака.

Ҳамид Олимжон бориши билан маҳалламиз аёллари ўринларидан туришди.

– Менинг онам қанилар, сўрашиб олай, – дедилар Ҳамид Олимжон.

Онамнинг:

– Вой, она деган тилларингиздан. Маним қизим сизнинг уйингизда яшнаб юрсин. Ўғлим бўласиз, – деган гаплари эшитилиб турарди.

Жуда чиройли тўй бўлди. Кейин Назир ака, Аъзам Аюб, Охундий мени Ҳамид Олимжоннинг уйига олиб боришди.

Тўйдан кейин аям – Комила буви бошқа фарзандларини олиб Жиззахга қайтиб кетишига шайландилар. Лекин мен уларнинг кетишларига йўл қўймадим. «Ўғлингиз шу ерда, сизлар ҳам биз билан бирга яшайсизлар», – дедим. Шу-шу битта уйда ҳаммамиз яшадик. Ҳамид Олимжонга бўлган муҳаббатим унинг онаси, сингиллари, укаларига бирдек етарди. Улар ҳам мени шунга яраша эъзозлашарди. Ҳаттоки Ҳамид Олимжон бўлмаган пайтларда ҳам унинг ўзи бўлиб авайлашди.

Отам, онам кўёвни шунчалар суюб, эркалатишди-ей... Ҳамид ака дадамни жуда яхши кўрардилар.

ХИЖРОНДАН ИККИ КУН ОЛДИН...

Ҳовлимизнинг орқасида картошка экилган ер бор эди. Ҳамид Олимжон кечки овқатдан кейин ўша жойда шилаётган эдилар. Оқ нурида сув жимирлайди. Чой олиб чиқдим.

– Ташина бўлиб турганингда, чой олиб чиққан хотинингнинг садагаси кетсанг арзийди, – дедилар.

– Ташина бўлганингизни билдим-да!

Шундан кейин қаришларига, майса устига ўтирдим.

– Шунақаям шоира бўларканми, – дедилар. – «Тап» этиб ерга ўтирдингиз, – дедилар-у, қўйлақларини ечиб, тўшаб бердилар. Мен уларнинг оёқларини ювмоқчи бўлдим. Шартта қўлимдан ушлаб:

— Бу қўллар менинг оёқларимни ювиши эмас, сочларимни силаши керак, — деб қўлларимни ушладилар.

Бу — 1944 йилнинг 31 май оқшоми эди...

* * *

Устоз Зулфияхонимнинг сирдош, меҳрибон келини Риояхоним Олимжонова суҳбатидан:

«... Зулфия аяжон ҳар гал йиғилганимизда дадажонимиз Ҳамид Олимжондан сўзлаб берардилар... Дадажон қандай инсон бўлганлар, ёшликларидида қандай ва қаерда учрашишган, атрофларидидаги инсонларга, қариндошларига, болаларига қанчалик меҳрибон бўлганликлари ҳақида яйраб гапириб берардилар. Аяжон айтишларича, дадажон ўзларига жуда талабчан бўлган эканлар. Эрталаб саҳардан то 10–11 гача ҳеч нимага чалғимамай ижод қилар эканлар. Аяжоннинг ёзган шеърларини биргалашиб ўқишар ва керак жойида ўз фикрларини айтар эканлар. Шунинг учун бўлса керак, уларнинг шеърлари бир-бирига руҳан ниҳоятда яқин.

Бизга, алалхусус менга, шундай суҳбатлар жуда ва жуда ёқарди, жуда хурсанд бўлардим. Чунки мен дадажонни фақат китобларидан, ёзган шеърларидан билар эдим-да. Умуман, аяжон билан суҳбатлардан кўп нарса билиб олардим ва қалбан бойиб кетгандай бўлардим. Аяжон эса ҳар гал завқ-шавқ, меҳр билан сўзлаб берардиларки, менимча, дадажонни такрор-такрор эслаганларидан ўзлари қувонар ва таскин топардилар! Бу суҳбатлар кўп бўлгани учунми, ҳатто бир куни тушимда дадажонни кўрдим, улар менга уч мартаба «Сизга раҳмат» деб айтдилар. Мен аяжонга тушимни айтиб берсам, ўзлари қандай, қандай кийинган, сочи қандай таралган, деб сўрадилар. Муфассал билиб олганларидан кейин «тўзри кўрибсиз» деб айтдилар. Ҳам хурсанд бўлдилар. Ҳам ажабландилар».

САНЪАТКОР ТАРЖИМОН

Шоира Зулфия қаламидан чикқан таржималар офтобдай нур сочиб туради. У ўзбек тилига ўгирган шеърлар туйғуларга, эҳтиросларга йўғрилиб, худди асарнинг аслиятидай қиймат касб этади. Зулфия ўзбекчалаштирган буюк Пушкиннинг оташ-алангали шеър-

лари мафтункор, ўртаниш ва изтироблари жонингизга титроқ солади. Пушкиннинг қайноқ муҳаббат дардларини қайта ҳис қиласиз у мисраларда. Ёки Некрасовнинг «Рус аёллари» поэмасини мутолаа қилсангиз, сўзнинг рангини, ифорини, жарангини, таъмини, майин тароватини туясиз. Сўзнинг тошдай қаттиқ бўлгани, қорнинг олмос учқунларига айлангани, сўзнинг гул очганини кўргандай бўласиз. Ўзбек тилининг нечоғлик жозибадор, ранг-баранглиги сизни ҳайратга солади. Сўзда қаҳратоннинг захрини сезасиз, ёзнинг чарақлаган куёши тафтини, занглаган оғир кишанларнинг маҳзун шилдирашини ҳис қиласиз. Киборлар, зодагонлар базмининг ёрқин, шўх юлдузлари княгиня Трубецкая ва Волконскаянинг ёшлик йилларига бағишланган сатрларда таржимон сўзларни сайратиб юборди, бахту саодатга чулғанган, ҳашамга ботган гўзал хонимларнинг кўнгил кечинмалари шоҳона тасвирга айланади. Уларнинг изтироблари, қора қаҳратоннинг қорли йўлларидаги машаққатлари баёнида, рус қишлоқлари таърифланган манзараларда шоира таржимонликнинг юксак намуналарини яратади. Икки буюк муҳаббат ва вафо тимсоли қисматини шоира худди ўз бошидан кечиргандай ҳарорат ва айрилиқ азобларини ўта санъаткорлик билан мисраларга жо этади.

«— Авваллари Пушкин ва Лермонтовнинг бир қатор шеърларини ўзбекчага ўзирган эдим. Қирқ-эллигинчи йилларда Некрасовнинг «Рус аёллари»ни ўқидиму шу дostonдан бир зум узилолмай қолдим. Ўшанда русчани ҳозиргидай билмасдим, кўп жойларини фақат қалб ҳисси билан ўқирдим, қалбим билан тушунардим. Ўша кунлар мен Волконская ва Трубецкаянинг синглицидай эдим. Қандай таржимага киришиб кетганимни билмайман.

Мен гамгин муҳаббат, тоғдай тоқат қиссасининг ўтларида ёниб юрган пайтларимда матбуотда шу дostonнинг Мақсуд Шайхзода, сўнграқ Насрулло Охундий томонидан қилинган таржималаридан парчалар босила бошлади.

- Тўхтатмадингизми?*
- Хаёлимга ҳам келмади.*
- Меҳнатим зое кетади, деб чўчимадингизми?*
- Менда «меҳнатим куюди, таржимам босилмай қолади» деган ўй ҳеч қачон бўлган эмас. Ҳар доим ўзим учун таржима қила бошлайман. Шу жараёнда катта ижод мактабини ўтайман.*

– Кейин Некрасов достони таржимасини қаршиликсиз чоп этишдимми?

– Бир неча бор. Мен ҳар гал унга янгидан сайқал бердим, – деган эдилар Зулфия она журналист Анвар Жўрабоевнинг «Гўзаллик яшаган қалб» суҳбатида.

У бу асарни ўзбек тилида қайта яратади гўё. Зеро, таржимоннинг ўзи ҳам муаллиф қадар юксалиши, асар ёзилган даврнинг руҳини теран англаши ва ўз тилининг бутун имкониятларини намоеън этиши керак-да!

Зулфияхоним таржималари рўйхатида жаҳонга таниқли шоираларнинг асарларини кўрасиз: Габриэла Мистрал, Леся Украинка, Соломея Нерис, Анна Ахматова, Марина Цветаева, Елизавета Багряна, Маргарита Алигер, Десанка Максимович, Людмила Татъяничева...

Машҳур шоирлар Мирзо Турсунзода, Қайсин Қулиев, Мустай Карим билан дўстона муносабатлари самараси бўлиб, жуда фасоҳатли шеърлари таржимаси дунёга келган. У ўз қалбига, туйғуларига, қарашларига яқин бўлган шеърларнигина муҳаббат ва ихлос билан ўзбек тилига ўғирарди Устоз суҳбатларимизда Ҳамид Олимжон билан бирга таржималар қилган кезларини соғиниб эсларди, шоир таржималарининг раволигини, асл нухасидай ёрқин ва мукамаллигини тақрорларди. Шу ўринда Зулфияхонимнинг айтганларини хотирга олсам жоиз бўлар.

1943 йил. Ҳаёт-мамот жанглари дунёни ларзага солиб турган суронли давр. Халқ қурол ясар, завод-фабрикаларда уйқусиз дастгоҳ юргизар, бир тишлам нонини ҳам, ташвишини ҳам фронт билан баҳам кўрарди. Госпиталларда ҳамширалар малҳами билан бир қаторда санъаткорлар кўшиқ билан ярадорларни даволар эдилар. Юрт ёзувчи ва шоирларнинг сўзига илҳақ эди. Тошкентда адабий ҳаёт қайнар, бу ерда яшаётган таниқли рус, украин, белорус шоирларининг асарлари ўзбек тилида чоп этилар, ўзбек жангчиларининг кўкрак чўнтагида Ҳ. Олимжоннинг «Кўлингга қурол ол», Ғ. Ғулумнинг «Сен етим эмассан» шеърлари билан бирга К. Симоновнинг «Мени кутгил»и каби ноёб шеърларнинг ўзбекча таржимаси ҳам юрарди.

Белорус шоири Якуб Коласнинг юбилеи бўлиши керак. Адибнинг китобини зудлик билан ўзбек тилида чиқариш даркор эди. Буни дўстлик бурчи ҳам талаб этарди. Хонадоннинг энг катта хонаси икки шоирнинг ижодхонасига айланди. Ўртада икки юракни бирлаштириб шам ёнади. Бир шам ёруғида икки дил, икки сафдош шоир ярим тунгача Я. Колас билан ғойибона суҳбатда. Китобга сўзбошини Ҳамид Олимжон ёзар, шеърларини Зулфия ўзбек тилига ўғирарди. Уч кунда сўзбоши ҳам, Зулфияга тегишли таржима ҳам тайёр бўлди. Шамнинг хира ёруғида бир хона кенг жаҳондай бўлиб, битта столнинг икки қаноти илҳом ва меҳнатда эди. Улар битта нафасга айланиб бахтиёр яшар, ишлар эдилар. Қийин шароитни пайқамас эдилар, ҳамма шундай яшарди. Меҳнат, меҳнат қилиш керак эди. Уруш борарди ахир. Халққа таянч сўз керак эди.

Ўша машаққатли кезларда нозикниҳол Зулфиянинг қудратли таянчи – Ҳамид Олимжоннинг ёнида ёниқ сўзларни излаш ва топиш осондек эди.

Қардошларнинг адабиёт байрамларида Зулфия албатта янги таржималарини мухлисларига совға этарди. Эсимда, тожик адабиёти кунларида устоз Мирзо Турсунзоданинг «Ватан» шеърини ўз таржимасида ўқиб, мухлисларнинг олқишига сазовор бўлган эдилар. Шоира арузда деярли ёзмасди, лекин Сулаймон Рустамдан, Мирзо Турсунзодадан аруздаги шеърларини маҳорат билан она тилимизга ўгирган. Шоиралар ижодидан қилинган таржималарда майинлик, нафосат, аёл қалбининг титроқлари сезилиб турса, Нозим Ҳикмат, Қайсин Қулиев ва Мустай Карим асарларида донолик ва ҳикмат, шарқона фалсафа уфуриб туради.

Унинг таржималари орасида тасодифий асарлар йўқ. Атоқли шоиримиз Абдулла Орипов Иброҳим Ғафуровнинг таржималари ҳақида сўз юритиб, таржимонлик учун улкан истеъдод ва қобилиятдан ташқари улкан сўз захираси ҳам кераклигини таъкидлаган эди. Шоира Зулфия улуғ хурмат ва муҳаббат билан қилган таржималари унинг сўз заргари, санъаткори эканидан далолатдир. Зулфиянинг таржимонлик санъати мактаби кўпларимизга ўрнак бўларлидир.

ЗУЛФИЯ ТАРЖИМАЛАРИДАН

А. С. ПУШКИН

* * *

Кечирармикансан, орзумдаги рашк,
Ишкдаги бу сифат телба ёнишни?
Содиксан! Не учун севасан яккаш —
Фикру хаёлимга кўрқув солишни.
Жазманлар куршаган сенинг атрофинг,
Кўринмак истайсан барчага дилбар,
Гоҳ мунис, гоҳ маъюс сенинг нигоҳинг
Ҳаммага нечун пуч умид бахш этар?
Ақлимни банд этиб, ўзимни мафтун,
Бу бахтсиз севгимга ишончинг комил,
Кўрмайсан шовкинли гурунгда бутун
Сухбатга бегона, изтиробда дил,
Танҳолик хасратин чекаман толиб,
Маҳрумман илтифот ва шафқатингдан.
Кетмоқчи бўламан; кўрқиб, ёлвориб,
Кўзларинг кидирмас менинг изимдан.
Ишвали сўзлар-ла қилмоқ бўлиб ром,
Мени гапга тутиб қолса бир жонон, —
Сен беғам, осуда; қувноқсан мудом.
Бу таънанг мен учун ўлимдан ёмон!
Гапир-чи, не учун менинг рақибим,
Мену сен икковни кўраркан хилват,
Сенга нечун сирли қилади таъзим?..
Айт-чи, ким берибди бунга ижозат?
Сўйла-чи! Не учун гўлганар рашкда,
Не учун оқарар жамолинг кўриб?
Не учун кун ва тун ўртаси пайтда
Онангсиз сен танҳо оласан кутиб?!
Лекин мен сеvimли... Мен-ла қолганда
Шу қадар муниссан, шу қадар дилдор!
Бўсанг — ўт! Сен ишкдан суҳбат очганда
Самимий юрагинг этилар изҳор!

Сенга кулгилидир мендаги азоб
Ва лекин севасан, етади ақлим.
Азизим, қийнама, ҳеч колмади тоб,
Билмайсан, нақадар кучлидир ишқим,
Билмайсан, қандай зўр менда изтироб.

* * *

Агар сени алдаса ҳаёт,
Сен ноумид бўлма ҳеч қачон.
Ғамли кунга қилгин итоат,
Хушнуд кунлар келади, ишон!

Қалб келажак ишқи- ла яшар;
Бу кунимиз қайғу ва доғли:
Бари оний, ўтишга шошар,
Ўтган эса ҳамиша тотли.

* * *

Эсимдадир ажиб дам ҳали,
Кўз олдимда бўлдинг намоён,
Соф гўзаллик даҳоси каби
Бир лаҳзалик хаёл, тушсимон.

Ғам-аламдан дилим ёнганда
Тушларимда кўрдим чехрангни.
Ҳаётдаги бўм-бўш суронда
Келиб турди товшинг жаранги.

Йиллар ўтди. Исён бўрони
Хаёлларим совурди дилдан
Ва унутдим дилбар садонгни,
Ўчди азиз чехранг ёдимдан.

Кувғинликнинг чангида нурсиз
Бу Ғамга тўлиб кунларим ботди;
Худо, илҳом ва кўз ёшисиз,
Ишқ, изтироб, ҳаётсиз оқди.

Мана, қалбга ошно бўлди най,
Кўз олдимда бўлдинг намоён,
Гўзалликнинг соф парисидай,
Бир лаҳзалик ажиб тушсимон.

Руҳим яна уйғонди бу дам,
Яна унда тирилди нажот,
Яна дилда худо ва илҳом,
Кўз ёшию муҳаббат, ҳаёт.

Леся УКРАИНКА,
Украина

КУЙЛАРИМ

Куйларим! Нега сиз чакмоқдай бўлиб,
Жангларда ёнувчи пўлат эмассиз,
Ё душман бошини бешафқат узиб
Ташловчи шамшири қасос эмассиз.

Эй, менинг тобланган тиғим – куйларим,
Сизни қинингиздан олсам суғуриб,
Фақат оқизасиз дилдан хунларим,
Ёв бағрин тешмайсиз яшиндай уриб!..

Бағишлаб барча куч, билим, санъатни,
Мен пўлат шамширни чархлайман жангга –
Яркираб, деворнинг бўлиб зийнати
Турган бу пўлатдан не фойда менга?

Эй, менинг қурашга тайёр куйларим,
Биз ҳалок бўлмасмиз беҳуда ҳеч бир.
Балки сиз нотаниш жасур дўстларим
Қўлида бўларсиз душманга шамшир.

Кишанга теккан тиғ чиқарган садо
Душман кўрғонини кўпориб ташлар.

Озод қардошларнинг дардига даво
Бўлиб кураш сари, жанг сари бошлар.

Қасоскор ҳеч қачон жангда енгилмас,
Хужумга кираркан қўшиқ-ла ҳамдам.
Куйларим! Бу заиф қўлларга эмас,
Жасур курашчига ёр бўлинг ҳар дам !

Марина ЦВЕТАЕВА,
Россия

* * *

Севги! Талвасада, тобут қаъридан
Тортиниб, интиқиб, талпингум қувноқ!
Севги! Гўр лабида, булут бағрида
Туриб ҳам, демасман сенга алвидо

Берилмаган ахир, жуфт ўт қанотлар
Юрсин деб юракка ортиб ғам юкин.
Йўргакли, кўзюмук, безабон зотлар
Нуфузига қўшмам яна бир юпун.

Қўлларим қутқариб, ростлайман қаддим,
Ишқ! Сени ўлимдан сақлайман омон.
Мен унга ўт қўйсам минг-минг чақирим
Ерларда қор қайнаб, ёнади ўрмон!

Лекин қанотларим, кифтим, тизларим
Букиб шум ҳукмига бера қолсам тан, –
Бу – ўлим устидан қулиб, эзганим,
Бу – мен шеър бўлганим, бўлганим гулшан.

* * *

Кеча термулардинг ҳали кўзимга,
Бугун қайлардадир кезади нигоҳ!
Кеча қуш тургунча бўлдинг ўзим-ла,
Бугун ҳамма тўрғай – нақ қарға сиёқ.

Мен чунон нодонман, сен эса доно,
Сен тирик, мен жонсиз донг қотиб қолдим.
Замонлар аёлин доди бу садо:
«Жонгинам, мен сенга не қила қолдим?»

Аёл кўз ёши – сув ва қони ҳам сув,
Қонда ва кўз ёшда чўмилди аёл.
Севги она эмас, ўгай она у,
Хукм ва тараххум кутмак хом хаёл.

Кема олиб кетар севгилимизни,
Уларнинг йўллари нурафшон доим.
Фарёдими тугар ернинг юзини:
«Жонгинам, мен сенга не қила қолдим?!»

Ҳали кечагина ётиб пойимда,
Хитой хоқонига этгандинг киёс.
Бирдан икки кўлим қолди ёнимда,
Занглаган чақадай сочилди хаёт!

Фарзандин қатл этган бир жаллодсимон
Суддаман: носуяк, журъатсиз, музлим.
Мен дўзахдан сенга чекаман фарёд:
«Жонгинам, мен сенга не қила қолдим?!»

Сўрайман стулдан ва каравотдан:
«Нечун шунча азоб, шунчалик тоқат?»
Ва жавоб оламан: «Тўйди ўпмақдан,
Ўзгани ўпмак-ла этмоқчи бадбахт».

Оташда яшашга ўзинг ўргатдинг
Ва муз саҳросига сўнг отдинг жисмим.
Мана, не кунларга солдинг, не қилдинг,
«Жонгинам, мен сенга не қила қолдим»

Мен барин айтаман, қилма эътироз,
Боз кўзим очилди. Эмасман жазман,

Қаерда чекинса муҳаббат шу хос
Хукмин бошлар ажал аталмиш боғбой.

Олма шоҳларини силкитмоқ нечун
Пишиб етилганда тушар ўзи жим.
– Мени кечир, бари, барчаси учун:
Жонгинам, мен сенга не қила қолдим?

Анна АХМАТОВА,
Россия

Юртни ёв қаҳрига ташлаб кетганлар
Бўлолмас ҳеч замон ҳамроҳим меним.
Маҳлиё ётолмас мадҳу найранглар,
Уларга бермасман битта ҳам шеърим.

Лекин мисли тутқун, мисоли хаста,
Ҳамиша аянчли менга қувғин жон.
Мусофир, йўлларинг қора зулматда
Ҳеч вақт ширин бўлмас ёт қўл берган жон.

Бу ерда, ёнғинлар аччиқ дудида
Қолган ёшлигимиз этаркан қурбон,
Эл бошига тушган кўргиликлардан
Ўзимизни олиб қочмадик бир он.

Биламиз, келажак қилар сарҳисоб,
Қимматин топади ўтган ҳар соат.
Лек биздай кўз ёшсиз, оддий ва кибор
Одамлар бўлмаган жаҳонда ҳеч вақт.

Мана, бир амаллаб бўлдик ажирим
Ва ўчирдик ўзи сўнган оловни.
Энди билмак даркор, абад рақибим,
Чиндан севмакни ҳам ахир бировни.

Мен эркин, ҳар нарса мен учун эрмак—
Тунда учиб кириб юпатар илҳом.
Тонгда қулоғимни батанг этарак
Шухрат шақилдоқдай қилмоқ бўлар ром.

Не кор мени ўйлаш, раҳм ва шафқат,
Кетаётиб ортга ташламоқ назар.
Қора еллар менга бахш этар тоқат,
Ва хазонрезгилик дилим қувнатар.

Хижронни ўзимга биламан тухфа,
Унутмоқни буюк ҳузур, мурувват...
Лекни айт, бундайин дўзахвор ўтга
Ўзгани ташлашга қилмассан журъат?..

Сулаймон РУСТАМ,
Озарбайжон

АХТАРИНГ

Бир кун ёдингизга тушсам мабодо,
Бу она-ерлардан мени ахтаринг.
Беш-олти кўшиғи муаллифини
Севган кўнгиллардан мени ахтаринг.
Илк баҳор чоғида,
Иса боғида,
Ораз қирғоғида
Сайр этган чоғда
Ўрдакли кўллардан мени ахтаринг.

Энг азиз билганим жонажон Ватан,
Умидим босади на туман, на чанг,
Карвон-карвон бўлиб маъноли кечган —
Ойлардан, йиллардан мени ахтаринг.
Бу кўрар кўзимни,
Юрак сўзимни,
Менинг бор вужудим,
Менинг ўзимни
Куй севаган диллардан мени ахтаринг.

ҚИММАТИ ЙЎҚДИР

Сийнаси дарёдай шеър-ла тошган
Шоирнинг қуёшсиз саҳари йўқдир.
Қора кун ҳам ўтди, ёруғ ҳам бошдан,
Деманглар, дунёдан хабари йўқдир.

Бу тупрок ўғлининг орзуси зиёд,
Ёрқин чўққиларга тўлиқдир ҳаёт.
Ўзини менга дўст билмаган бир зот –
У ким дилда тоза гавҳари йўқдир.

Севгисиз ва дардсиз кечирган умр
Ҳаётмас, хулёдан излаган хузур.
Ватансиз, онасиз, бетолеъ, бенур
Кунни ўтганларнинг бир қадри йўқдир.

Қайсин ҚУЛИЕВ,
Қабардин – болқар

ҚАДИМГИ НАСИҲАТ

«Сендан кичик йўқ бунда!» – дерлар,
Зарра бўлсин ғазабланма сен.
«Сендан улуғ йўқ бунда!» – дерлар,
Зарра бўлсин мағрурланма сен.

Сокин тошдай бўл чидам рамзи,
Бўронда ҳам, ёққанда ҳам қор.
Кўланкали дарахтдай сахий –
Ором бўл ким шабадага зор.

Гар истасанг ўз йўлинг топмоқ,
Зўр оқимдан олгин андоза.
Не кун кўрма, тоғ қори сиёқ
Қола билгин оппоқ ва тоза...

ТУРНАЛАР*

Юрт кўкида қанотларин толдириб,
Қай манзилга сафар этган турналар,
Айрилиқнинг дардин бизга қолдириб,
Кувончини олиб кетган турналар.

Овозингга қулоқ солиб қарасам,
Оққушлардай қағиллашиб борасан,
Алёр айтиб видолашган бўласан,
Келмасликка йўлга чикқан турналар.

Ерга бир навбатдир, элга бир навбат,
Қайтиб боргач, қайтиб келмоқ бир давлат.
Оч тўлқинлар қўймас учишга гурлаб,
Сўнали кўллардан учган турналар.

Сизлар уя курган ўтовлар овлоқ,
Адирда қолгандай ойдинли булоқ,
Тик осмонда учиб «қуррей-қуррей»лаб,
Не тилак-ла борар шўрлик турналар...

Инсон нелар кўрса – феълидан топар,
Гар қасд қилса – дарё тескари оқар,
Бу ер бизга бир умрга ҳаром деб,
Чуғурлашиб йиғлаб кўчар турналар...

Кушларни қанотсиз, кўлларни сувсиз
Қолдирган номардлар қолмас сўровсиз,
Қарғишга йўлиқиб, аслу наслсиз
Қолар, деб тиглашиб борар турналар...

Тонгларим уйғонмас тўлқин товшидан,
Қаердан топарман бундай кушни ман?

ТУРНАЛАР*

Юрт кўкида қанотларин толдириб,
Қай манзилга сафар этган турналар,
Айрилиқнинг дардин бизга қолдириб,
Қувончини олиб кетган турналар.

Овозингга қулоқ солиб қарасам,
Оққушлардай қағиллашиб борасан,
Алёр айтиб видолашган бўласан,
Келмасликка йўлга чиққан турналар.

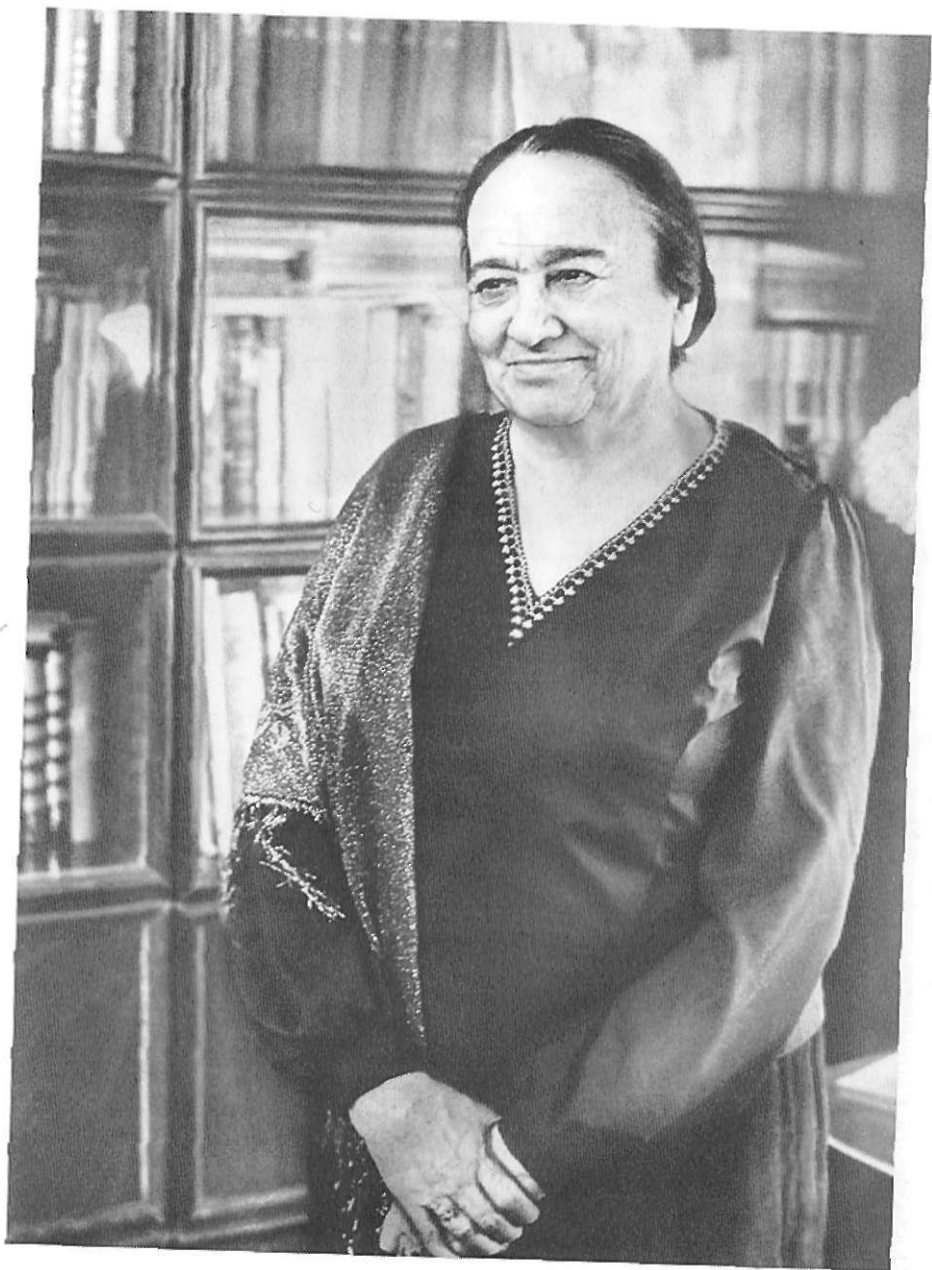
Ерга бир навбатдир, элга бир навбат,
Қайтиб боргач, қайтиб келмоқ бир давлат.
Оч тўлқинлар кўймас учишга гурлаб,
Сўнали кўллардан учган турналар.

Сизлар уя қурган ўтовлар овлок,
Адирда қолгандай ойдинли булок,
Тик осмонда учиб «қуррей-қуррей»лаб,
Не тилак-ла борар шўрлик турналар...

Инсон нелар кўрса – феълидан топар,
Гар қасд қилса – дарё тескари оқар,
Бу ер бизга бир умрга ҳаром деб,
Чуғурлашиб йиғлаб кўчар турналар...

Қушларни қанотсиз, кўлларни сувсиз
Қолдирган номардлар қолмас сўровсиз,
Қарғишга йўлиқиб, аслу наслсиз
Қолар, деб тиглашиб борар турналар...

Тонгларим уйғонмас тўлқин товшидан,
Қаердан топарман бундай қушни ман?

Зулфия иждхонасида

Зулфия ва Ҳамид Олимжон. 1936 йил

Ўндан: Ойбек, Ойдин Собирова, Зулфия

Сирдарё учрашуви

Зулфияхоним ўали Омонбек, Риояхон ва неваралари Фаррухбек, Отабек билан

*Зулфия, Комила ая, қайнисинглиси Муҳаббат, қизи Хулкарой
ва ўғли Омонбек билан*

*Зулфия қизи Хулқарой, қелини Риояхоним, жияни Эркин
Исроилов ва эваралари билан*

Зулфия номидаги Давлат мукофоти соҳибалари

Тузли қатлам кўмган кўллар тўшидан
Сув ичмай ташналаб жўнар турналар...

Кетасиз осмонга арғимчоқ солиб,
Қарайман кўзларим, дилларим оғриб,
Нега ота юртдан Сиз каби тониб,
Оёқ узолмайман, айтинг, турналар...

ИЛОЖ БЎЛСА, ОШИҚ БЎЛМАЙ ЯШАНГЛАР...

Бу балодан кўрққан Инсон бормикан,
Сўнгра бармоғини тишлаган доғдан,
Илож бўлса, ошиқ бўлмай яшанглар,
Мен шўрлик ҳеч шундай яшай олмадим.

Гул ёшлик чоғимда кирдим чаманга,
Сеҳргар бир булбул фол очди манга:
«Ишқнинг азобисиз бир кун йўқ санга» –
Деди, лекин шундай яшай олмадим.

Уч хумор кўз мени нишонга олди,
Иккиси кетдию, биттаси қолди,
Ул ҳам мени тутиб қафасга солди,
Қанча уринсам ҳам чиқа олмадим...

Ҳижрон косасини тутди лиммо-лим,
Сездим, ўтганининг менинг давроним,
Сановбар қушидан сабоқлар олдим,
Унинг ҳам кўнглини хушлай олмадим.

Одамлар бор: қорни тўйса яйраган,
Ишққа на тиз чўккан, на-да сайраган,
Умрида на севги бағрин тиглаган,
Мен шундай азобсиз яшай олмадим.

5.04.91 йил.

Изоҳ: Ушбу қорақалпоқ тилидан таржималар муаллиф архивидан олинди.

ЗУЛФИЯ ЁҒДУЛАРИ

*Ҳаво кезиб чарчаган қушдай,
Учиб, қўниб кезгум Ватанни,
Ва меҳнатдан нақ ипак қуртдай,
Тўхтамасман, тинмаса қалбим.*

БИРИНЧИ ҚУВОНЧ

Ўқчи кўчасидаги катта боғ ҳовли. Қотмагина, буғдойранг чехрали, шахдамгина бир киз техникумдан қайтиб, қувониб она олдига кирди. Унинг қўлида янги китобча. Муқовада лотинча қилиб «Зулфия Исроил қизи», «Ҳаёт варақлари», 1932 йил деб ёзилган. Асил ўзбек аёлларига хос босиқлик ва ички қувонч билан она кизини кўзи билан эркалади. Бу кичкина бир хонадонда дунёга келган кизчанинг жаҳонга машҳур шоира бўлиши онанинг хаёлига келганмикан ўшанда? Фақат она янги ҳаётнинг фаол курашчилари бўлган ўғиллари изидан ёлғиз қизининг ҳам дадил овоз билан эргашганидан мамнун эди, холос.

Орадан ҳеч қанча ўтмай, кизи унга бир даста пул келтириб берди. Бу илк шеърини китобчанинг қалам ҳақи эди. Она ҳайрон савол берди:

– Вой, болам, биз ҳали пул тўламадик-ку бу китобчага? Қанча қоғоз, меҳнат сарф қилинган ахир бунга?

– Мен сўраб борганим йўқ. Илёс акам олиб келиб бердилар (шоир Илёс Муслим шоиранинг амакисининг ўғли бўлади). Шеърларимга давлат тўлаган қалам ҳақи экан.

Меҳнаткаш, саводхон, доно она ҳали ўз қизининг умр йўлларида шеърнинг камёб шуҳрат гуллари, халқ меҳрини кўражагини ҳам ўйламагандир? Бу бутун ҳашами гулу боғ бўлган хонадон дарвозаси остонасидан бошланган йўл Ер юзининг жуда кўп эллари, одамлари қалби билан туташажагини Она ўшанда хис қилганмикан?

— Ҳамид Олимжон ҳалок бўлганда (1944 йил) кўру кар эдим. Ҳеч нарсани билмасдим. Ўшанда уни кутиб, театрға борамиз деб чиройли кийиниб олгандим.

Мен ўша куни фалокатни эшитиб, жонимға ўт кетиб, қасалхонаға чопдим. Бир лаҳзаға кечикибман. Кейин менға бирға бўлган дўстлари гапириб беришди. У ўша лаҳзада бошида турган Усмон Юсуповға оғриқ билан аранг, бўлиб-бўлиб:

— Усмон ака, врачлар иложини қилишса... ёрдам беришсин! Ахир, ҳали иш жуда кўп... ёшман! — деган экан.

— Албатта, ўғлим, албатта, — деб Усмон Юсупов врачларға илтижо билан қарабди. Врачларнинг нигоҳи умидсиз экан...

Ҳамид Олимжон энг сўнгги дақиқаларигача шундай бўлганига, айнан шундай деб айтганига мен жуда ишонаман.

Халқ уни елкасида олиб борарди. Ўша мудҳиш кун унинг бошида турибману, хиноли бармоқларимни қаёққа қўйишни билмайман. Кесиб ташланглар, дейман...

Қайнонам Комила ая иродали эдилар. Мен ва Саҳобат йиғлаб-йиғлаб икки ёқда чўзилишиб қолардик. Шакарли чойға нон ивитиб, оғзимизға солардилар. Орадан кўп ўтмай, лағмон пишириб, устига кўклар солиб, дастурхонға тортдилар.

— Олинг, болам, энг Абдулҳамид яхши кўрарди бунини. Авваллари икковингизға пишириб берардим, — дердилар. — Мотам ақлсизни — жинни, ақлини — доно қилади.

Оҳ она, она! Сенинг борлигинг сабр-тоқат ва мадад эди!

Ўша кунлари тушимға Ҳамид Олимжон кирибди. Шундай зинадан тушиб кетаётса, йиғлаб орқасидан эргашибман, югурибман.

— Қаёққа борасиз, ана, онамдан ўрнак олсангиз-чи! Йиғламанг, болаларға қаранг, менинг дунёим бошқа. Бўлди, қолинг, йиғламанг! — Шундай деб чиқиб кетиб қолдилар, — сўзлаб берардилар устоз...

Бу башорат — мунис йўлдошини тирик ҳаёт бағрига, катта шеърят, элга хизмат йўлига ундаган эди. Ўша бедод айрилиқнинг тоғдай юкига қаламға таяниб, одамларға суянибгина, шоира тоб берди. Ҳижроннинг оловли чиғиригидан порлаб, жароҳатли жайрондай дардига эм топиб, ёниб шеър ёзди.

МЕҲМОНЛАР

Гавҳар орттирмадим дўстликдан бошқа...

Тахририятга Зулфия опа чакнаб кириб келдилар. Узун йўлакда унинг шахдам, енгил кадамларини дарров билиб қоламиз.

«Эй, дил» янги шеърларини айтиб ёздириб ўтирган эканлар, кўришгач, «келинг, шеър ўқиймиз», дедилар.

– Эрталаб соат 5 дан 9 гача ўтирдим. Бирданига битди.

Ҳамиша шундай. Одатда у шеърни узоқ дилда кўтариб юрар, эхтирос, тошқин илҳом билан бир ўтиришдаёқ қоғозга туширарди.

Тожикистон адабиёти ва санъати кунлари. Адабиёт кечаси мушоирасида Зулфия Мирзо Турсунзоданинг «Эй, Ватан» шеъридан сўнг ўзларининг «Эй, дил» шеърларини ўқидилар.

Тожик шоири Лойик Шерали жуда гўзал бир шеърини ўқигач, президиумда ўтирган Зулфияхоним шоирга чиройли гулдаста тутдилар. Лойик одоб ва эхтиром кўрсатиб, шоиранинг қўлларидан ўпиб, таъзим айлади...

Шу кунларнинг бирида Жалол Икромий билан бўлган бир суҳбатни айтиб бердилар.

– Фотех Ниёзий эсимга солди. Шундай бўлган экан, менинг ёдимда ҳам йўқ. Ундай ходисалар кўп бўлар эди.

Москвага учаётган Душанбе самолёти Тошкентга кўнибди-ю, рейс тонготаргача қолдирилибди. Бир пайт телефон жиринглади. Ҳамма ухлаган. Гўшакни кўтарсам, Мирзо Турсунзода:

– Зулфияхоним! Мен Мирзоман! Ассалому алайкум!

– Ваалайкум ассалом! Қаердан сўзляяпсиз? Тошкентданми?

– Мусофирлар дарвозангизда турибмиз, кир, дейдиган одам борми, деб!

– Тошкентда дарвоза кўп. Қайси биридасизлар?

– Осмон дарвозасидамиз. Ҳозир борамиз сизникига!

– Қандай бўларкин? Соат бир бўлаяпти-ку! Ҳамма ухлаган!

– Ухлаган бўлса, майли, уйқулари оромли бўлсин. Шоир халқи ҳамиша бедор. Биз ухламаганда, энди сиз ҳам ухламайсиз-да, азизим!

– Йўлдошларингиз борми?

– Ҳа, ҳаммаси ўзингиз билган мусофирлар – мен, Фотех, Жалол Икромий...

Бирдан Жалол Икромийнинг овози эшитилди:

– Кечирасиз, Зулфияхоним, Мирзо сизларникига борамиз, деб туриб олган. Ойбекникига бора қолайлик, десам, тинчини бузмайлик, дейди. Ғафур Ғуломникини айтсам, Ғафур зиёфат қилади, самолётдан қолиб кетамиз, дейди.

– Бўпти, марҳамат, келинглар, – дедим.

Уйга кирдим. Аямларни уйғотдим.

– Аяжон, турасизми?! Тожиклар меҳмон бўлиб келишяпти уйимизга. Ўғлигизнинг ўртоқлари бор-ку, Турсунзода, Икромий, Тошкентда яшаган Фотех Ниёзийни биласиз!

– Туришга ҳеч ҳолим йўқ. Саҳобатни уйғотинг. Ўзларинг меҳмон қилиб, жўната қолинглар, – дедилар.

Зум ўтмай етиб келишди.

Уйда сабзи йўқ экан, қўшнимнинг уйида чирокни кўриб, югуриб чиқдим. Аҳволни айтдим.

– Гўштингизни чиқариб юборинг-да, бемалол меҳмонларингиз билан ўтираверинг. Тайёр бўлгач, Саҳобатойни чақираман.

Ўшанда кириб-чиқиб юрган сингилларимиз бўй етиб қолишган қизлар эди. Дарров уларга тожиклардан куёв топишди. Шу ерда режа тузишди. Тепада ой балқирди. Ҳовлида Ҳамид Олимжон эккан ток тагидаги столда тузалган дастурхон атрофида ўлтиришди. Кузда тўй ҳам ўтказиладиган бўлди. Бу адабиётчиларнинг дўстлигини ҳам мустаҳкамлайди, деди кимдир. Шеърхонлик ҳам киёмига етди. Ғира-шира тонгда аэропортга жўнаб кетишди. Дўстлар учун бу хонадон эшиклари доим очиклигини билишарди.

Мен яна бир бор ўша суҳбат сурурини ҳис қилиб сеvindим. Садриддин Айний, Сажжод Зоҳир, Файз Аҳмад Файз, Степан Шипачёв, Қайсин Кулиев, Марварид Дилбозий, Мустай Карим, Эди Огнецвет – буларнинг ҳар бири ўз уйига, Тошкентдаги ўз манзилига тушгандай кириб келишарди. Шоиранинг кадрдонлари – халқимизнинг дўстлари эди.

Дўстлик, қардошлик туйғулари шу сабабли ҳам Зулфия ижодида «Мокомото дури»дан қиймат улуғланади. Ўз халқининг меҳмоннавозлик фазилатлари унинг табиатига сингиб кетган эди.

Бу фазилат ҳар сафар Тошкент анжуманлари чоғида, икки улуғ шоир дастурхони теварагида жам бўлган дўстлар даврасида доим намоён бўлган.

1976 йилнинг октябрь ойида шоира катта бир гуруҳ чет эллик ёш ёзувчиларни уйига таклиф қилди.

Осиё ва Африка мамлакатлари ёш ёзувчиларининг Тошкент симпозиумида непаллик ёш шоира Банира Гири ҳам бор эди. У ҳовлида сайр этиб юраркан, кийикдай чакқонлик билан тиз чўқдида, Зулфиянинг этакларини кўзига суртди:

– Сиз мен учун шеърят тимсолидирсиз.

Комилик шоира Антонина Кимитвал:

– Сиз бизнинг момақайимиз (онамиз) бўласиз адабиётда.

Фаластиннинг ёш оташин курашчи шоири Тавфиқ Файёд таъзим бажо келтириб, шоиранинг қўлларини ўпди ва унга қора фломастер ручкасини совға қилиб, деди:

– Мен маҳбусликда турма деворларига бу қалам билан юртим озодлиги ҳақида шеърлар ёзганман. Сиз бу қалам билан гўзал ўзбек кизлари ҳақида кўшиқлар битинг, азиз Зулфияхоним.

Тожик шоираси Озод Аминзода сўзлари кулоғимда янграйди:

– Сизлар бахтлисизлар, – дейди у бизга – мумтоз хазинангиз бор. Бу – Зулфия. Ундан баҳрамандсизлар...

Шоирларни бир-бирига яқин, азиз қилган шеъргина эмас, инсонийлик хислати, маънавий улуғворлик ҳам. Мана шу икки нурли хислат Зулфияга дўст тутинган барча эл-элатлар ижодкорлари меҳрида ҳам намоёнدير...

ХАЙРАТ

Ҳозир устоз турган соҳилда туриб,

Гўё имтиҳондан ўтмогим даркор...

...Мен ҳам нам қиргоқ узра

Меҳробга қиргандай аста тушаман.

Ойбекнинг 80 йиллиги юбилеи тараддуллари олдидан суҳбат очилиб кетди. Зулфия сўнгсиз ҳурмат ва ўкинч билан сўзлайди:

– Сўзлаш ҳам оғир. 1968 йил. Абдулла Қаҳҳор дафн этилаяпти. Тумонот одам. Ойбек акага кўзим тушди. Жуда эзилиб кетган.

Унинг катта-катта кўзларида бир жаҳон мунг. Назаримда, букчайиб қолгандай кўринади. Юрагим зирқираб кетди...

Ойбек ва унинг рафиқаси билан сафарда бўлганмиз. Қаршидан самолётга чиқиб кетаётганларида қадлари букилгандай кўриниб, дилим зир кетди яна.

Саксондара... Бу ерга Бухоро ва Навоий шаҳрида бўлиб келганмиз. Йўл шу қадар гўзал. Гуллаган Ўзбекистон худди кафтда тургандай. Навоий йўлида ҳам, Бухоро йўлида ҳам ҳамроҳимиз шоир Тошпўлат Ҳамид эди. Соҳилда тўхтадик. Сув бир дунё нурни эркалаб оқиб ётарди. Ойбек қирғоққа тушиб, Зарафшондан ҳовучлаб сув олиб ичдилар. Сув бармоқлари орасидан ирмоқлардай тўкилади.

«Бир ҳовуч сув» деб ёзиб қўйдим ён дафтарчамга.

Кейин Таллимаржонда эшак минган қизча, мунчоқдай қизалоқ эди, бувиси билан борарди. «Хурилиқко» деб ёзиб қўйгандим.

Бухородаги янги ишга тушган меҳмонхонада Ойбек ака қаттиқ ишладилар. Ҳаво иссиқ, дим. Жон сақлаш қийин. Турли одамлар билан суҳбатни Зарифа опа ёзиб оларди. Ойбек ака юзларидан тер қуйилиб, тинимсиз ишлардилар. Адиб беҳад гўзал илҳом дақиқаларига фарқ эди. Унинг ишлаганини кўриб, «Вой-эй, биз бутун умр ўйнаб ўтдик-а! Ёзиш бунақа бўларкан!» дедим ўшанда...

... Оға адибларимиз ҳаётдан бирин-кетин кетишди. Юрақлар увишиб қолди. Қандайдир бурч – ўталмаган бурч дилингни эзиб қоларкан.

Мана, шоиранинг армонлари, бурчлари. Ўтганлар хотираси олдида ҳам, бугунимиз олдида ҳам бурчли деб ҳисобларди ўзини.

1970 йил. Шоира Ойбекка бағишланган «Қуёшли қалам» достонини мухлисларига такдим этди.

Ғафур Ғулом ва Миртемирни эслаганларида ҳам нафис бир ҳурмат, шогирдлик эҳтироми билан сўзлаганларига кўп бор гувоҳ бўлганман.

1984 йилда Зулфия чуқур ҳурмат ва ихлос тўла «Миртемир ёди» сарлавҳали мақола ёзиб, халқ севган шоирнинг бахшиёна ижоди ва шахсияти ҳақида адабиёт мухлислари ҳукмига ҳавола этди.

*Номлари, ёдлари пайгамбар монанд
Ҳазрат устозларим – теран илдизлар.*

*Мен ундан жон олиб кўкарган дарахт,
Меваси – қалбимдан отилган сўзлар.*

Зулфия бу пурҳикмат, аллома халқ шоирларини ўзига, ижодига, ҳаётига таянч билиб яшаган. Шу таянчлар билан ўзини қудратли ҳис этган.

ШОИРЛИК МАФТУНЛИКДИР

Ўзбекистонда тожик адабиёти байрами кунлари.

Алишер Навоий номли театр сахнасида «Зебо» қизлари. Улар алвон блузка, оппоқ шимда «Эй, санам» ашуласига рақсга тушишди. Майда ўрилган сочлари қора тўлқиндай тўлғанарди.

– Гўзал қизларнинг гўзал ёшлигига монанд гўзал рақс. Инсон қадди қоматининг гўзаллиги.

– Мана, гўзалликни аёллардай ҳис қилиш керак экан, – деди ҳайратланиб тожик ёзувчиси Фазлиддин Муҳаммадиев.

– Эсингиздами:

Сендек санами кўрмади Лутфи Чигатойда...

Чин сўйла, Хито хўбларига на бўлурсен?

Ўйлайманки, гўзаллик туйғуси ҳақида гап борганда унга эркак ёки хотин кўзи билан қараш деган тушунчанинг ўзи хато.

Гўзаллик – баркамоллик. У кучли ва қудратлидир.

Лоп этиб унинг ҳаёлидан яна ёшлик йиллари ўтди. Ҳамид Олимжон билан икковлари «Искра» театри томонда сайр қилишарди. Рўпарадан Мухтор Ашрафий ўтиб қолди. У жуда кўркам киши эди. Зулфия лол бўлиб, тикилиб қолди. Бир пайт Ҳамид Олимжон унинг билагидан ушлаганча, бўлдими, кетдикми, деди.

Зулфия хиёл хижолатда:

– Кечирасиз, хафа бўлманг!

– Кўзни нимага берган? Шоираликни-чи? Гўзалликка маҳлиё бўлмасангиз, ҳайратланмасангиз! Шоирликни – мафтунлик, дейдилар.

Биз бир-биримизни шундай тушунардик, биз руҳан яқин эдик. Руҳан яқинлик бўлмаган муҳаббат, оила, бу – омонат, ҳаёлидан кечди шоиранинг.

Бу суҳбатлар, хотиралар шуъласида кўнглим исийди.

Ҳаётни шундай устозлар хотираси, ўчмас ёди билан тўлик, мукамал деб биламан.

ШЕЪРИЯТНИНГ ЮЛДУЗИ

1981 йил. 28 июнь – 6 июль кунлари Москва шаҳрида Бутуниттифок Ёзувчиларининг VII анжумани бўлиб ўтди. Зулфияхоним тавсиялари билан бўлса керак, мен ҳам ушбу анжуманда қатнашдим. Зулфия опа қизлари – олима Хулқар Олимжонова билан «Москва», мен эса «Россия» меҳмонхонасига жойлашдик. Устоз ҳар куни менга кўнғирок қилар, ё тушлик, ё кечки тамадди учун таклиф этар, бир ўзингиз ресторанга киришингиз нокулай. Ҳеч тортинмай келаверинг, бир маҳал суяқ овқат ичмасангиз бўлмайди, деб қатъий айтишдилар. Мени хижолатга солиб, харажатини ҳам ўзлари ҳисобкитоб қилардилар. Марказий Адабиётчилар уйида Зулфиянинг шеърият ҳақидаги ёрқин маърузасини таникли шоирлар, адабиётшунослар ҳайрат ва шавқ билан тинглашарди. Москванинг иссиқ, дим ҳавосига қарамай, кўпчилик жой етмаганидан тик оёқда туриб тинглашарди. Маъруза адабий журналларда чоп этилди. Зулфияхоним қайси даврага кирса, номдор ёзувчилар бирпасда уни ўраб олишар, самимий суҳбат бошланиб кетарди.

Тушлик пайти барча ўзи кўнган меҳмонхонага отланди.

Йўлга тушдик. Автобус бекатидамиз. Шаҳарнинг тунд, гунгурт ҳавоси. Ёз бўлишига қарамай, куёш неча кунлаб кўринмайди. Бекатда машҳур шоирлар гурунг қилишади. Ҳазил, лутф, қаҳқаҳа. Бирдан кўнғир булутлар орасидан офтоб чарақлаб чиқиб қолди.

Тўладан келган, паст бўйли грузин шоири хурсанд бўлиб, куёшни кўрсатди.

– На небе – солнце, на земле – Зулфия светит.

Майин қаҳқаҳа, лутфдаги шодмонлик бекатни тутди. Зулфияхоним нимтабассум ила ёқимли жилмайиб, ташаккур айтди.

Мен ва Хулқар опа сўз санъаткорлари – Қайсин оға Кулиев, Муса Гали, Мустай Каримнинг беҳад гўзал дўстона суҳбатидан ўзимизда йўқ шод эдик. Зулфияга ихлос, эҳтиром – ўзбек аёлига, меҳнаткаш халқимизга, ўзбек шеъриятига бўлган чексиз ҳурмат ифодаси эканидан бахтиёр эдик...

Москва. Ёзувчилар анжумани сўнгида Катта Кремль саройида зиёфат берилди. Улкан шоирлар, ёзувчилар, адабиёт муҳиблари, анжуман меҳмонлари билан гавжум кошона. Барча дўст-ёрлар тўпига қўшилар, бир-бирига меҳр-ихлос изҳор қилар, адабиёт шарафи, дўстлик шаънига самимий сўзлар айтишарди. Анжуманнинг барча иштирокчилари Зулфияхоним ўтрუსига шошар, бир оғиз ширин сўз айтишга ошиқар, ўз халқи номидан ўзбекнинг Зулфиясига дилидагини баён қиларди.

– Шарқнинг юлдузи шарафига – деб лутф қиларди Қайсин оға.

Расул Ҳамзатов, Мустай Карим, Давид Куғултинов, Муса Ғали, Римма Казакова, Оқжамол Омарова, Гулрухсор, Евтушенко... барчаси Зулфия юлдуз буржи шуъласига интиларди. Ҳулқар опа ҳам, мен ҳам бу илтифотлардан яйраб, суюниб томоша қилардик.

Бир пайт шоир Рамз Бобожон Зулфияхонимга дедилар:

– Зулфия опа! «Зулфия» деган журнал чиқиши учун қадах кўтарайлик.

Сезгир ва закий Зулфияхоним бир лаҳза хаёлга чўмди ва кулимсираб жавоб қайтарди:

– Шундай бўлади! Фақат кўп йиллардан кейин...

Бу сўзлар заминида кўп маъно бор эди...

1999 йил 10 июнда Президент Ислоҳ Каримов Фармони билан таъсис этилган Зулфия номидаги Давлат мукофоти бугун ёш истеъдодли қизларни ижодга, илҳомли меҳнатга, мушоирага чорламоқда. Бугунги кунга келиб 212 нафар ёрқин истеъдодли, зукко, билимдон қизларимиз кўксида Зулфия сиймоси туширилган нишон балқиб турибди.

Истеъдодли қизларимиз «Зулфия» деган буюк номни, Қалб аталган меҳрни, вафо тимсолини, дўстлик куйчиси рамзини, она Ватан эътирофини кўксида офтобдай тақиб юргани Мустақилликнинг инжа мевасидир.

Ёш зулфиялар тимсолида азиз Зулфияхоним яна сафларга қайтди. У ўзбек қизлари учун меҳнат, муҳаббат, ижод, Ватанга эътиқод рамзи бўлиб қайта яшамоқда.

Зулфия 1995 йилда «Хотирам синиқлари» дostonини ёзди. Асар адабий жамоатчилик орасида шов-шув бўлиб кетди. Бу дostonда шоиранинг армонлари, акасининг умрига завол бўлган катагон йиллари дахшати, мушфиқ, мунис онаси Хадича аянинг дунёни ўртовчи изтироблари аланга олиб ётади.

*Ака, жоним акам, жондошим акам,
Олтмиш йил изимга қайтиб йиғлайин.
Бўзимда тош бўлган йўқловларимни
«Оҳ»ларим эритар – айтиб йиғлайин.*

*Онам қўлларида муштдай тугунчак,
Тош шаҳарни кезар авахта излаб.
Авахта нечадир, зор она неча,
Нечалар яшарди замонни «сиз»лаб.*

Бу фарёд, ўтли исён ора «Гуллаган ўрикдай ораста отин» Хадича аянинг Сўфи Оллоҳёр, девона Машраб баёзларидан ўқиган ғазаллари жилғалардай шилдираб оқади гўё...

– Менинг онам қаноти қайрилган қуш эди. Онаминг қанчадан-қанча кўшиқ ва афсоналари, дoston ва эртакларни билишига ақлимиз бовар қилмасди. Бу сеҳрли афсона ва дostonлар бизга бениҳоя ҳузур бағишлар, ўзига ром қилиб олар, ҳар сафар янги жилава касб этар эди. Ҳозиргидай замон ва шароитда яшаган онам ким бўларди – шоирами, олимами, билмадим. Лекин шунга аминманки, мўъжизалар яратишига қодир, жаҳонни кўзга кенг очувчи, инсонни гўзаллик сари етакловчи, сўзга шайдолик ҳиссини менинг қалбимда остона ҳатлаб кўчага чиқмаган оддий аёл – онам уйзотган, – деб таърифлаганди Зулфия она Хадича аяни.

Бу дoston Хурриятнинг пойқадамига битилган севинч шукронаси, 1937 йилги катагон курбони – қирчинидан қийилган акаси Нормат Исроиловга 60 йил орқага қайтиб ёзилган марсия кўшиғи. Исроил ота номидан қаттол замонга айбловномадир.

Хадича онанинг Аҳмаджон деган ўғли Москвада ўқиган, зиёли инсон эди. У шамоллаб қолиб, вафот этган. Педагогика институти талабаси Каримжон ўғли эса трамвайда кетаётиб, дўстининг

бошидан учган дўпписини ушлаб олайн деб, фожиали ҳалок бўлган. Ўғиллари қушдай қирилган онанинг силла мадори қуриди. Ўғилларидан жудо бўлиш она кўксига доғ устига доғ солди, бу мусибатларни кўтаролмай онаизор 1938 йили оламдан ўтди.

Исмоил, Қодир деган ўғиллари эр етиб, оёққа турди, ўзидан кўпайди. Уларнинг фарзанд, невара, эваралари улкан чинор шажарасига айланди.

Ховлимиз зийнати жамбил, райҳондай
Отам таъбирича, эдим бойчечак...

– Мен ўзим тугилиб ўсган уйни эслайман, – ёзади Зулфия «Мен тонгни куйлайман» китобида (1950 йил). – Ёзда тунроққа, қишда лойга ботиб, кўчамизнинг тротуари бўлмагани учун, деворларни ушлаб уйимизга кирар эдим. Лекин ҳовлимизни боғ деб атар эдилар. Биз асли Тошкентнинг Дегрезлик маҳалласиданмиз. Бобомни Муслим дегрез деб атар эдилар. Дадам (Исроил дегрез)... дадам десам, қонимга ширин ва аламли ҳаяжон югурганини ҳамма вақт ҳис қиламан, дадамнинг меҳнатли катта ҳаёти, тақдир унинг бошига солган қатор уқубатларнинг алами менинг томирларимни қайта-қайта кесиб ўтганини сезаман.

Зулфия опа айтишларича, янгаларига эш бўлиб, палак тикиб ўсганлар. Доно она ўз келинларини сийлар, кўркам, зебо бўлиб эшикдан кирган барваста ўғилларини кутиб олишни ўргатаркан. Боғ ҳовли гулзор. Ҳовли этагида бир лаби учган қозон тагида қишин-ёзин ўсма кўм-кўк гуркираб тураркан. Хадича ая беҳининг уруғини тўплаб, пиёлага озгина сув қуярканлар. Беҳи елими билан келинларининг зулфини гажак қилиб қотириб қўярканлар. Ёшларнинг аҳиллигидан суюниб юрарканлар. Шундай ораста, файзли, хосиятли хонадонда ўсган Зулфиянинг яна бир бахти – бахшифеъл, мулойим, дарёдил Комила аяга келин бўлди, Ҳамид Олимжоннинг гавжум хонадони меҳрини қозонди...

Ёзувчи Сарвар Азимов, Ҳамид Олимжоннинг опаси Асолатхон, сингиллари таниқли хирург Роҳатой, муаллима Саҳобатой, тарихчи олима Муҳаббатойлар Зулфияхонимни бағоят ҳурмат қилар, туғишган опаларидай азиз билишарди... Зулфия опанинг қувончли кунларида, хижрон дамларида ҳамдам, ҳамдард, таянч бўлишган улар...

БАҲОР БИЛАН УЧРАШУВ

1995 йил, апрель. Республика Хотин-қизлар кўмитаси Тошкент Давлат Аграр университетида «Зулфия издошлари» адабий анжумани доирасида шоиранинг ижодий кечасини ташкил қилди.

Дорилфунун дарвозасида меҳмонларни катта олим, ректор Эркин Шайхов кутиб олди.

– Зулфия опа, ҳозир мўъжиза рўй беради. Сизни 80 та баҳорингиз қаршилайди...

Дарҳақиқат, икки саф бўлиб тизилган атлас кўйлакли навнихол талаба қизлар тирик камалакдай товланар, қўлларида бир донадан қизил чиннигул бор эди...

– Ассалом, мен биринчи баҳорингизман.

– Мен ўн саккизинчи баҳорингиз.

– Мен йигирма тўққизинчи.

Шоира шахдам келар, ҳар бир «баҳори»ни оғушлаб, пешонасидан ўпар, юзларида самимий виқор, эрка табассум бор эди... Ногоҳ у бир лаҳза тўхтаб қолди... Йигирма тўққизида қор остида қолган баҳори, бир кечада оппоқ оқарган сочлари, тушимми-ўнгимми, деб жудолик ичра ёнганлари... Ҳамид Олимжон ёди.

*Сени бирдан жонсиз кўрдим,
Жоним чиқди менинг-да.*

Пешвозида «баҳорлар» кўлида гул тутиб, шоирани кутарди. Ҳаёт ва муҳаббатнинг буюк қувончлари, ижоднинг завқли лаҳзалари.

– Мен қиркинчи баҳорингизман.

– Саксонинчи баҳорингизга хуш келибсиз...

Баҳор камалаклари оралаб шоира сахнага кўтарилди... Учрашув қарийб уч соат давом этди...

Филология фанлари доктори Умарали Норматов, олим Эркин Шайхов, Ўзбекистон Хотин-қизлар кўмитаси раиси Дилбар Гуломова, Олий Мажлис раиси ўринбосари Бўритош Шодиева ва камина ҳам сўзлади.

«Зулфия издошлари» кўрик-танлови ғолибларини ардоқлаб, устоз уларга оқ йўл тиладилар. 15 дақиқа сўзлаб, бир жуфт шеър ўқидилар. Яйраб кетдилар:

— Юбилей ўтказиш ниятим йўқ эди. Бу файзли учрашувдан сўнг, карасам, ижод байрами яхши экан. Одамга куч-кувват берар экан. Шундай садоқатли мухлислар билан дийдорлашув мен учун бахт, катта байрам, — деди шоира.

Зулфия опа яхши сўздан, тилақдан, самимий икродан, қутловлардан ёш боладай суюнардилар.

1995 йил, 30 май.

Президентимизнинг табрикномалари матбуотда чиққан кунни табриклар қўнғироқ қилдим.

Табрикномада шундай жумлалар бор эди:

«...Сиз Гулбаданбегим, Зебуннисо, Увайсий, Нодирабегим каби Шарқнинг буюк фозила аёллари бошлаган анъаналарни бойитиб, янги поғонага қўтардингиз. Меҳрибон ва талабчан устоз Зулфия-хонимнинг маҳорат мактабидан қўлаб ёш истеъдодлар баҳраманд бўлдилар.

Истиқлол руҳи сизни, ижодингизни янада яшартириб юборди. Мафтункор шеърингиз ёшлик нафаси билан қайта учқунланди.

Сизнинг, эл ардоғидаги етук ижодкор, моҳир таржимон, атоқли ношир-муҳаррир ва жамоат арбобининг таваллуд кунини миллий байрам сифатида нишонланиши мустақил давлатимиз ҳаётида катта воқеа. Бу қутлуг сана истиқлол замонида, ёруғ кунларда ўтаётгани миллионлаб мухлисларингизнинг қувончига қувонч қўшиши жуда табиийдир.

Шундай эзгу лаҳзаларда сизни яна бир бор чин дилдан муборакбод этаман.

Улуг халқимизнинг севимли шоирасига, муҳаббат ва ҳаёт куйчисига мустақам соғлиқ, ижод ва илҳом завқи доимо ёр бўлсин!

Ислом КАРИМОВ,

Ўзбекистон Республикаси Президенти».

— Ойдинжон, ўқидингизми? Бунча теран, ёрқин сўзлар! Бунча лутф! Бунча самимий... Қаранг-а, Зебуннисобегим, Нодирабегим анъаналарининг давомчиси, дебдилар... Бундай қутловга қандай

сўзлар топиб, жавоб ёзсам-а, – гўдакдай кувониб, шодлигини яширолмаи ҳаяжонланарди устоз... – Шоир одам ҳам бундай залворли сўзларни топиб ёзолмайди...

...Муҳташам «Туркистон» саройи. Ўзбекистон раҳбари номидан кутловни ўқиб, Давлат маслаҳатчиси Хайрулла Жўраев топшираркан, Зулфияхоним кутловномани уч бор пешонасига теккизиб, тавоф қилди...

Бу чинакам шарқона назокат, миннатдорчилик, шоҳона эҳтиромга шоҳона эъзоз белгиси эди...

Олим Иброҳим Ғафуров маъруза қилди. Халқ шоирлари Эркин Воҳидов ва Абдулла Орипов самимият тўла дил сўзларини айтишди Мен ҳам сўзлаб, «Саодат» журнали ҳамда Миллий ва ижтимоий барқарорлик жамғармаси номидан табриқладим:

– Шогирдларингизни санаб саноғига етиб бўлмайди. Улар юлдузлардан ҳам кўпроқ. Аслида биздай шогирдларингизга фарзандларингиздан кўпроқ меҳнатингиз сингиган, меҳр кўрсатгансиз. Бизнинг барчамизнинг зуваламизга Сизнинг қалбингиздан нур кўшилган, фазилатларингиз зарра-зарра бўлиб ҳар биримизнинг умримизни зийнатлаган. Бутун меҳру муҳаббатингиз, навқирон ва мафтункор ёшлигингиз «Саодат»нинг саҳифаларига кўрк бўлиб сочилиб ётибди. Дилбар овозингиз унинг ҳар бир сатрида садо беради. Халқингизга иззату икром, одобу андишангиз, вафо садоқатингиз рамзи бўлиб қолган «Саодат». Асрлар ўтади, замонлар эврилади, ўшанда ҳам ўктам, мағрур ва қатъиятли овоз билан жаҳон шоирларини мушоирага чорлайверасиз. Тинчлик, биродарлик, бахту саодат ва муҳаббат, ҳаёт бонгидай Инсониятни огоҳликка чорлайверади мунис овозингиз...

Саҳнага Гулчеҳра Жўраева, Насиба Усмонова, Кутлибека, Дилбар, Гулжаҳонлар гулдаста кўтариб чиқишаётганида, гўзаллар гулдастаси, дейишди ҳайратланиб залдагилар. Устоз барчамизни бағрига босиб оналик меҳри билан пешонамиздан ўпаркан, сарой тоқиларигача гулдураб қарсак бўлиб кетди.

Тожиқ шоираси Озод Аминзода, қирғиз шоираси Хонбиби Эсенқораевалар шеър ўқидилар.

Зулфияхоним қаср деворларини гумбурлатиб, юракларни титратиб, «Бу оқшом» шеърини ўқиди.

*Ҳикматлар баҳрида дур, марваридим
Аждодларим менга ифтихор, гурур.
Шу мавъелардан томган нуқра умидим
Шоира қизларим баҳи этган сурур...*

*Ҳамон эътиқодим – ҳақиқат, ҳақдир,
Сўзлайман юзимни тутиб Каъбага.
Емира олмайди ўтқинчи тақдир,
Осуда ўтади руҳим абадга.*

*Эъзозлар, ардоғлар учун ташаккур,
Асли Сиз афтобим, мен зиёсиман.
Тонглариңиз кулсин дориломон, хур,
Бахтим шул – ўзбекнинг Зулфиясиман.*

Саҳна гулларга тўлиб кетди...

Концертни шоира томошабинлар қаторида ўтириб томоша қилди. Хонандалар саҳнадан тушиб, кучоқ-кучоқ гулларни шоирага тухфа этишар, ардоқли шоира эса гулларни бир-бир томошабин – мухлисларга улашарди. Сарой гулхонага, шеъриятнинг мўъжиза гулшанига айланди. Кечанинг поёнида томоша залидан чиққан ҳар бир аёл-қиз кўлида биттадан гулдаста – Зулфия деган ноёб баҳор чаманидан тухфа билан уйига қайтди.

Зулфияхоним гулни, баҳорни жуда севарди. Гул совға қилсангиз, Сиздан миннатдор бўларди. Ўзи ҳам гул ҳада қилишни ёқтирарди. У чинакам баҳор ошуфтаси эди. Баҳор қаримаганидек, Зулфиянинг қалби, туйғулари, беғубор, мусаффо илҳоми навкиронлигича биз шогирдларини мафтун этарди.

Учрашувлар, байрамлар, мушоиралардан кучоғи гулларга тўлиб, тўғри Ҳамид Олимжон бошига борар, гулларни унинг хобгоҳига сочар, ғойибона дийдордан таскин топиб қайтарди...

1995 йил, ноябрь. «Саодат» журналининг 70 йиллик байрами муносабати билан вилоятларда, Тошкент шаҳрида учрашувлар, адабий кечалар бўлиб ўтди. Шундай тадбирлардан бири Маннон Уйғур номидаги театр ва рассомлик санъати институтида бўлиб ўтди (ҳозирги Санъат ва маданият институти). Тошкент шаҳар Миробод тумани хотин-қизлар кўмитаси билан ҳамкорликда ўтказилган тадбир жуда файзли, ҳаяжонли бўлган. Азиз устозимиз Зулфияхоним

иштирок этиб сўзладилар. Шунда ёши улуғроқ бир муаллима аёл шоира ўтирган даврага келиб, опанинг елкаларига кўлини кўйиб, Ҳамид Олимжон ҳақида сўйлади ва «Куйгай» ашуласини айта бошлади. Зулфия опа оҳиста ўрниларидан туриб, ҳалиги аёлга жўр бўлиб, куйладилар. Ҳамид Олимжон сиймоси тирилиб, даврага киргандай, йиғилганлар ашулани сел бўлиб тинглашди. Шу ғазал яна уни ёшлигига, муҳаббатдан бахтиёр кунларига олиб кетгандай, у бу дунёни унутиб, ғойибона дийдорга етгандай эди, хаёллар гирдобига ғарқ эди. Унинг шу маҳзун, маъсум қиёфаси ҳеч хотирамдан ўчмайди...

СУРАТГА ШАРҲ

1996 йил, 1 март. Тонгда бошланган иссиқ қор борлиқни ок чодрасига ўраган, оппоқ қор салтанатида шаҳар ғаройиб эртақлар қасрига ўхшаб кўринарди. Бахмал қирларидан Тошкентга – Зулфияхоним хонадонига бойчечаклар келиб улгурганди. Бойчечакнинг нозик гуляпроқлари шамнинг ёниқ илдизларидай нур сочарди. Кафтдайгина гулдонда баҳорнинг арзанда қизи – бойчечак шоирага севинч бахш этарди. Тинимсиз қўнғироқлар. Кетма-кет келаётган меҳмонларни шоира меҳрибонлик ва илтифот ила кутиб олар, шогирдларини бағрига маҳкам босиб, пешоналаридан ўпар ва юзларини оҳиста силаб, тўрға таклиф этарди.

Шеър ва сўз.

Сўз ва шеър.

Бу давранинг шукуҳи, файзи, мазмуни шунчалар гўзал ва оромбахш эди. Ўзи учирма қилган қалдирғочларини қанотига олиб, лутфу назокат ила ардоқлаб, уларнинг камолидан яйраб тўрда ўлтирардилар Зулфияхоним.

Ўша суҳбатлар, ўша дийдорлашув дилдаги армонларга айланиб қолганига анча бўлди. Ушбу суратда муҳрланган устознинг мунис чехраларидаги майинлик ва мукаррамлик ёзилмаган шеърларнинг сирли сатрларидир. Бойчечаклар Зулфияхоним нафаси кезиб юрган хонага ҳар йил 1 март кунини эшик қоқиб келаверади. Гуллар, лолалар йўқлаб боради уни.

Сизни сўроқлаб баҳор келди. Зулфияхоним, тинглаяпсизми?

Суврат 1996 йилнинг 1 март куни Зулфия хонадонида олинган.

Биринчи қатор, ўнгдан: Сайёра Раҳматхўжаева, Гулчеҳра Жўраева, Зулфия-хоним, Ойдин Ҳожиева, Дилбар Саидова, иккинчи қатор, ўнгдан: Риояхоним Олимжонова, Хосият Ёқубжонова, Қулибека Раҳимбоева, Санъат Маҳмудова, рассом Лайло Салимжонова, олдинда ўтирган Хулкар Олимжонова.

(Машраб Нуриноев фотоси).

СЎНГГИ ДИЙДОР

1996 йил. Баҳорда Зулфияхоним бетобланиб, стационарга ётдилар. Ўзим билан овора бўлиб бора олмадим. Ёз ойлари эса боришимга Хулкар опа рухсат бермадилар. Тинимсиз туш кўраман: «Композиторлар» кўчасининг икки тарафида оппоқ столлар, стуллар терилган, оппоқ дастурхонлар ёзилган... Яна кўнғироқ қилдим. Бу гал Омон ака (ўғиллари) ижозат бермадилар. Зулфия опа бемор ҳолатда шогирдларига, мухлисларига кўринишни истамасдилар.

Августнинг биринчи куни. Ўзбекистон хотин-кизлар қўмитаси фаоллари, таниқли олималар, шоиралар «Темурий маликалар» илмий анжуманига йиғилишган. Шу тадбирга бориш учун шайланиб турсам, ҳовлимизга ишхонадан кўнғироқ бўлди:

– Зулфия опа ўтибдилар...

Дарҳол Ҳамид Олимжон ва Зулфияхоним яшаган ҳовлига жўнадим. «Композиторлар» кўчасига қайрилишимиз билан, кўчанинг

икки четида қатор терилган оппоқ елим курсилар кўзга ташланди. Кўча бошида машинадан тушиб, фэйзли йўлакдан юриб, табар-рук хонадонга кириб бордим. Кузнинг сарин ҳавоси эсар, ораста, гулбоғчали ҳовлида аллақачон одамлар йиғила бошлаган эди. Пешайвонга чиқадиган зинадан Омон ака кўз ёшларини артганча тушиб келарди. У кишининг нигоҳидан «кириш мумкин эмас» маъносини уқдим.

– Иссиқ дийдорларини кўролмадим, лоақал бир нафас кўриб, видолашай, – дедим-да, жавобни ҳам кутмай зинадан кўтарилдим.

Меҳмонхонада турган кўркам аёл хайратланиб қолди, ғассол бўлса керак. Мени таниди шекилли, йўлимни тўсмади.

Қадрдон устозим иш кабинетларида қўйилган каравотда уқпардай бўлиб ётар, юзлари кичрайиб, ранглари сарик пилладай бўлиб қолган эди... Беш дақиқагина ғанимат меҳмоним олдида бўлиб, рози-ризолик сўрадим, кўз ёшларим юзларимни ювиб тушар, худди устоз ҳозир кўзларини очиб, Ойдинжон, келдингизми, дейдигандай...

Ҳалиги фариштали аёл эшикка суянганча мени кузатар, чиқиб туринг, дейишга ботинмасди... Секин ўрнимдан туриб, меҳмонхонага ўтдим. Бир оздан сўнг Раъно Раҳмон, Қутлибека, Дилбар Саидова, Шарифа, Дилбар Маҳмудовалар келишди. Бирпасда оппоқ либосли бир неча отинойилар кириб келишди. Тўпланганлар таҳлил, такбир, тасбиҳ айтишар, хонада жаннат нафаси кезарди. Меҳмонхонага одам тўлиб кетди. Курсиларни чиқариб ташлашди. Хона ўртасида стол устига тобутни қўйишди. Ҳулкар опа Зулфия-хонимнинг бошларини икки кафтига олиб турар, гўё совиб бораётган вужудга фарзандлик меҳридан ҳарорат бермокчи бўларди. Соат 12 га яқин Республика Хотин-қизлар кўмитаси раиси Дилбар Ғуломова, Олий Мажлис раиси ўринбосари Бўритош Шодиева, шоира Гулистон Матёкубова, олималар, адибалар кириб келишди.

Кимдир йиғлай бошлаганди, Ҳулкар опа, аям йиғлашни ёмон кўрардилар, деб тўхтатди. Ўшанда муборак жума куни эди.

Дилбар Ғуломова Зулфияхоним ҳақида сўзладилар. Мен гапирдим, шеърларидан ўқидим, Гулчехра опа, Шоҳида Шоҳимардонова, Гулистон Матёкубова ёниб, ўртаниб сўзладилар. Ҳовли, зиналар, кўча одамларга тўлиб кетди, узоқ-яқиндан шоиранинг дўстлари,

мухлислари, шогирдлари уни сўнги йўлга кузатиш учун оқиб келарди. Гулнар, гулчамбарлар еру кўкка сиғмас, бу кўчага баҳор ташриф буюргандай кўзлар камашарди. Соат 12 дан чорак ўтиб, халқ ўз севимли шоирасини елкасида кўтариб, одамлар дарёси (айтишларича, олдин Ҳастимом масжидида жаноза ўқилган) Чигатой қабростонига қараб шошарди. Тобут устига баҳордай рангин сўзана ва бухороча зардўзи камзул ёпилган, худди бир қучоқ лолазор ловуллаб кузнинг боғларидан ўтаётгандай эди...

Баҳорнинг биринчи куни дунёга келиб, августнинг биринчи кунда ардоқли шоира Зулфия Исроилова халқига хайр-хўш қилиб бу фоний дунёдан ўтди...

АЛВИДО

Зулфия...

Пешоналари кенг, маликалардай ҳусну малоҳатли, йиллар оша дўсту шогирдларини ардоқлаб, жондай яқин бўла борган мўътабар устоз...

Бунчалар сукут сақламоққа, сўзсиз сўзлашмоққа қачон ўргатди тангрим Сизни?

Илк бор саломлар жавобсиз қолди. Илк бор лутфу назокат тўла меҳр аралаш пешвоз чикмадингиз Сизни йўқлаб келган шогирдларингизга...

Она Ўзбекистон лолу хайрон, бир оғиз сўзингизга мустару мунтазир турибди...

Эҳ-хе, қадрлигим, ўзбекнинг шаъни-шукуҳини Сизчалик жангдор овозда куйлаганлар кўп эмас аслида.

Ҳамид Олимжон номи ва ёди билан музайян бу ҳовлида дўстлик йўллари туташган, диллар, эллар бир-бирига пайванд бўлган.

Мушоиралар, дўстлар гурунги, шогирдлар қувончи билан файзиёб бўлган бу даргоҳ барчамизни оҳанрабодай чорлаб турарди. Бошимизга иш тушганда югурдик Зулфия опа, қайдасиз, деб. Битмаган мушқулимизга Сиз балоғардон бўлардингиз. Янги дoston битсак – имтиҳонга шошгандек ҳаяжон билан келардик Сизга. Сиз чинакам дарё эдингиз. Ундан барчамиз баҳра олардик, Сиз заррача миннат қилмасдингиз.

Буюк Жавоҳарлаъл Неру, Индира Ганди, Пабло Неруда, Амрита Притам, Фафур Фулом, Мирзо Турсунзода, Қайсин Қулиев, Николай Тихонов, Эди Огнецветлар суҳбатида қанчалар самимий ва дилбар эсангиз, биздек сингилларингизни ҳам шунчалар иссиқ меҳр ва илтифот билан сийлаб, кўнглимизни олардингиз. Шунда буюкликдаги соддалик, соддаликдаги улуғворликни кўриб ҳайратга тушардим. Одатда бошига оғир мусибат тушган одамлар кўнгли каттиқроқ бўладилар. Лекин Сизда халқнинг аслзодалиги, олийҳимматлиги, оналарнинг беназир меҳру муруввати жамланган эди. Сиз шеърларингизга жуда-жуда ўхшардингиз, Зулфиябегим!

Мен бир жонман
борлигим туйғу
Ҳамма билан бор ишим...
Мени шодлик, бахт бошлаб юрар
Мен қалб аталган дардини...

Шеърларингизда сизиб, унинг тоза илдизларида оқиб юргувчи дард юракларга малҳам бўлгучи, кўнгиллارнинг тафтини олгучи дард эди. Хосиятли, шифобахш туйғу эди улар. Этагингизга бош уриб йиғлаган биз ғўр шогирдларингизни, қанчалаб аёлларни овутиб, қаддини кўтариб, тўғри йўлга солгансиз. Ирода ва бардошни, ҳаётнинг талотўпларида ғарқ бўлмай, турмуш гирдобидан омон чиқишни ўргатгансиз.

Сизнинг тегрангизда гул атрофида айланган боларилардай ғувилларди шоиралару шоирлар. Байрамларда, улуғ кунларда Сизни тавоф қилиб, кўлингизни олиб кетиш ўзи муҳибу мухлисларингиз учун бир саодат эди. Сиз бутун ёшлигингиз, гўзал илҳом тўла умр фаслингизни бағишлаган «Саодат» журнали Ўзбекистон хотин-қизлари ҳаракатининг байроқдори бўлди. Журнал саҳифасида ёритилаётган ҳар бир қаҳрамон, у ишчими, деҳқонми, ижодқорми, масъул вазифадами – минг бир ўйлаб, сўнгина у ҳақда сўз айтишга ўргатардингиз бизни. Либосидан тортиб бармоғидаги узукларигача зийрак нигоҳингиздан ўтказардингиз, эл назарига одоб ва камтарлик билан тавсия этайлик уларни, дердингиз. Элу юрт андишаси кучли эди Сизда. Сиз халқни беҳад севардингиз. Ҳар бир юракда бир шоир яшайди, хом-хатала сатрларни шеър деб эълон қилавериш

халққа ҳурматсизлик бўлади, деб уқтирардингиз. Ох, шону шуҳрат аршида порлаб, зару зевар ичида яшаб – ўзини унутмаган асилим, покдомон мунисим, ўз эътиқодидан заррача чекинмаган саботда мардона устозим!

Сизнинг қулоқларингиз сирға учун яралмаганмидики, дуру гавҳар тақиб юрганингизни эл кўрмади. Қалам учун яратилган бармоқларингизга танҳо феруза кўзли узуккина сирдош эди. Сиз баркамол оддийлигингиз билан бизни мафтун этардингиз. Сиз янги шеър ёзган кунингиз «Саодат»да байрам бўларди. Тонг саҳарлаб шаҳдам қадамлар билан ишхонага қандай кириб келганингизни сезмай қолардик. Марварид Дилбозий, Товшан Эсенова, Оқжамол Омарова, Озод Аминзода, Фариза, Турсунхоним, Римма Казакова-лар йўли Тошкентга тушса, албатта, Сизга, сўнг «Саодат»га меҳмон бўлишарди. Даврага шеър кирарди. Аввал Ҳамид Олимжондан, сўнг ўзингиздан ёд ўқирдингиз...

Сиз минбарга чиқсангиз, салобат чўкарди муҳташам саройларга. Тиниқ ва қатъий, айни пайтда латиф овозингиз сеҳргар эди, шоирам! Катта анжуманларда яхши шеър ўқиган ёш шоирга лутф билан гулдаста тутардингиз, ўзингизга ярашарди бу лутф! Олис юртлардан келган шоиралар ҳам пойингизга таъзим этиб, Сизни идеалим, деб ҳурмат бажо этардилар. Элга муносиб бўлиш бахтини, Сўзни муқаддас билиш туйғусини дилимизга солган муаллима бўлдингиз бизлар учун! Йигирма йил аввал бизларни «беш гўзал дostonим» деб алқагандингиз. Бугун дostonларингиз ўнлаб, юзлаб топилади бу шеърмакон Ватанда...

Табрик хатларига, оддий мактубларга ҳам ўз қўлингиз билан икки оғиз ширин сўз битиб қўйишни яхши кўрардингиз.

Бир сурадингизга шундай сўзлар битиб бергандингиз:

« ... Ойдинжон! Менинг Ойдиним! Шеър тинглаган масъуд онлардан хотира...»

Хотира... Бунча аччиқ бу сўз... Юрагимнинг бир тори узилиб айтаётирман бу сўзни. Ёрқин хотиралар ҳам бир давлат экан. Сизнинг виқорли тоғдай бўлиб юрганингиз, гоҳ-гоҳ дийдорлашув, кўнғироқ орқали сўзлашувлар ғанимат экан, билсам.

Сиз унутилмас устозлар: Ғафур Ғулом, Ойбек, Шайхзода, Абдулла Қаҳҳор, Уйғун, Миртемир каби ўзбек адабиётининг олтин

буржидаги ёрқин юлдуз эдингиз. Энди бу юлдуз хотира бўлиб қалбимизга, имонимизга кўчди. Начора, ўлим ҳақ. Видо демокдан ўзга қурбимиз йўқ.

Кўзда ёш, дилда ёндиргувчи, ўртовчи изтироб билан Сизни кузатарканмиз... Фарёд отилади юрак тубидан:

– Шунчалар нури пешона, маликалардай соҳибжамол Зулфия-хонимни қандай қилиб топширдик-а?..

Тупроққа топшириш мумкинми ўзбекнинг бегойимини?! Фақат бир таскин бу хижронзада юракларга мадад беради:

Умид ва ишонч билан яшаётган, шоираси севиб куйлаган бу меҳнаткаш халқнинг қалбига, ўйларига Зулфияхонимнинг азиз номи тонг нурларидай сингади. Янги насллар жамолида покиза орзудай, осуда кунлар нашидасидай, муҳаббатнинг навқирон ўланларидай яшайверади.

... Мен шоир сўзидай интиқ ўқийман.

Баҳорнинг бинафша мактубларини.

Гўзал хотиралар – муқаддас Ватан

Пок тутар Дунёнинг қутбларини.

«Миллий Тикланиш» газетаси.

6 август 1996.

ЗИЁРАТ

1997 йил, 1 март. Эрталаб Қутлибека билан Олой бозоридан бир кучоқ оқ чиннигуллар олиб, Чиғатой хобгоҳига бордик. Ҳавода майда булдуруқ ёғиб турарди. Зулфия опанинг қабрларига фарзандлари гул қўйиб кетишган экан. Тиловат қилдик. Икки қатор қилиб териб қўйилган қизил чиннигуллар орасига биттадан оқ чиннигул қўйдик. Оқ гул, қизил гул ялтираб турарди. Устоз Ф. Фулом, А. Қаҳҳор, Ойбек, Шайхзода, Уйғун, Ботир Зокиров, Саидахонимларнинг бошларига ҳам ўтдик. Ёшгина аёл қабрлар бошини тозалаб юрган экан, ёнимизга келди, қуръон тиловат қилди...

Кўнглимиз бўшаб, фаромуш бўлиб, бу ердан чиқарканмиз, қор тезлашди, бўралаб ёға бошлади. Ўтган йили шу куни устознинг иссиқ бағирларида яйраган гуллар, мана энди қор оғушида жунжикиб, порлаб ётарди. Ўша куни соғинч билан шеър битдим.

Ишимда оташсўз шоира қизлар...

ЗУЛФИЯ

*Сизни соғинарман байрамларда,
Ўмгир шивалаган кўкларларда,
Давраларда, лутфу карамларда
Иссиқ юзингизни кўргим келади.*

*Аллоҳдан ганимат инъом тонгларда,
Намозиом гулидай сирли шомларда,
Илҳом шалолали ҳур найғомларда
Иссиқ юзингизни кўргим келади.*

*Янги шеър ўқишиб кўнгироқларда,
Ўғтингиз тинглаб жон кулоқларда,
Шифо симиргандай соф булоқлардан,
Ғоибона суҳбат кўргим келади.*

*Кўкси, кўнгли тўла эзгулик, зиё,
Қайда гуллар энди ул меҳригий?
Дунёга бир келди-кетди Зулфия,
Баҳордай қайтмайди, дегим келади...*

Ўша тонг сеҳрли тушдан уйғониб кетдим. Зулфия опанинг хобгоҳларидан кабутаргами, инсон қиёфасигами ўхшаган оппоқ бир шуъла пориллаб чиқиб, муаллақ турди-да, бўшлиққа сингиб кетди. Икки-уч марта бу туш такрорланди.

2001 йил, 1 март. Эрталаб ишга боришдан олдин Қутлибека билан Чиғатой қабристонига бордик. Ҳар гал Зулфияхоним хобгоҳини зиёрат қилганимизда оқ ва қизил чиннигуллар олиб борардик. Бу моҳи Рамазонда, во ажаб, Зулфияхоним ва Ҳамид Олимжон абадий висолга етгандай, оқ ва қизил чиннигуллар гулзорида соғинчли бир туйғу ором топгандай кўринди.

Бир шам атрофида халқ учун ижод қилган икки сўзон юрак битта шамга айланибди. Гулларнинг нафис гулбаргларида хаёл, соғинч, мухаббат, вафо, икки вужудни бир-биридан айиролмаган ҳижрон шуълалари алангаланани.

Гул қўяман. Гулга жон инади. Оҳиста тиловат мавжида гуллар шивирлайди: Мухаббат – мангу. Севги – абадий. Вафо, Садоқатга

ўлим йўқ. Афсона сўйлаган гулларга кўз ёшларим жаранглаб сочилади. Оддийгина мрамартош қўйилган хилхонадан гул узилмайди.

Энди икки қабр тепасида тушимда чарақлаб икки юлдуз кўринар, тонг сахарда шуълалари бирлашиб самога сингиб кетарди.

* * *

Қора мрамартош. Унда икки нурли чехра балқиб туради. Зулфия шеър ўқияпти, Ҳамид Олимжон эса уни тинглаяпти. Зулфиянинг энг бахтиёр кунларида олинган сурат. Дунё шеър завкига ғарк. Уларни абадият сукунатида ой, юлдузлар, кундузи қуёш тинглайди. Мрамар тошда икки шоирнинг сатрлари битилган:

*Ўлгач, ёнгинангда қолсам бир умр:
Ўттиз ёш, соч ёйиқ, кўзларим гирён...
Жуфт кўрса зурриёт, булут, шеърхон, нур,
Қадам етганича кетсак икковлон...*

ЗУЛФИЯ.

* * *

*Ўхшаши йўқ бу гўзал бўстон,
Достонларда битган гулистон,
Ўзбекистон дея аталур,
Уни севиб эл тилга олур.*

ҲАМИД ОЛИМЖОН.

Уларнинг пойига қўйилган гуллар баҳор ва ҳаёт рамзи бўлиб, авлодларга маҳзун ва гўзал афсоналар шивирлаб ётади.

2008 йил 1 март. Намхуш сахар. Кеча ёғиб ўтган ёмғирнинг захри билиниб турибди. Бугун шоира Зулфиянинг ҳайкали очилади. Соат 8 га етиб бордим. Тумонат одам. Ўзбекистон Давлат Санъат музейига туташ хиёбон таъмирланиб, ораста қилинган, чор атрофда капалакгуллар мўлтираб турибди. Ҳамид Олимжоннинг «Ўрик гуллаганда» кўшиги янграйди. Орада Зулфияхоним ўзи ўқиган шеърлар юракларга ҳаяжон солади, шоиранинг фарзандлари, набиралари, шогирдлари, Зулфия мукофоти совриндорлари, шаҳар жамоатчилиги ҳаяжонда.

Соат 11 да ҳайкал юзидан оқ парда туширилди. Салобат тўкиб, илҳом оғушида ҳаёлга чўмган Зулфияхонимнинг сиймоси офтобдай чарақлаб кетди...

Ўзбекистон Президентининг Давлат маслаҳатчиси Хайридин Султонов, Ўзбекистон Қаҳрамонлари Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов, Тошкент шаҳар хотин-қизлар кўмитаси раиси Фариди Абдурахимова, олима Хулкар Олимжонова, Зулфия мукофоти совриндори шоира Дилафрўз Усмонова сўзладилар.

Ўша куни ҳаяжон ичра айтганларим ҳали эсимда:

– Баҳор элимизга Зулфиянинг тугилган куни билан кириб келади. Зулфияни кўрганлар ҳам, кўрмаганлар ҳам бу сўлим гўшага шоирани зиёрат қилишга талпинадилар. Зулфияхоним диллардан дилларга шеърдан кўприклар ташлаган, эллардан элларга дўстликдан меҳр кўргонларини тиклаган, сулҳпарвар, эркпарвар шоира. Шеърияти билан, шахсияти билан Шарқ аёли тимсолига айланган. Бу ерга ёшларимиз Садоқат, Вафо, Эътиқод, Нафосат дарсини олгани келадилар. Шоира ҳамон халқига Она бўлиб, мураббия бўлиб хизмат қилмоқда. Қани эди бу нурли, мукаррам сиймо яна сафимизга қайтсаю, бугунги меҳмонларини бағрига босиб, ҳар бирларини уй тўрига чорласа... Бугун қирларнинг лолалари келди Зулфияхоним пойига бош уриш учун, Бахмалнинг бойчечаклари келди уни соғиниб... Биз жаннатмакон устозимизни соғинган эдик, мана, озгина бўлса-да таскин топдик. Зулфияхоним билан бу дийдор учун ташаккур. Адабиётга, ўзбек оналарига бўлган меҳру ихлос учун ташаккур Юртбошимизга...

Радио, телевидение, мухбирлар, мухлислар билан гавжум хиё-
бон аста-аста бўшаб боради. Гуллар чаманзорида Зулфия қайта
туғилгандай шеър ўқиб туради:

*Мен ўтган умрга ачинмай қўйдим,
Ҳеч кимда кўрмайин умримга ўхшаш,
Суйдим,*

эркаландим,

айрилдим,

қўйдим,

Иzzат нима – билдим, шу-да бир яшаш!

Ўшандан бери Зулфияхоним ҳайкали пойидан қадам узилмай-
ди. Ҳамиша гуллар яшнаб туради. 1 март – унинг туғилган куни
шеърят байрамига айланади, шогирдлар, мухлислар, ёру биродар-
лар бу мунаввар масканга жамланадилар, уни гулларга буркайди-
лар, шеърлар янграйди, хотиралар қайта-қайта жонланади.

ЗУЛФИЯ ҲАЙКАЛИ ПОЙИДА

Бунда келди Сизни бир бор кўрганлар,
Назм боғингиздан гуллар терганлар.
Меҳробга киргандай сир босиб келар
Бир бора кўрай деб интиқ юрганлар.

Чучмомалар келар Бахмал ёқлардан
Ҳамид Олимжоннинг нафасин олиб.
Лолалар тушади Чотқол тоғлардан
Баҳор сочқиларин қўйнига солиб.

Аста тушиб мармар кошонангиздан
Маликадай виқор, салобат тўкиб,
Меҳр билан ўпиб пешонамиздан,
Даврага кирасиз ёниб шеър ўкиб.

Тегрангиз ўрайди бийрон, хур кизлар
Гўзал ёшлигингиз тимсоли, асли.
Кўзларида чакнаб бахтдан юлдузлар,
Тилга кирар буюк муҳаббат фасли.

Сандондан сачраган чўғдай ловуллаб,
Юракларга кўчар севги, ҳаёт, шавк.
Баҳор шалоласи тушар шовуллаб,
Шеър сеҳрига тўлар шоир Шарк.

Шон-шуҳрат аршида порлаган умр
Ҳикмат китобидай варақланар шод.
Хорғин чехрангиздан таралади нур:
«Мен сени куйлайман эй, она ҳаёт».

Бир лаҳза мангулик. Бир лаҳза дийдор.
Илоҳий дамларда илҳом ва сурур.
Зулфия пойидан бошланган баҳор,
Дилларга таширинг учун ташаккур!

1 март 2012.

ЭҲТИРОМ ВА МУҲАББАТ

Мухтарам Президентимизнинг 2014 йил 31 октябрдаги «Ўзбекистон халқ шоири Зулфия таваллудининг 100 йиллигини нишонлаш тўғрисида»ги Қарорини ўқиб, калбим фахр ва ғурурга тўлди. Қарорда белгиланган тадбирлар, шоира сайланма асарларининг нашр этилиши, мушоиралар, илмий, адабий анжуманлар ўтказилиши, замондошлари хотираларининг китоб ҳолида чоп этилиши замирида буюк муҳаббат ва эҳтиром нишонасини кўрдим. Ғурурдан бошим осмонга етди. Биз учун гўзал байрам, яна бир имтиҳон, яна бир карра устознинг барҳаёт руҳидан куч-қувват, илҳом олиш имкони туғилди.

Устозимнинг бутун ҳаёти, залворли ижоди, шогирдларига меҳру муҳаббати, тонг нуридай мусаффо вафоси, садоқати кўз ўнгимда қайтадан жонланди. Ҳаётнинг тўфонли, бўронли йилларидан, оловли гирдобларидан, ҳижрон алангаларидан матонат билан ўтган Зулфиянинг жасоратга тўла умр йўллари яна бир карра кино тасмасидай ўта бошлади.

Кўкси тўла орденлару нишонлар, жаҳоний мукофотлар соҳибаси бўлган шоира Истиклолнинг дастлабки йилларида – 1994 йилда «Дўстлик» ордени билан тақдирланганида, жуда суюнган эди.

– Қанчадан-қанча мукофотлар, сийловларни кўрдим, лекин ҳеч бириси мустақил Ватанимнинг биринчи орденидай шодлантирмаган, – дегандилар устоз.

1995 йилнинг май ойида Зулфиянинг 80 йиллик юбилеи миллий байрамга айланиб кетган эди. Адабиёт мухлисларига, халқимизга беҳад гўзал шодлик ва ифтихор туйғуларини бағишлаган, элимизнинг кадр қийматини баланд кўтарган файзиёб кунлар эди у дамлар. Шоира «Хотирам синиқлари» дostonини эълон қилганида адабий жамоатчилик, номдор олимлар, саксон ёшда ҳам шунчалар ўтли, алангали дoston битиш мумкинми, деб хайратга тушгандилар. Зулфия пинҳона йўлларига кўз тутган Озодлик, Эркинлик, чинакам Хуррият келганидан ва уни кўришга, қутлашга муяссар бўлганидан бахтиёр эди.

Вя

Вя

Вя

Вя

Вя

Вя

Вя

Вя

Вя

Вя

*Хуррият, келдинг-эй, наҳотки келдинг,
Келар йўлларингда пинҳона толдим.
Менинг ота-онам, жон Ватанимда,
Элим тақдирида абадий қолдинг!*

*Келдинг-ей, Истиқлол, истиқбол бўлиб,
Қалбимга насиминг билан йўл солдинг.
Сен шу ҳур назмга ихтиёр бериб
Мен оғир булутдек бир ёғиб олдим...*

Шундай комил ишонч ва ифтихор билан ёзган эди халқимизнинг ёруғ кунларидан шод бўлиб шоира.

Истиқлол оналари – гуриллаб ижтимоий фаолият майдониغا чиқаётган ўзбек хотин-қизларининг овозини у ёлқинли шеъриятига омухта қилди. Унинг зуваласидаги ҳаётпарварлик, меҳр-муҳаббат, Шарқ аёлларига хос одобу назокат, вафодорлик, она Тўмариснинг жасорати шоира ижодини тириклик нурларига чулғаб ётарди. Нур, куёш, тонг, кўшиқдан қорилганди шеърларининг зуваласи. Шеърий иморати деразалари, дарвозаларидан ҳаёт шуъласи тараларди. Қадимдан ўзбек хонадонлари иморатларини кунга қаратиб, кунгай қуришни яхши кўрадилар. Тонгнинг илк нурлари, куёш ҳарорати бундай уйларнинг пештокидан ўпади, ёруғликка чулғайди. Ҳаётнинг руҳафзо нафасларидан нурафшон

килади. Қуёшга очилган деразалардан қалбларга, уйларга умид ва қувонч ёғдулари тотли сингади. Сахарда офтоб олтин бугдой каби ниш ураётган кезде боғлар қушларнинг сайроғидан уйғониб кетади. Ипак шабадаларнинг қанотидан ҳаётнинг гул исли нафаси, дарёларнинг яшил зарраси тўкилади. Ҳаётнинг, умрнинг, қуёшнинг – тирик мавжудотнинг шоду хуррамлик тўла янги ёруғ кунни бошланади. Гўзал қалбли устозим Зулфия шеърларида мен ана шундай ҳаётбахш шабадаларни, нашидани, туйғуларнинг озода, меҳр-муҳаббатли алангасини кўраман, тирикликка олқиш ва ихлос уқаман. Қуёш, энг аввало, тоғлар чўққисини нафаси билан иситганидай Зулфияхоним шеърляти қасрини ўз баҳорий нафасидан нурафшон айлаган. Балки шу боисдир унинг сатрларида дард ёркин, эхтирослар пўртанали, муҳаббат оташи жонни жизганак қилади. Ҳижрони йиғлатади, умидлари овутади, бардошингизни қайроқдай қайрайди, маҳзун хаёллар аро келажакнинг қувонч ва қудрати балқиб туради.

Элим, қуёш йўлини йўл деб билган халқ...

Қайларга элтади бу қуёшнинг йўли?

Эзгулик, муҳаббат, келажак боғларига эмасми?

Тун зулматидан омон чиққан юраклар қуёшни она сутидай сиририб, қайта қувватга тўлмайдими? Бу чин эътиқоддир, кундузнинг ҳимматига ишонмоқдир. Инсонни улуг ишларга, буюк меҳнатга рағбатлантирувчи некбин овоз бу! Истиқлолдан анча йиллар олдинроқ у она халқига қуёшли кунларни соғинган эди, хушнуд кунларни илҳақ кутган эди.

Унинг овозида, устозлар айтганидай, муаззам Шарқ намоён эди. Унинг овози севги ва садоқатнинг, Оналик мартабасининг, дўстлик ва қардошлиқнинг, ирода ва матонатнинг, халқ қалбининг гўзал тароналари бўлиб жаҳон шеърлятининг улуғвор симфониясига қўшилиб кетганди.

«... Зулфияни одамларга ардоқли қилган, адабиётимизнинг ёркин юлдузларидан бирига айлантирган, XXI асрнинг буюк аёллари қаторига қўшган омилар нималар? Менимча, бу унинг эътиқоди, жуда юксак маънавий ва ахлоқий фазилатлари, дили билан тилининг бирлиги, шеърларида мадҳ этган инсонийлик, вафо, садоқат ва

диёнат деган нарсаларга ҳаётда оғишмай амал қилганида», – деб ёзган эди Ўзбекистон Қаҳрамони Озод Шарафиддинов.

Ҳамид Олимжон ва Зулфия муҳаббати Тоҳир ва Зухра севгисидай халқимиз орасида афсонага айланиб кетган. У биз – шоғирдларига эътиқодда собитликни, шеърятга содиқликни, Ватанга жон-дилдан хизмат қилишни ўргатганди. У салмоқли ижоди билан адабиётлар ўртасида, эллар ва элатлар орасида олтин кўприклар курди. Устознинг табаррук хонадони дунёнинг буюк ёзувчилари учун муқаддас Сўз қошонасидай эди...

Бугун унинг буюк заҳматлари кадрланиб, халқининг кўзу кипригида турибди. Мен уни соғинсам, Юртбошимиз ташаббуси билан шаҳримизнинг сўлим гўшасида қад кўтарган муаззам ҳайкали пойига бораман. Баҳор бойчечакларидай ҳар йили баҳорнинг биринчи кунини навнихол Зулфияларни унинг атрофида кўриб ўзимда йўқ шод бўламан.

Йўлимга соғинч билан кўз тикаётгандай бўлади устоз. Хиёбондаги курсичаларда суҳбатлашиб ўтирган ёхуд Зулфия пинжиги кириб сувратга тушаётган қизларни кўриб юрагим энтикиб кетади. Улар Зулфиянинг буюк қалбидан харорат олаётгандай, меҳри офтобида исинаётгандай туюлади. Шоиранинг улугвор, бироз ҳорғин, бироз хаёлчан сиймосида мангулик нурлари ўйнайди. Устозимнинг давр шамоллари емиролмаган, халқ хотирасидаги гўзал ёди билан ғойибона суҳбатлашаман. Ботиний туйғу билан ҳис қиламан – замондан миннатдор Зулфиянинг ифтихор тўла овози қулоғимда жаранглайди:

*Эъозлар, ардоғлар учун ташаккур,
Асли Сиз офтобим, мен зийёсиман.
Тонглариңиз қулсин дорилмомон, ҳур,
Бахтим шул – ўзбекнинг Зулфиясиман.*

ЁЗИШМАЛАРДАН БИРГИНА ШИНГИЛ

* * *

Ойдинжон!

Шеърлар журналда қуйидаги тартибда берилишини илтимос қиламан:

Шалола

10 *Ўзимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
 11 *Согиниб* *санини* *санини* *санини* *санини* *санини*
 12 *Яна баҳор ҳоқим* *тихоб* *ниҳод* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
 13 *Тўрға ташириф* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
 14 *Сук* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
 15 *Қани саломинг?* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
 16 *Нечун таъна* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
 17 *Осмонда* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
 18 *Хусумат* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
 19 *Кўзгу олдидан* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
 20 *Шаббода* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
 21 *Ўғирламанг қаламим бир кун* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
 22 *Хайкал* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
 23 *Орзуга айб йўқ* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга* *қўнғонимга*
Кўплик қилган экан, «Учиб кетди полапон қуши»ни олиб қолдиришингиз мумкин. «Орзуга айб йўқ» туркумни хотималайди. Жуда босмахона чиқимларига сабаб бўлгудай эсам, ҳаммасини ўз ҳисобимга олишга тайёрман.

Сизларга эҳтиром билан

ЗУЛФИЯ.

12. 05. 68.

**Ушбу шеърлар юқоридаги тартибда «Шарқ юлдузи» журна-
лининг 1968 йилги 5-китобчасида босилган.**

* * *

«Ойдинжон!

Мана ваъда қилинган таржималар, аслини ҳам кўшиб юборяп-
ман, албатта таққослаб кўриб, таҳрир қилинг. Ҳамиша кишининг
нуқсони четдан аниқроқ кўринади.

Русчаси Сизга керак бўлмай қолиши билан менга қўнғирок
қилинг, мен уни олдираман.

Кўчирилгач, менга ҳам бир нусхасини ўша китоб билан қайта-
рурсиз.

ЗУЛФИЯ.

19.02. 1973 йил.

Ойдинжон! Минг бор кечирсинлар.

Тун соат 1³⁰ гача қайтадан кўриб тузатиб чиқдим, кўчиришга куч топмадим, мана, шу дори таъсиридан гаранг бўлиб соат 7 да уйғондим, кўчира бошладим. Икки саҳифа улгурдим. Ярим соатдан кейин машина келади.

Кейин ишлаб, ташлаб кўярман, афсус.

Сиз ёзинг, вақт сизга етарли. Минг бор узр ва кечирим. Менинг ҳаётим шундай.

ЗУЛФИЯ,

6.09.82 йил.

Изоҳ: Марварид Дилбозий ҳақидаги мақола кўзда тутиляпти.

Зулфия опа Москвага кетиш олдидан ёзганлар.

МЕХР ИНЖУЛАРИ

Президентимиз «Юксак маънавият – енгилмас куч» китобида буюк алломаларимизнинг маънавий жасорати ҳақида сўзлаб, Зулфияхоним хусусида ҳам меҳр-эҳтиром билан шундай ёзадилар:

... Нафақат ўз шеърлари, балки бутун ҳаёти билан ўзбек аёлининг маънавий қиёфасини намоён этган атоқли шоирамиз Зулфияхонимни ҳам мен ана шундай фидойи инсонлар қаторига қўшган бўлардим. Унинг жаҳон минбарларидан янграган шеърлари Шарқ аёлининг ақлу закоси, фазлу камолининг ёрқин ифодаси сифатида миллионлаб шеърят мухлисларига одамийлик, муҳаббат ва садоқатдан сабоқ берган, десак, муболага бўлмайди.

Лекин бу мураккаб ҳаёт қалби ўз халқи ва Ватанига меҳр-муҳаббат билан тўлиб-тошган, дунёдан эзгулик ва гўзаллик излаб яшаган бу аёлни ҳамма вақт ҳам аягани йўқ. Аслида, бу дунёда айрилиқ ва ҳижрон азоби барчанинг ҳам бошида бор. Аммо гам-андуҳ ва ҳасратларини матонат билан енгиб, тоғдек бардоши билан вафо ва садоқат рамзига айланган Зулфия опа сингари аёллар ҳар қандай юксак ҳурмат ва эҳтиромга муносибдир.

Ислом КАРИМОВ,

Ўзбекистон Республикаси Президенти.

(«Юксак маънавият – енгилмас куч» китобидан)

ШОИРА ЗУЛФИЯ ОПАМИЗГА

Ўтган йиллар учун чекманг хижолат,
Узр сўрайберманг юрагингиздан.
Хижолатин тортсин ўзи табиат,
Табиат узрини сўрасин сиздан.

Заҳматкаш, меҳнаткаш шу қалам билан
Буюк асримизнинг сиз ҳам нақлисиз.
Даврга гоҳ қувонч, гоҳ алам билан
Баҳо бермоқликка сиз ҳам ҳақлисиз.

Табаррук бир ёшга етибсиз омон,
Аллоҳим кун берса, адоғи бўлмас.
Агар юракларни забт этса инсон,
Ундайин умрнинг саноғи бўлмас.

Қоронғу тунларда оловли сўзни,
Кимки машғал қилса, толе унга ёр.
Бахтли аёлман деб атабсиз ўзни,
Сиздай шоири бор халқ ҳам бахтиёр.

1995.

ГЎЗАЛ ИЛТИФОТ

Адабиётшунос олим Иброҳим Ғафуровнинг «Паривашлар мажлиси» китобида шундай гўзал лавҳалар бор:

...Шоира Зулфиянинг саксон беш йиллиги арафасида телевидение бир кўрсатув қиладиган ва шоира ҳақидаги суҳбатларни у яшаган ҳовлида ёзиб оладиган бўлди. Шоира уйида унинг гўзал руҳи кезиб юргандай, ҳаммамиз шу руҳнинг таъсирида унинг асиру мубталоси эдик. Ўртада танаффус бўлди. Бир пиёла кўк чой устида мен Эркин Воҳидовдан сўрадим:

– Она билан илк бор қандай учрашгансиз?

Эркин аканинг хаёли олтмишинчи йилнинг августига кетди.

– Олтмишинчи йилнинг ёз тишиқчилигида Дўрмонда ёш ёзувчиларнинг семинари очилди. У пайтлар менга шундай туюлармиди ёки ўзи асли шундаймиди, семинарлар жуда қизгин ўтарди. Кўп катта ёзувчилар келиб ёшларнинг машқларини таҳлил қилиши асносида ижод сирлари устида сўз юритишар, бу суҳбат-таҳлиллар ниҳоятда мароқли бўларди. Шеърларим матбуотда кўзга ташлана бошлаган, радиода, телевиденида ёшлар ижодига бағишланган саҳифаларда қатнашардим. Мени ҳам семинарга таклиф этишди. Жуда кўп тенгқур қаламкашлар билан кўришдим. Уларнинг суҳбатлари қувноқ ва алангали эди. Бир маҳал аргувон остида сувнинг салқинида оҳиста суҳбатлашиб ўтирсак, дарвозадан ёзлик либосларга чулганган икки чиройли аёл кириб келишди. Зулфия опани дарҳол танидик. Опа гўзал кўйлақда яна ҳам гўзал кўринадилар. Худди бу дунёнинг одамига ўхшамас, осмондан пари тушгандай эди, назаримизда. Мен аёл кишининг бунчалар кўркам ва басавлат бўлишини шунда кўришим. Ҳаммамизни опанинг салобати босди. Жимиб қолдик. Баъзилар юраги пўкиллаб боғнинг ичкари-сига ўзини олди. Мен ҳам дик этиб ўрнимдан туриб пича нарида қўл қовуштириб турдим. Опа ўша пайтда қирқ беш ёшларда эдилар. Айни дунё сўраб турган, шуҳрат пиллапояларидан жуда юксакларга кўтарилган чозлари. Аёл ва инсон, ижодкор сифатида хўб етилган, ҳар қандай кишининг ақлини шошириб қўярдилар. Опа ҳамроҳлари билан аргувон остидаги шоҳи кўрпачалар ташланган сўрига ўтирдилар. Сўри ҳам, боғ ҳам янада яшнаб кетгандай бўлди. Сўри устида босволди, бўриқалла қовунлар юмалаб ётарди. Опа бир гўзал табассум қилиб, «бу қовунларни сўядиган мард борми?», деб сўрадилар. Биз – ёшлар кулишиб дарҳол қовун сўйишига киришиб кетдик. Мен бир қизилуруғ қовунни паллаладим. Текис чиройли коса қилиб опа олдидаги оппоқ дастурхонга қўйдим. Опа кутилмаганда завқланиб, худди Ойдин Собированинг анвойи ҳикояларидагига ўхшаб савол бердилар:

– Шеърни ҳам шундай чиройли ёзасизми, йигит?

Мен изн сўраб шеър ўқидим. Ўшанда «Буюк ҳаёт тонги» китобим чиққан, унга машҳур шоир Туроб Тўла сўзбоши ҳам ёзган эди. Опа қарангким, ўқиган эканлар.

– Ҳамид Олимжоннинг руҳи сезилади, – дедилар ва кўп яхши сўзлар айтиб алқадилар. Эркин Воҳидов ҳикоя қияланти-ю мен опанинг ажиб илтифотли инсон эканликлари ҳақида ўйлайман. Илтифотлари зоятда табиий ва гўзал назокатга чулганган бўларди.

(«Паривашлар мажлиси». Т., «Янги аср авлоди». 2012.)

Ибройим ЮСУПОВ,
Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон
халқ шоири.

ЎЗИНГИЗНИ АСРАНГ БУЗУҚ ҲАВОДАН

Зулфияга

Бузук кўрдим бутун ҳаво авзойин,
Кўчада ёқимсиз шамол изиллар.
Уй қошида, бокқа кеч кирган сайин
Шоирам бир ўзи ўйчан кезинар.

Унсиз кузатади улкан чинорлар
Япроқларин сочиб унинг пойига,
Майналар чағ-чағлаб қайдадир йиғлар,
Қарғалар қағиллар анҳор бўйида.

Гул мавсуми тугаб, оёқлабди ёз.
Кузга гал келганин ўйларим махзун?
Ўкинч сўкмоғида бевақт синган соз –
Армониини тинглаб, титрарми дилхун?

Жароҳати битмас шоирнинг жонин
Ва лекин, шоирам, Сиздан илтимос:
Унутсангиз ҳамки бутун дунёни,
Огоҳ бўлинг бундай ҳаводан бехос.

На куз бу, на кишидир, бир расво ҳаво,
Қай мавсум, деб биров сўрамас ҳозир.
Ишониб бўлмас бу ҳавога асло,
Ким бўлганингизга қарамас ҳозир.

Ёлғиз тор хонада ёлғизгина соз
Шамол елпиб ўтса, йиғлайди мунглуғ.
Ўкинч сўқмоғида кезманг бу аёз,
Виждонингиз покдир, юзингиз ёруғ.

Дардли лира билан одамлар бахтин
Жон куйдириб куйлаб келгансиз доим.
Гўзаллик гулию сабр дарахтин
Кўнгил боғингизга эккан худойим.

Биби Фотимани мен ёдга олсам,
Кўнглимда ҳурматим ортади Сизга.
Агар мен художўй мусулмон бўлсам,
Намоз ўқир эдим этагингизда.

Гап бор: «асрангани – асрайман» деган,
Бир иложин топар дини соғ одам.
Чикманг бу изғириқ турган кўчага,
Ўзингизни асранг бузук ҳаводан!

Светлана СОМОВА,
рус шоираси.

ЎЗБЕКИСТОН ҚИЗИГА

Шоира Зулфияга

Бу кўзларми, қора чарос ё?
Бундоқ кўзлар этса мубтало
Ғазал битиб шоир бўлурлар,
Хаёлларга асир бўлурлар.
Нихол қаддинг елда тебранган
Қизил гулнинг нозик бир банди.
Ё қирдаги оқ лоламисан
Тошкент боғин эрка дилбанди?
Сочинг қора шаршара мисол,
Нигоҳингда ўктамлик, ғурур,
Хулқингдаги соф тийнат, жамол.

Халқинг феъли мужассамидур.
Не толедир: буюк бир шодлик
Бахш этибди бу она диёр:
Дуторинг бор мўъжиза созлик,
Кўшиқлари жўшқин, бетакрор.
Бармоқларинг тор пардасида
Югураркан, сочилсин жаранг,
Дарё бўйи, тоғ дарасида
Ёйилганда бу бахтли оҳанг,
Жўровозинг бўлсин сингиллар,
Авж пардада жўшсин мақоминг.
Тинглайверсин элатлар, эллар,
Сехрласин хушбахт илҳоминг!

Эргаш ИБРОҲИМ,
қозоқ шоири.

ҲАДЯ ЭТАЙ

... Мен она ўлкамда гулшан оралаб,
Сўзга сўз кўшгандай гуллар саралаб,
Миниб Кўкчатовнинг ҳур шамолига
Чиқурман Зулфия истиқболига.

Бу соф ҳавони ул бол каби тотсин,
Бу гўзал қирлардан махлиё ўтсин,
Ҳеч ким битолмаган бир кўшиқ битсин,
Бу юрт сувратини юракда элтсин.

Ошарман булутга туташ тоғлардан,
Муздай сувлар олиб шўх булоқлардан,
Бахмал ўтовлардан, кўк ўтлоқлардан
Унга тухфа элтай кўп йироқлардан.

Яна ҳадя этай тип-тиниқ бир кўл.
Сувлари жимирлаб турсаю мил-мил,
Ярадор бир оккуш бошида нукул

Жуфти чарх урганча сўраса кўнгил...

Унга ҳады этай тип-тиниқ бир кўл.

Виталий КАЧАЕВ

ЗУЛФИЯ ЭККАН КЎЧАТ

Оқ булут қанотида,
Шамоллар кўшиғида
Африка тупроғида
Кўчат ўтказди шоир...
У кўчатнинг томири
Тошкент қалбига туташ.
Шоир шеър ўқир экан
Мисрлик,
Сомалилик
Қизлар сари талпинар,
Барг ёзади чинор ва
Худди бўлик тупрокка
Интилганидай илдиз
Талпинади ёш дарахт...
Бўз ерда, какрок ерда
Томир отар, чирмашар
Зулфия эккан дарахт.
Шоир жўнаб кетаркан,
Занжи қизлар боқар шод:
Кун қиздирган маконда
Куртак ёзган кўчатмас,
Шоира ўз қалбини
Қолдирганди умрбод...

Лиана ДАСКАЛОВА,
болгар шоираси.

ЗУЛФИЯГА

Қора зулфларингда баҳор атри бор,
Жон ўртар сен ишқ деб созлаганда тор,

Илҳом парисин-да сенда кўнгли бор,
Шундан лирикангга ёшлик шавқи ёр,
Қора зулфларингда баҳор атри бор...

Хонбиби ЭСЕНҚОРАЕВА,
қирғиз шоираси.

ЗУЛФИЯХОНИМГА

Шоиранинг 80 йиллик юбилейида ўқилган

Тўмарисдай эл бошқариб,
Кирнинг бошин олмадинг.
Бибихонимдай Темурга
Накшин сарой солмадинг.
Бироқ сени суйган элга,
Сенга таъзим қилган элга
Умрингни бағишладинг.

Шеърларингга ошиқ бўлиб,
Ҳайрон қолган зотлар кўп.
Келажакка қаламингнинг
Бисоти мўл, мулки хўп.
Ким айтади тош кесмоқдан,
Ким айтади бош кесмоқдан
Ўлан ёзмоқ ўнғай деб?

Шеър ёзмоқ – тоғни ағдармоқ,
Заргардай қум эламоқ.
Олтин ўлан излаганда
Олов тутди Ёнартоғ.
Саксон ёшга кирган опам,
Саксон олма терган опам,
Бош эгаман эгилиб.

Бор-будингиз ишқ, нафосат,
Сиз – ор-номус туғидай.
Кўнглим маним чайқалади

Сирдарёнинг сувидай.
Қандай ўлан мангу қолар,
Қайси ўлан йўқолар
Бир дарёга қуйилмай?

Асқар тоғдай қизлар борки,
Сўз заргари Сизлар борки,
Ортимизда излар борки,
Йўқдир ҳасрат, қайғум-да!
Доно Шарқнинг чинорисиз,
Сиз Туроннинг туморисиз –
Хосиятли, бўйнимда.

Ўйламасдан ўт симиргум
Севмоқ учун Ватанди
Бўз даладан бўзлаб келдим,
Бағринга ол бўтангни!
Бир кўлимда қаламим бор,
Битта кўлимда – болам!
Йўлим очик, хатар – бекор,
Довул-бўрон қилмас қор –
Устоз, бер фотиҳангни!

1995.

МАКТУБЛАР, ТАБРИКЛАР...

Зулфияхонимга турли табриклар, биродарлик мактублари, таржимонларидан жуда кўп хат-хабарлар келиб турарди. Бу ёзишмаларда меҳр-муҳаббат, ихлос ва дўстона эҳтиром туйғулари барқ уради. Унга бўлган дўстона муносабатлар замирида ўзбек аёлига, ўзбек халқига чуқур ҳурмат, иззат-икром туйғулари балқиб туради. Шоиранинг дўстлари, таржимонлари унга дил сўзларини ёзиб, оғаларча, сингилларча меҳрибонлик, сирдошлик, дилдошлик қилганларини кўриб, суюнасиз. Зеро, мактублар, табрикномалар кўнгил ойнасидир. Таржимонлари билан ёзишмалар 1947 йилдан бошланиб, умрининг сўнгигача давом этган. Фақат юракларни эмас, элларни, қардош дўст халқларни бир-бирига боғлаган, кадрдон қилган бу

мактубларда харорат, самимият учкунлайди. Н. Тихонов, К. Симон, Э. Межелайтис, М. Карим, Қ. Қулиев, М. Дилбозий, С. Липкин ва бошқаларнинг мактубларида инсоний самимиятни кўриш мумкин.

Куйида шоиранинг кизи Хулкар опа лутфан тақдим этган хатлар ва табрикномаларнинг бир нечасини эътиборингизга ҳавола этаман.

БАРКАМОЛ ИНСОН, БАРКАМОЛ ШОИР

Катта ҳаёт йўлини босиб ўтиб, кўпгина яхши китоб ёзиб қўйган кишига бўлган муносабатингни икки оғиз сўз билан ифода этиш жуда мушкул.

Зулфияда ҳам шоир сифатида, ҳам инсон сифатида энг муҳим фазилат – ундаги яхлитлик, интилишларининг кенглиги, шеърятда, ижодда, ижтимоий ҳаётда ва тинчлик учун бўлган курашларда фидойилик деб биламан. Менинг кўз олдимда кечган фаолиятларини кузатишнинг ўзигина унинг ҳамма ишга завқ-шавқини, қалб кучининг бутун ўтини бағишлаб яшашлигидан сўзлашга ҳақ беради.

Мен ўз вақтида Зулфиянинг шеърларини севиб, қувонч билан таржима қилганман, зеро бу шеърлар муҳаббат, бекиёс оташин муҳаббат ҳақидаги шеърлардир. Менинг назаримда Зулфия ўзининг бутун аёллик латофати ва нафислиги билан бирга мана шундай баркамол инсон, бақувват ва мустаҳкам иродали баркамол шоирдир

Константин СИМОНОВ, *Россия.*

(Хат Холида Сулаймоновага ёзилган бўлиб, 10 май 1978 йил санаси кўрсатилган. Мактуб машинкада битилган, имзо қўйилган.)

...
...
... **СЎЗ МАСЪУЛИЯТИ** ...
...
...

Ҳозирги илмий-техника инкилоби даврида, буюк ўзгаришлар замонида шеърятнинг, шеъринг сўзнинг масъулияти ниҳоятда ошиб кетди. Бу масъулият шундай залворлики, уни нозик аёл елкаси кўтаролмайдигандек туюлади. Аммо ўзбек шоираси Зулфия ижодида бу нарса бутунлай аксинчадек кўринади. Бу ҳақда унинг ўзи жуда яхши гапирган:

Вақтни кишанлашга ҳамон мен ожсиз.
Тупрогим ва умрим узра элтар йўл.
Не ёзсам туб-тубдан хаёлга доир,
Инсоний қалбимнинг тебраниши ул.

Накадар мардонавор бу сатрлар!

Ираклий АБАШИДЗЕ,
Грузия

* * *

Бизнинг муҳтарам, қадрли Зулфия!

Сиздан — менинг сеvimли шоирамдан илиқ ва эзгу табрик
сўзларини олиш мен учун жудаям ёқимли бўлди, ишонинг. Сизга чин
юракдан раҳмат, Сизга ёрқин шеърый илҳом ва бахт тилайман.

Сизнинг Эдуардас МЕЖЕЛАЙТИС.
Вильнюс, 7. 10. 74.

* * *

Азиз Зулфия!

«Шалола» учун раҳмат.

Китобингиз менга жуда кўп қувончли соатлар, дақиқалар бахш
этди. «Харорат» бўлимидаги шеърлар энг яхши сатрлар, албат-
та. Бўлимнинг чўққиси эса «Тўрга ташириф» шеърдир. «Литера-
турная Россия» газетасида ўқигандим шекилли, ўшандаёқ бу шеър
хотирамда ўрнашиб қолганди. «Ўғирламанг қаламим бир кун» аъло
шеър. Менинг назаримда уни олдинроқ тугатиш керак, кейинги икки
банд чўзилиб кетгандай туюлди менга.

Кўнглингиз ҳаммишадагидай парвозда, фикрларингиз кўламдор.

Сизнинг борлигингиздан, Сизни ўзимга яқин ва азиз инсон деб
айта олганимдан қувонаман.

Степан ШИПАЧЁВ.
4. 5. 1970 й.

* * *

Азиз, қадрли Зулфия, Сизни шу пайтгача табриклай олмаган
ним ва 80 йиллик юбилейингиз тантаналарида иштирок этолма-
ганим учун маъзур тутинг. Бу эса кўнглимни хира қилиб туради.

Марварид Дилбозий ҳеч қачон ёшликдаги дугонасини ва ажойиб ўзбек халқини унутмайди.

Азизим Зулфия, баҳорда оғир операцияни бошимдан кечирдим, ҳаётим қил устида турарди, мана энди сал ўзимга келгач, сизга мактуб ёзипман.

Ўшангача мен Сизга хат билан янги китобимни юборувдим, олдингизми?

Қадрлигим менинг, мен Сизга энг муҳими саломатлик тилайман, соғлиқ бўлса, ижод ҳам бўлади. Бутун ўзбек халқига, гўзал шоирасини севгувчи ва чин мухлиси – ўзбек халқига бахт, саодат ва озодлик тилайман.

Муҳаббат ила қучаман ва ўтиб қоламан М. ДИЛБОЗИЙ.

(Мухрда Тошкентга хат етиб келган сана – 16.10.95 кўрсатилган.)

* * *

Қадрли Зулфия!

Азиз хоним!

Сизнинг ажойиб мактубингиз ва гўзал китобларингизни олдим. Беҳад миннатдорман. Менинг сафаргашта умрим хатларга жавоб ёзишимни доим кечиктиради. Узримни қабул этинг. Бу мактубингиз мени қанчалар суюнтирганини, ҳаяжонлантирганини тасаввур ҳам этолмайсиз. Уни ўқиб, кўзимга ёш келди. Сиз қанчалар ноёб истеъдод эгасидирсиз, хатдаги донолик эса ҳайратга солди мени. Сиз чиндан истеъдодлисиз, Сизда табиий соғлиқ балкиб туради, маънавий-руҳий қувват бор, оламдаги барча гўзалликнинг бокира ибтидо туйғуси, шеърятга илохий муносабат ва нафис теранлик бор Сизда. Мактубингизни ўқиб, руҳим покланди гўё. Бу гапларимда лоф йўқ. Фақат Сизга ташаққурим баёни, холос.

Хом сут эмган бандалар каби менинг бу дунёда гуноҳларим кўп. Сиз эса маъсумасиз. Сиздан мусаффолик, руҳий қудрат насимлари эсади. Мен Сизни ва китобларингизни ана шу боисдан ҳам севаман. Сиз улкан Инсон ва қатта шоирсиз. Бу таъриф Сизга ярашади доим.

Китобларингизни аслиятда ва таржимада ўқидим. Сиз Шарқ ва Ғарб оҳангларини ўз ижодида пайваста қилган ҳозирги замон

сўз санъаткорларидан бирисиз, ўз она тилининг имкониятлари ва қардош халқлар маданий бойликлари ютуқларини омухта қилиш эса ажойиб самаралар беради.

Гапим чўзилиб кетди, чоғи... Мактубингизда ҳаёт ва шеърят хусусида ажойиб фикрлар бор. Бу фикрлар теранлиги, таровати ва соғломлиги билан менда таассурот қолдирди. Фикрларингиз кенг кўламли, улар одамни ҳаёлга толдиради. Улар дилга яқин, содда. Шу туфайли ҳам ҳайратимни узундан-узоқ сўзларда ифодалаяпман.

Азиз Зулфия!

Бир томлик китобингизга сўзбоши ёзиб беришимни истабсиз. Мен бундай илтимосни бажаришдан қувонаман, ўзим учун фахр ва шодлик деб биламан, жон-дилим билан адо этаман. Бу шунчаки шарқона лутф эмас, юрагимнинг нидосидир.

Сиз шахс ва санъаткор сифатида мен учун кадрлисиз. Сизни ва Сиз бошингиздан кечирган барча ташвиш ва шодликларни ғоят ҳурмат қиламан.

Яқинда китобингиз муҳаррири Г. Фолькдан хат олдим, сўзбошини кутяпти экан. Кеча унга жавоб бердим, март охирларида кўлига тегади...

Азиздан-азиз Зулфияхоним, Шарқнинг юлдузи, кўрки, Шарқнинг биллурдай жарангдор овози! Мен «Зулфияга» деган шеър битдим, Н. Гребневга бердим таржима учун. Ҳозир у шифохонада, у соғайиб чиккач, русчага ўгирса, ижозатингиз билан матбуотга берармиз.

Кириб келган янги йилингизда узоқ умр, саломатлик, илҳом, шодлик ва барча эзгуликлар ёр бўлсин. Яна бир бор тухфа китобларингиз, хатингиз учун ташаккур айтиб,

Сизни беҳад ҳурмат қилувчи, оғаларча ардоқловчи

Сизнинг Қайсин ҚУЛИЕВ
(Қабардин-болқар шоири).
8 январь 1974, Налчик.

* * *

Бизга туғишгандан азиз Инсон, кадрли Зулфия, кўнглимнинг шавкатли валломати!

Сизнинг таваллуд байрамингиз шукухи, Зулфия овулининг нафис руҳини биз ҳамон асраб юрибмиз. Мен ва рафиқам Равзахоним

Сизни кўпдан бери билардик. Лекин ўша (1975 йилнинг) ноябрь кунлари Сизнинг юксаклигингиз, ўхшаши йўқ улуғворлигингизни қайтадан кашф этдик, ҳис қилдик. Вақтни ҳам, табиатни ҳам, олқиш ва мақтовлар, қарсақлар шавқини ҳам эслай олмаيمان. Фақат Сизни, мукофотлар, мақтовли сўзлар заррача ўзгартиролмайдиган собит эътиқодли Инсон – Зулфияни эслайман. Шеъриятга содиқ ва муносиб шоира Зулфияни эслайман. Сизнинг шеъриятингизни ва барчага мансуб шеъриятни эслайман. Зеро, барча истеъдод эгаларига ҳам шеъриятга муносибликни ато этмаган. Ва барча таланти шоирларга ҳам ўз истеъдодига муносиб бўла олиш бахтини бермаган. Сиз ўз истеъдодингизга ярашиқлисиз, Зулфия!

Оғаларча кучиб, ҳаминша Сизнинг МУСТАЙ,
17.01.76.

(Бошқирдистон халқ шоири)

* * *

Салом, кадрли Зулфия!

Агар жим бўлиб кетганим учун мендан ўлкаламоқчи эсангиз, айтиб қўйай, ғазабингизни икки одамга, менга ва Лев Минаевичга сочсангиз... Гап шундаки, у роппа-роса бир ойдан бери тугунини тугиб, Тошкентга боришга чоғланади. Мен эса унинг қачон жўнашини ва сизга ёзган мактубимни ола кетишни кутаман. Ниҳоят фурсати келди.

Энг аввало, ишларим ҳақида баён қилсам. Сизга Шарипов нотўғри маълумот берган чоғи. «Советский писатель» нашриётида Ҳамиднинг китобини чоп этиш ҳақида ҳеч қандай гап бўлгани йўқ. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси котибияти СССР ёзувчилари котибиятига хат ёзиб, унинг бир томлик рус тилидаги китобини нашриётнинг 1950 йил режасига киритишни сўраши кераклигини билдим. Тажрибамдан келиб чиқиб айтишим мумкинки, энг яхшиси республика ҳукумати бу ишга аралашса, ўйлайманки, ҳаммаси осон кўчади. Бу эса унчалик қийин эмас Ўзбекистон ҳукумати учун.

Ўйлайманки, 1950 йилда фақат Ҳамид(Олимжон)нинг эмас, балки Ҳамиднинг рафикаси Зулфиянинг ҳам китоби рус китобхонлари қўлига тегади. Азиз Зулфия, дoston ёзаётган эдингиз, ишлар қандай кетяпти, ёзиб юборинг.

Мен бу ерда Мирзо (Турсунзода) билан жуда фаол ишляпман. У яна 2 та янги шеър ёзди. Мен уни рус тилига ўгирдим. Унинг бир туркум шеърлари «Новый мир» журналининг 3 ёки 4-сонида чоп этилади. Яна ушбу сонда 7 нафар тожик шоирларининг шеърларидан таржималар берилади. Хулласи калом, Сталинобод (Душанбе) шаҳридаги ишларим бесамар кетмаяпти. Бу эса мени қувонтиради. 21 мартда Мирзонинг адабий кечаси бўлиб ўтади. У сизнинг бу кечада қатнаша олмайтингиздан жуда афсусда. У сизга ва оилангиз аъзоларига дўстона саломларини етказишимни илтимос қилди. Менинг Лев Минаевичга ҳавасим келади. У сизни ва барча дўстларни кўришга ва Тошкент баҳоридан баҳра олишга муяссар бўлади. Умид қиламанки, жавоб мактубини сиз менга почта орқали жўнатасиз. Шунда у биров орқали бериб юборганингиздан кўра тезроқ қўлимга тегади. Агар сизга қийин бўлмаса, нашриётга қўнғироқ қилиб мен ҳақимда эслатсангиз, албатта қалам ҳақи тўғрисида ҳам...

Сизга Нина Сергеевна қизғин салом йўлламоқда.

Мен учун фарзандларингизни ўпиб қўйинг, сингилларингиз ва ойингизга саломимни етказинг.

Қўлингизни ўпиб, маҳкам қисиб, ЛИПКИН.
15.03.1949

* * *

Менинг азиз Зулфиям! Сизни яна бир қарра чин юракдан мукофот¹ билан табриклайман. Сизнинг байрамингиз менинг ҳам байрамим, шеърятни севган, ҳаёт мусиқасини, эзгулик ва ҳақиқатни севган барча одамларнинг байрами. Яна шуни ҳам жуда айтгим келадикки, сиз олган мукофот, оддий қилиб айтганда, ўзбек шеърятини ҳамма нарсани ўз ўрнига қўйди. Бу сиз учун биринчи мукофот эмас, сўнггиси ҳам эмас, албатта яна бошқа мукофотлар ҳам бўлаверади.

Сизга иккита шеърингиз таржимасини жўнатаяпман.

Сизни севгувчи С. ЛИПКИН.
11.11.1976.

¹ «Халқлар дўстлиги» ордени.

9 август 1975.

Қадрли Зулфияхоним!

Юборган китобингиз ва илиқ мактубингиз учун сизга катта раҳмат. Аслида мен сиздан туғилган кунингиз ва мукофотингиз билан табрикламаганим учун узр сўрашим керак эди. Рўзгорнинг ишларидан ортмай сизга ёзолмаганим, бепарволигим учун хижолатдаман. Онамнинг оёғи синиб, тўшакка михланиб қолган. Унинг тирик қолгани ўзи мўъжиза дейишади. Мен энди тамоман уйга боғланиб қолдим, ахир у кишини боғ ҳовлимизга олиб боролмайман...

Менга ўзингиз ҳақингизда ёзинг. Умуман тез-тез ёзиб туринг. Сизни таржима қилишдан доимо хурсанд бўламан. «Художественная литература» нашриётида янги босмадан чиққан китобингизни кўрдим. У жуда чиройли тўплам бўлибди. Ҳозирча бизга беришгани йўқ.

Қайсин Шуваевич (Қайсин Кулиев) менинг олдимда китобни варақлаб унинг гўзаллиги ва чиройли безакларини кўриб ҳаяжонланиб кетди. У менинг бундай чиройли китобим ҳали чиқмаган деб ҳавас қилди... Кўрдингизми, ҳамма эркак шоирларнинг сизга ҳаваси келаяпти, сиз бундай ҳавасга муносибсиз.

Сизга чин кўнгилдан соғлиқ ва яхши кайфият тилайман. Шунда шеър ҳам тугилаверади.

Ҳурмат билан,
Ю.Н. (ЮЛИЯ НЕЙМАН).

Изоҳ: Мен ҳозиргина Ирина Серафимовна билан кўнгираклашдим. У сизга китоб юборилганини ва сиздан жавоб келмаганига ҳавотирланаётганини айтди.

Сиздан келган мактубнинг муҳрига кўра сиз Кисловодскийда бўлсангиз керак, деб ўйладим.

Китобингиз кўرғазмага қўйишини айтишди менга.

* * *

Салом, қадрли Зулфия...

Мен сизни мукофот билан, асосийси, туғилган кунингиз билан кечикиб бўлса ҳам табриклайман. Туғилган кун инсон учун доимо

энг гўзал айём, айниқса шоир учун, ахир шоир умри жуда узоқ, баъзан мангу давом этади. Бир йил ўзида бир неча туғилишларни мужассам қилади – яна ва яна қалб қайта-қайта туғилаверади. Ахир шеър бу – юрак дегани. Ҳар қандай юрак эса бу ҳаётдир.

Мен сиз учун жуда қувонаман. Чунки мен шеърларингизни севиб таржима қилганман. Аёл киши учун таваллуд кунлари – байрам, агар у чиройли, кўркам бўлса. Сиз эса соҳибжамолсиз. Аёлни вақт ҳам ҳатто чиройлироқ қилади. Анна Андреевна Ахматова кексалик чоғларида ҳам гўзал бўлган. Кексалик фасли ҳали сизга узоқ. Аллоҳ сизга соғлиқ, яхшиликлар ва илҳом бахш этишини истаيمان. Биз жуда кам учрашганмиз, лекин мен сизга тезгина кўнгил кўйиб боғланиб қолдим, сизнинг шахсиятингиз ва шеърларингиз жозибалидир. Камгина таржималарим кирган бўлса ҳам китобингизни кўришни орзу қиламан. Шеърларингизни катта қувонч билан таржима қилганман. Ўша китобингиз менда бўлишини истар эдим. Энг яхшиси. менинг манзилимга жўнатишингизни сўрайман. Манзилим ёзувчиларнинг энг охирги маълумотномасида бор.

Сёма (Семён Липкин) менга ўғлингиз уйланганини айтди. Келинингиздан мамнунмисиз, ўғлингиз бахтиёрми? Менинг ҳаётим эса ўша-ўша ғалати ҳаёт. Переделкинода яшаяпман... Сизни ўпиб қоламан.

Сизнинг Инна (Лиснянская).

Изоҳ: Ҳатнинг санаси ёзилмаган. Зулфиянинг 1975 йилда Москвада чоп этилган «Избранное» китобида И.Лиснянскаянинг 5 та таржимаси берилган.

* * *

Ассалому алайкум меҳрибон онахонимиз Зулфиябегим!

Азиз онахон, мен Тошкентдан катта таассурот билан келдим. Ҳали ҳам кўз олдимда ўша катта Туркистон саройи, ўша зиналар, ўша атлас кўйлакли кизлар, ўша меҳчагуллар (чиннигул). Хўжандга келиб ўз таассуротимни катта мажлис (хотин-кизлар йиғини)да айтиб бердим. Телевизорга чиқиб, Президент мухтарам Ислом Каримовнинг сизга ёзган мактублари, миллий байрам эълон қилганлари, Сизга тақдим этган тухфаларини айтиб бердим. Бизда

апрель ойдан бошлаб янги журнал («Хўжанд» – ёзувчилар учун) чиқаяпти. Тўртинчи сониди Сизнинг сўвратингиз билан менинг таассуротларим чикди. Ўша журнални сизга юбораман, қабул қилинг.

Азиз онахон, менинг номимдан қизингиз Хулқарой, набирангиз Фотимахон, гўзал қиз Сайёрахон, ўғлингиз Омонжон, ҳамма дўстларга салом ва эҳтиромимни айтарсиз. Ойдиной Ҳожиева, мухтарама Дилбархон Ғуломовага катта раҳмат ва самимий салом.

Кечирасиз, ўзбек тилида биринчи хат ёзишим. Хатоларини ислох қилиб, ўқийсиз.

Меҳри шумо ҳамеша дар дили ман. Ба шумо саломати, умри дароз, таъби хуш, илҳоми фаровон орзумдам.

Камоли эҳтиром билан,

Озод АМИНЗОДА,

Хўжанд шаҳри

(тожик шоираси).

28.08.95.

ДЎСТЛАР ҲАМДАРДЛИГИ

ЗУЛФИЯХОНИМ ИСРОИЛОВА ВАФОТИ МУНОСАБАТИ БИЛАН ТАЪЗИЯНОМА

Ўзбек халқининг асил фарзанди, ўзбек маданиятининг намоён-даси Зулфияхоним Исроилованинг вафоти мени чуқур қайғуга солди. Унинг ёрқин шеърляти ватанпарварлик, дўстлик ва биродарликнинг, ҳаётсеварликнинг, Аёл қалби гўзаллигининг ноёб қўшиқлари эди. Унинг сермазмун ва қизгин адабий фаоляти Ўзбекистон маданий ҳаётини бойитган, қардош халқларнинг ҳам бебаҳо мулкига айланган, бутун дунёда шуҳрат қозонган. Бизнинг серташвиш, курашларга тўла давримизда у авлодларга бунёдкорлик, руҳий-маънавий камолотни васият қилди. Мен шахсан суҳбатларига сазовор бўлганим, Ҳиндистоннинг улкан дўсти, буюк арбоб – Зулфияхонимни йўқотишдан беҳад изтиробдаман.

Аллоҳдан унга раҳматлар бўлсин!

Ҳиндистон Ташқи Ишлар вазири
жаноб И. К. ГУЖРАЛ.

1996.

ЗУЛФИЯ – МЕНИНГ АЛКА КУМАРИМ!

Ҳиндистонга Осиё ёзувчиларининг анжуманига келганида Зулфия менинг меҳмоним бўлди. Ана шунда ўртамизда мустаҳкам дўстлик пайдо бўлди. Бу дўстлик мен Ўзбекистонга ташриф буюрганимда яна ҳам чуқур илдиз отиб, гўзал мевалар берди. 1961 йилда мен Зулфия хонадонида бўлдим. Унинг бир неча шеърларини панжоб тилига ўгирдим, у эса менинг байтларимни ўзбекчалаштирди.

*Яна илҳом шавқида юрак
Сўз излайди ёниқ, беором...*

Ўзбекча сўзлар, панжоби оҳанглар бир сатрда тизилиб, илҳом шариллаб, дўстлик ҳақида гўзал бир дoston ёздим.

Тошкент билим юртларидан бирида адабий учрашув бўлди. Биз ўз шеърларимизни ўқидик. Мен бухороча зардўзи дўппи кийиб олган эдим. Зулфия қулоғимга шивирлади:

– Ё, раб, сен ўзбек гўзалига ўхшайсан, Амрита!

Эртаси куни биз атлас тўқувчи кизлар даврасида бўлдик. Бизга шоҳи рўмоллар тухфа қилишди. Шоҳи дуррача ўраган Зулфияга қараб мен ҳам лутф қилдим:

– Зулфия, сен панжоб гўзалининг ўзи бўлдинг-қолдинг!

Зулфия мени ўзбекчалаб Амрита хоним деб атай бошлади, сўнг исмиمنىнг маъносини сўради, ўзбекчада мени Ўлмас хоним деб сўйлай бошлади. Мен «Зулф» сўзининг ҳиндучада «Алка Кумари» маъносини билдиришини айтиб, дугонамни Алка Кумари деб қақира бошладим.

Бизнинг дўстлигимиз икки шоиранинг, икки тилнинг, икки элнинг чинакам дўстлиги, дилга яқинлиги тимсоли эди.

Менинг Зулфиям – Алка Кумарим хотирасига хайру дуолар бўлсин, дейман.

Амрита ПРИТАМ,
1996.

Изоҳ: Шеърлар, хатлар ва таъзияномаларнинг қорақалпоқ, қирғиз, рус, тожик тилларидан таржимаси муаллифники.

ТАВАЛЛУД БАЙРАМЛАРИ

* 1965 йил, ноябрь.

Зулфиянинг 50 йиллик таваллудига бағишланган анжуман Алишер Навоий номидаги опера ва балет театрида бўлиб ўтди.

* 1975 йил, 14 ноябрь.

Шоиранинг 60 йиллик юбилей тантанаси Ўзбекистон Давлат филармониясининг концертлар залида бўлиб ўтди. Анжуманда Константин Симонов, Иракий Абашидзе, Қайсин Қулиев, Мустай Карим, Муса Ғали, Давид Қуғултинов, Евгений Евтушенко каби машҳур шоирлар иштирок этдилар. Зулфиянинг ижодий йўли ҳақида профессор Лазиз Қаюмов маъруза қилди. Зулфиянинг сеvimли шогирди Ҳалима Худойбердиева устозига бағишланган шеърини ўқиб берди:

*Маликам, нима айтай, мен бугун Сизнинг ҳақда,
Колумбдай очгансиз-ку ўз қалбингиз – қитъани.
Айтмай десам, бу юрак нимагадир илҳақдай,
Айтай десам, саросар, лолман қалам тутгани,
Кездим қитъангизни мен, қуёшлари куйдиргич,
Кўкламлари унча хуш, суймагани суйдиргич...*

* 1985 йил, 2 декабрь.

Алишер Навоий номидаги Катта Академик опера ва балет театрида атоқли шоиранинг 70 йиллик таваллуд кечаси бўлиб ўтди. Саҳнада Зулфияхоним ва унинг шогирдлари – таниқли шоиралар. Шогирдлар номидан «Гулхан» журнали Бош муҳаррири О. Ҳожиева устозни кизгин табриклади. Беларус шоираси, Зулфиянинг кадрдон дўсти Эди Огнецвет самимий тилаklarини изҳор қилди...

* 1995 йил, 30 май.

«Туркистон» саройида Зулфиянинг 80 йиллигига бағишланган тантанали кеча бўлди. Ўзбекистон Президентининг чуқур эҳтиром билан битилган табригини Давлат маслаҳатчиси Х. Жўраев ўқиб берди. Олим Иброҳим Ғафуров маъруза қилди.

Эртаси куни Зулфия хонадони элга дастурхон ёзди.

Соат 12 ларда барча шоира, адиба, журналист кизларни устоз меҳмонга чорладилар. Файзли хонадонда самимий суҳбат, кизгин мушоира оқшомгача давом этди.

ЗУЛФИЯ ҲАЁТИ ВА ИЖОДИ ЙИЛНОМАСИ

Зулфия Исроилова 1915 йил 1 мартда Тошкентда хунарманд-дегрес оиласида туғилган. Унинг бобосини Муслим дегрез дер эдилар ва у Дегрезлик маҳалласида яшар эди. Отаси Исроил дегрез ва унинг укалари Ўқчи маҳалласида истиқомат қилар эдилар.

1931 – 1933 йиллар. Зулфия хотин-қизлар билим юртида таълим олди.

1931 йил, 17 июль. Зулфиянинг «Мен иш қизи» номли биринчи шеъри «Ишчи» газетасида босилиб чикди.

1932 йил. Зулфиянинг биринчи шеърий тўплами – «Ҳаёт варақлари» чоп этилди.

1935 йил. Зулфия Ўзбекистон Фанлар Академияси Тил ва адабиёт институтининг аспирантурасига ўқишга кирди.

1935 йил, 23 июль. Зулфия ва Ҳамид Олимжоннинг никоҳ тўйлари бўлиб ўтди.

1937 йил 19 январь. Зулфиянинг биринчи фарзанди Хулкар дунёга келди.

1938 йил. Зулфия ёшлар ва ўсмирлар нашриётига ишга кирди.

1939 йил, 23 июль. Зулфия хонадонида Омон туғилди.

1941 – 1950 йиллар. Зулфия Ўзбекистон Давлат нашриётида бадий адабиёт бўлими мудир лавозимида хизмат қилди.

1943 йил. Зулфиянинг биринчи марта рус тилида В. Луговской сўзбошиси билан «Верность» номли шеърий тўплами нашр этилди.

1944 йил, 3 июль. Зулфиянинг умр йўлдоши Ҳамид Олимжон автоҳалокат туфайли вафот этди.

1950 йил, октябрь. Зулфия қайта нашр этила бошлаган аёллар журнали «Ўзбекистон хотин-қизлари» (ҳозирги «Саодат»)да адабиёт ва санъат бўлимининг мудир, 1953 йилдан 1985 йил июль ойигача журналнинг бош муҳаррири бўлиб ишлади.

1959 – 1980 йиллар. Зулфия Ўзбекистон Олий Кенгашининг (V–VI–VII–VIII–IX–X чакирик) депутати.

1965 йил. Зулфияга «Ўзбекистон халқ шоири» фахрий унвон берилди.

1968 йил, апрель. Зулфия Жавоҳарлаъл Неру номидаги халқаро мукофотнинг биринчи совриндори бўлди.

1968 йил, 22 май. Зулфия Болгариянинг биринчи даражали «Кирилл ва Мефодий» ордени билан мукофотланди.

1970 йил, 17 апрель. «Ўйлар» ва «Шалола» («Водопад») шеърлар китоблари учун Зулфияга Ўзбекистон Давлат мукофоти берилди.

1970 йил, ноябрь. Зулфияга Халқаро «Нилуфар» мукофоти берилди.

1975 йил, март. Зулфия «Халқлар дўстлиги» ордени билан тақдирланди.

1975 йил, 14 ноябрь. Зулфия таваллудининг 60 йиллиги Ўзбекистон Давлат филармониясининг концертлар залида бўлиб ўтди.

1984 йил. Зулфияга «Меҳнат Қаҳрамони» унвони берилди.

1985 йил, 2 декабрь. Зулфиянинг 70 йиллик таваллуд байрами Алишер Навоий номидаги Академик Катта опера ва балет театрида бўлиб ўтди.

1994 йил, август. Зулфия Ўзбекистон Республикасининг биринчи ордени – «Дўстлик» ордени билан мукофотланди.

1995 йил, 30 май. Зулфия таваллудининг 80 йиллигига бағишланган тантанали кеча Туркистон саройида бўлиб ўтди.

1999 йил, 10 июнь. Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов Фармонига биноан 14 ёшдан 22 ёшгача бўлган истеъдодли, зукко, ўқишда ва жамоат ишларида алоҳида ўрناк кўрсатган қизлар учун Зулфия номидаги Давлат мукофоти таъсис этилди. Тошкентдаги марказий кўчалардан бири Зулфияxonим номи билан атала бошланди.

2008 йил, 1 март. Пойтахтнинг сўлим, обод гўшасида шоира Зулфияга ҳайкал ўрнатилди, тантанали маросим ўтказилди.

2014 йил, 31 октябрь. Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг «Ўзбекистон халқ шоири Зулфия таваллудининг 100 йиллигини нишонлаш тўғрисида»ги Қарори эълон қилинди.

ЗУЛФИЯ АСАРЛАРИ ЎЗБЕК ТИЛИДА

1. Ҳаёт варақлари. Шеърлар. Т., 1932 й.
2. Темирой. Т., Ўздавнашр, 1934 й.
3. Шеърлар. Т., Ўздавнашр, 1939 й.

4. Қизлар кўшиғи Т., Ўздавнашр, 1939 й.
5. Уни Фарход дер эдилар. Т., Ўздавнашр, 1943 й.
6. Ҳижрон кунларида . Шеърлар. Т., Ўздавнашр, 1944 й.
7. Хулкар. Шеърлар. Т., Ўздавнашр, 1947 й.
8. Мен тонгни куйлайман. Шеърлар. Т., «Қизил Ўзбекистон» ва «Правда Востока» нашр. 1950 й.
9. Дугоналар билан суҳбат. Шеърлар ва мақолалар. Т., Ўздавнашр, 1953 й.
10. Ойдин Собирова (хаёти ва ижоди ҳақида очерк), Т., Ўздавнашр, 1953 й.
11. Юрагимга яқин кишилар. Шеърлар. Т., Ўзадабийнашр, 1958 й.
12. Гулларим. Шеърлар (кичик ёшдаги болалар учун) Т., Ўзадабийнашр, 1959 й.
13. Танланган асарлар. Т., Ўзадабийнашр, 1959 й.
14. Ҳаёт жилоси. Шеърлар. Т., Ўрта ва олий мактаб, 1961 й.
15. Куйларим сизга. Шеърлар. Т., Ўзадабийнашр, 1963 й.
16. Шеърлар. Т., Ўзадабийнашр, 1963 й.
17. Куйларим сизга. Шеърлар. Т., Ўзадабийнашр, 1965 й.
18. Ўйлар. Лирика. Т., 1965 й.
19. Ўйлар. Лирика. 2-нашри. Т., Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1969 й.
20. Лолақизғалдок. (Шеърлар, Кичик ёшдаги болалар учун. К.П. Назаров ва В.М. Сосновец расмлари) Т., «Ёш гвардия» нашриёти, 1970 й.
21. Қуёшли қалам. Достон (ёзувчи Ойбекка бағишланган) Т., Адабиёт ва санъат нашриёти, 1971 й.
22. Висол. Шеърлар ва достонлар. Т., Адабиёт ва санъат нашриёти, 1972 й.
23. Асарлар. Икки томлик. Биринчи том. Шеърлар. Т., Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Сўзбоши муаллифи Миртемир. 1974 й.
24. Асарлар. Икки томлик. Иккинчи том. Достонлар ва таржималар. Т., Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1975 й.
25. Асарлар. Уч жилдлик. Биринчи жилд. Шалола. Шеърлар. Т., Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1984 й.

26. Асарлар. Уч жилдлик. Иккинчи жилд. Мушоира. Шеърлар (Достонлар. Либретто. Таржималар). Т., Ф. Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985 й.

27. Асарлар. Уч жилдлик. Учинчи жилд. Камалак (Хотиралар. Очерklar. Сухбатлар. Таржима). Т., Ф. Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1986 й.

28. Хаёллар, туйғулар... Шеърлар. Кириш сўзи. Иброхим Гафуровники. Т., Ф. Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1982 й.

29. Катра. Лирика. Шеърлар. Т., «Ёш гвардия» нашриёти, 1985 й.

30. Тонг билан шом аро. Сайланма. «Шарк» НМАК Бош таъририяти, Т., 2005 й.

ЗУЛФИЯ ТАРЖИМАЛАРИ

31. Н. А. Некрасов. Рус аёллари (достон).

32. Мустай Карим, Ой тутилган тунда (уч пардали фожа).

33. Александр Гинзбург. Там-там садолари (драматик достон).

ЗУЛФИЯ ДОСТОНЛАРИ

34. Уни Фарход дер эдилар

35. Икки ўрток

36. Мушоира

37. Водид юлдузлари

38. Сўроклайди шоирни шеърим

39. Куёшли қалам

40. Зайнаб ва Омон (либретто)

41. Хотирам синиклари

ЗУЛФИЯ АСАРЛАРИ ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРДА

Алоҳида нашрлар

42. Верность (стихи). Пер.: В. Державин, В. Липко, А. Кочетков, Л. Пеньковский, С. Сомова, Н. Ушаков, Т., Госиздат., 1943.

43. Я пою зарю (стихи). Т., Госиздат., 1951.

44. Доброго утра, люди мира! (стихи). Авторизованный перевод с узбекского. М., «Советский писатель», 1952.
45. Лирика. М., «Правда», 1958.
46. Стихотворения. М., Гослитиздат., 1961.
47. Живой дождь. Лирика. Т., 1965.
48. Дар долины. М., «Правда» 1966.
49. Сердце в пути (стихи). Т., Изд-во худож.лит., 1966.
50. Сюзане (стихи). Перевод с узбекского. М., Детгиз., 1966.
51. Моя весна (стихи) М., «Советский писатель», 1967.
52. Водопад. Стихи. Т., Изд-во худож.лит., 1969.
53. Мўғулистонда Зулфия, Р. Ҳамзатов, П., Бровка ва Е. Евтушенко шеърларидан иборат тўплам чоп этилган.
54. 1969 йилда Зулфиянинг мўғул тилида шеърлар тўплами нашр қилинди.
55. Поэма огня и дороги. Пер. с узб. М. Борисова. (Светлой памяти Айбека посвящается) Т., Изд-во лит-ры и искусства, 1972.
56. Избранное. Стихотворения и поэмы. Перевод с узбекского. М., Изд-во худ.лит., 1975.
57. Лирика (арман тилида). Ереван. «Айпетро», 1961.
58. Лирика (қорақалпоқ тилида). Нукус, Қарақалпақгиз., 1962.
59. Шеърлар (қозок тилида). Олмаота, Казгослитиздат., 1962.
60. Томчилар (тожик тилида). Душанбе, Таджикгосиздат., 1960.
61. Лирика (белорус тилида). Минск, «Белорусь», 1967.
62. Шеърлар (озарбайжон тилида). Баку, 1969.
63. Ҳаёт варақлари (бошқирд тилида). Уфа, Башкнигосиздат. 1969.
64. Куйларим сизга (қрим-татар тилида). Эшреф Шемизаде тарж. Т., Эдабият ва санъат нашрияти, 1972.
65. Палак (украин тилида). Киев, «Весёлка», 1973.
66. Шеърлар (киргиз тилида). Фрунзе. «Киргизия», 1973.
67. Ўрик гуллаганда (татар тилида). Қозон, «Татар книга», 1974.
68. Танланган асарлар (болгар тилида). София, «Нар. культура», 1967.
69. Зарафшон (форс тилида) Дж. Эфтихор тарж. Т., Адабиёт ва санъат нашриёти, 1969.

70. Абдулла Олимжон. Шоира Зулфия. Танқидий биографик очерк. Ўзбек адабиёти тарихидан материаллар. Т., Ўзфанакадемнашр., 1953.

71. Мусина Ғолия. Шоира Зулфиянинг ижодий йўли. (Филология фан. номзоди даражасини олиш учун ёзилган дисс.) Т., 1960.

72. Мусина Ғолия. Зулфиянинг ижодий йўли. Т., Ўзадабийнашр., 1961.

73. Султонова М. ва Олимжонов А. Зулфия. «Ўзбек совет адабиёти» тарихи» китобида. Т., 1962, 2-т.

74. Султонова М. Шоира Зулфия. Т., «Қизил Ўзбекистон», «Правда Востока» ва «Ўзбекистони сурх» нашриёти, 1962.

75. Қаюмов Л. Шоира Зулфия (Ҳаёти ва ижоди ҳақида очерк). Т., 1965.

76. Бобоҳўжаев Н. Зулфиянинг поэтик маҳорати, филол. фанлари номзоди даражасини олиш учун ёзилган дисс. Т., 1967.

77. Мусина Ғолия. Зулфия публицистикаси. Т., «Фан», 1965.

78. Акбаров А. Қалб куйчиси. Т., Ўзкомпартия МКнинг бирлашган нашриёти, 1965.

79. Қаюмов Л. Зулфия. Т., Адабиёт ва санъат нашриёти, 1975.

80. Султонова М. Ижод саҳифалари. Т., «Фан», 1975.

81. Акбаров А. Зулфия. Литературный портрет. Т., Издат. лит. и искусства им. Гафура Гуляма, 1975.

82. Зулфия (биобиблиография). Тузувчилар: Раъно Иброҳимова, Мамлакат Ғуломова. Кириш сўзи Н. Каримовники. Т., «Фан», 1977.

83. Зулфия ҳаёти ва ижоди. Мактаб кўргазмаси ва болалар кутубхонаси учун материаллар. Тузувчи Х. Сулаймонова. Т., «Ўқитувчи» нашр., 1980.

84. Султонова М. Зулфия. Т., 1985.

85. Иброҳимов М. Қуёшли шеърят ижодкори. Т., 1986.

86. Эҳтиром. Нашрга тайёрловчилар Раҳима Шомансур ва Раъно Раҳмон. Т., «Ўзбекистон» нашриёти, 1995.

87. Тонгнинг ўзидай пок ва ёрқин. Зулфия замондошлари хотирасида. Нашрга тайёрловчилар Хулқар Олимжонова, Омон Олимжонов. Т., Ф. Ғулом НМИУ, 2006.

88. Раҳима Шомансурова. Қадр кеча қатралари. Т., «Янги аср авлоди», 2008.

89. Олимжонова Риояхон. Менинг теран томирларим. Т., «Шарқ» НМАК Бош таҳририяти, 2009.

90. Муҳтарама Улуғова. Муҳаббат саройида мангу қолганлар. Т., «Ниҳол», 2011.

91. Ойдин Ҳожиева. «Тўрт танҳо». Ўзбекистон халқ шоири Зулфия Исроилова ҳақида эсдаликлар. Т., «Ўзбекистон» НМИУ, 2013.

ЗУЛФИЯ ШАЖАРАСИ ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ

Қосим бобонинг ўгли Муслим ота

Муслим отанинг фарзандлари

Исроил (Исмоил, Қодиржон, Нормат, Бувиниса, Аҳмаджон, Каримжон, Зулфия).

Хамдам (ёзувчи Адхам Хамдам).

Файз (шоир Илёс Муслим (1901 – 1993), Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими; Тўхтаҳон; Ўзбекистон халқ артисти Кифоят Муслимова (1916.01.05. – 1996.20.04); Ҳамроҳон; Фотима-Зухра; Маҳкамбой; Аббос Муслимов, техника фанлари доктори, профессор, Бишкекда яшайди; Йўлдош; Эргаш).

Раҳмат (Собир, Мели).

Хури (Кабир).

Жўра (Одил, Гулсара)

Исҳоқ (Октябрь, Ўткир, Ботир, Шоҳида, Шоира).

Нишон (Мунира);

Туроб (Ўлмас); **Турсуной** (Аброр); **Тўхта**.

* * *

Исроил ота (1872–1946) ва

Хадича она (1879–1938) фарзандлари

Исмоилжон (1897–1972). Ветеринар. Рафиқаси Ойниса. 6 нафар фарзанд кўрган.

Қодиржон (1898–1992). Турли идораларда раҳбарлик лавози-мида ишлаган. Уруш йилларидан то нафақага чиққунча Тошкент трамвай-троллейбус заводида ишлаган. **Рафиқаси** Инобат. (Фар-

зандлари: Мунаввар – ўқитувчи, Қайнар – Тоштрамда ишчи, ота касбини давом эттирган; Баходир – мағлубот ходими; Ғайрат – техника фанлари номзоди, доцент; Аҳмаджон – технолог уста, Каримжон – ҳунарманд)

Нормат, тахм. 1905 йил, раҳбарлик лавозимларида ишлаган, 37 йилда катагонга учраган. **Аёли** Манзура, **қизчаси** Клара болалигида нобуд бўлган.

Бувиниса, чевар дўшпидўз бўлган, тўйдан бир кун олдин вафот этган.

Аҳмаджон, Москвада таҳсил олган, шамоллаб, Тошкентда вафот этган.

Каримжон, педагогика институти талабаси, бахтсиз ходиса туфайли ҳалок бўлган.

Зулфия, (1915.01.03 – 1996.01.08). Ўзбекистон халқ шоири.

ЗУЛФИЯ ВА ҲАМИД ОЛИМЖОН АВЛОДЛАРИ

Қизи: Олимжонова Ҳулкар Ҳамидовна, 1937. 19 январь. Филология фанлари номзоди, доцент.

Куёви: Тошмухамедов Омон (1932–2001), (ёзувчи Ойбек ва кимёгар олима Зарифа Саидносированинг ўғли). Тарих фанлари номзоди.

Неваралар: Тошмухамедова Гулшод 1960 й. Санъатшунос. Уч нафар фарзанди бор. **Муҳитдинова** Лола 1962 й. Тарихчи, таржимон. Икки нафар ўғли ва икки нафар невараси бор. **Тошмухамедова** Фотима, 1969 й. Филолог. Бир нафар фарзанди бор. **Тошмухамедов** Хусанбек (1969–2005), Ойбек уй музейининг илмий ходими бўлиб ишлаган.

Омон М. Зулфия * * * 0401-1991) 1991

Ўғли: Олимжонов Омон Ҳамидович, 1939 й. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси аппаратида 45 йилдан орттиқ турли лавозимларда ишлаган. Ўзбекистон Олий Мажлиси депутати (1995–2004), «Шухрат» медали ва «Халқлар дўстлиги» ордени билан мукофотланган. Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист.

Келини: Олимжонова Риояхон Йўлдошевна, 1939 й. Шифокор; 50 йилга яқин тиббиёт соҳасида хизмат қилган, тиббиёт фанлари номзоди.

Неваралар: Олимжонов Улуғбек Омонович, 1964 й. ТошДУ (ЎзМУ) шарқ факультетини тамомлаган. Хусусий тадбиркор. Икки нафар қизи ва бир нафар невараси бор. **Олимжонов Фаррухбек Омонович**, 1975 й. Иқтисодиёт институтини битирган. Иқтисодчи. Уч нафар фарзанди бор. **Олимжонов Отабек Омонович**, 1977 й. Шарқшунослик институтини битирган. Тадбиркор. Уч нафар фарзанди бор.

ҲАМИД ОЛИМЖОН ХОНАДОНИ ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ

Мулла Азим (гувур) бобоси, **Ўғиллой** бувиси.

Олимжон – шоирнинг отаси

Комила буви, шоирнинг онаси (1890–1970).

Опаси: Икромова Асолат (1907–1983).

Ҳамид Олимжон, ўзбек халқ шоири (1909–1944).

Синглиси: Олимжонова Роҳат (1918–1971).

Тиббиёт фанлари номзоди, ортопед.

Укаси: Азимов Сарвар Олимжонович (1923–1994).

Филология фанлари доктори, Ўзбекистон халқ ёзувчиси.

Синглиси: Қобилова Саҳобат (1928–2000).

Ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси.

Синглиси: Гуломова Муҳаббат (1932–2002).

Тарих фанлари номзоди.

Зулфия ва Ҳамид Олимжоннинг шажараси ҳақидаги ушбу маълумотларни олишда яқиндан кўмаклашган О. Олимжонов, Ҳ. Олимжонова, Р. Олимжонова, Лола Муҳитдинова ҳамда Қодир отанинг қизи Мунаввар Исроилова, Қодир отанинг невараси Гулчеҳра Шоумарова, эвараси Саиджон Шоумаров, Муслим бобонинг эвараси Маҳмуда Муслимова, Қодир отанинг ўғли Ғайрат Исроилов, Зулфиянинг неваралари Улуғбек ва Отабек Олимжоновлар ва эвараси Темурбек Муҳитдиновга чин дилдан миннатдорчилик билдираман.

Мана азиз ўқувчим, устозим ҳақида ўз билганларим, ўз қулогим билан эшитганларим, Зулфияхоним қанотида ишлаган йилларимда

ўзим гувоҳ бўлган воқеалар ҳамда замондошларим, сафдошларим хотирасига таяниб ушбу китобни қозоғга туширдим. Бир шогирд сифатида унутилмас устозим олдидаги қарзимни озгина бўлса-да узишга интилдим.

Буюк шоиранинг 100 йиллик таваллуд байрамига камтарин туҳфам деб қабул қилгайсиз.

Эҳтиром билан муаллиф.
3 декабрь 2014 йил.

Куйидаги манбалардан фойдаланилди:

1. Зулфия (биобиблиография). Тузувчилар: Раъно Иброҳимова, Мамлакат Ғуломова. Кириш сўзи Н. Каримовники. Т., «Фан», 1977.

2. Зулфия ҳаёти ва ижоди. Мактаб кўргазмаси ва болалар кутубхонаси учун материаллар. Тузувчи Х. Сулаймонова. Т., «Ўқитувчи» нашр., 1980.

3. Эҳтиром. Нашрга тайёрловчилар Раҳима Шомансур ва Раъно Раҳмон. Т., «Ўзбекистон» нашриёти, 1995.

4. Тонгнинг ўзидай пок ва ёрқин. Зулфия замондошлари хотирасида. Нашрга тайёрловчилар Хулқар Олимжонова, Омон Олимжонов. Т., Ғ. Фулом НМИУ, 2006.

5. Олимжонова Риояхон. Менинг теран томирларим. Т., «Шарк» НМАК Бош таҳририяти, 2009.

6. Муҳтарам Улуғова. Муҳаббат саройида мангу қолганлар. Т., «Нихол», 2011.

7. И. Ғафуров. «Паривашлар мажлиси». Т., «Янги аср авлоди». 2012.)

8. Зулфиянинг турли йилларда чоп этилган «Сайланма» асарлари. Ҳамид Олимжон. Мукамал асарлар тўплами. Т., «Фан» нашриёти, 1979. Биринчи том.

9. Наим Каримов мақолалари.

* * *

С. Безносков, Борис Мизрохин, Содик Маҳкамов, Рустам Шарипов, Машраб Нурунбоев, Нўъмонжон Муҳаммаджоновлар фотолари ҳамда шоира Зулфиянинг шахсий архивидаги ва муаллиф мулкидаги суратлардан фойдаланилди.

МУНДАРИЖА

Масъуд онлар.....	4
Устоз қанотида.....	12
Кўнгил кўнгилдан сув ичар.....	18
Дур каби ноёб.....	25
Маликадай улуғвор, онадай меҳрли.....	28
Елкаларига Семурғ кўнган шоир.....	34
Суврат ва сийрат.....	35
Оҳанрабо.....	39
Энг гуллаган ёшлик чоғимда.....	46
Санъаткор таржимон.....	52
Зулфия таржималаридан.....	56
Зулфия ёғдулари.....	66
Олтмиш йиллик вулкон.....	75
Баҳор билан учрашув.....	77
Сўнгги дийдор.....	82
Алвидо.....	84
Зиёрат.....	87
Абадият лаҳзалари.....	90
Зулфия ҳайкали пойида.....	91
Эҳтиром ва муҳаббат.....	92
Ёзишмалардан биргина шингил.....	95
Меҳр инжулари.....	97
Мактублар, табриклар.....	105
Дўстлар ҳамдардлиги.....	114
Таваллуд байрамлари.....	116
Зулфия ҳаёти ва ижоди йилномаси.....	117
Зулфия асарлари ўзбек тилида.....	118
Зулфия таржималари.....	120
Зулфия дostonлари.....	120
Зулфия асарлари хорижий тилларда.....	120
Зулфия ҳаёти ва ижоди ҳақидаги асарлар.....	122
Зулфия шажараси ҳақида маълумот.....	123
Зулфия ва Ҳамид Олимжон авлодлари.....	124
Ҳамид Олимжон хонадони ҳақида маълумот.....	125

ЎЗБЕКИСТОН

ОЙДИН ҲОЖИЕВА

ЗУЛФИЯ АБАДИЯТИ

*Ўзбекистон халқ шоири Зулфия Исроилова
ҳаёти ва ижоди лавҳалари*

Мухаррир *Алишер Саъдулла*
Бадий мухаррир *Х. Қутлуков*
Техник мухаррир *Л. Хиётова*
Кичик мухаррир *Д. Холматова*
Мусаххих *Н. Абдурахмонова*
Компьютерда тайёрловчи *Б. Душанова*
Компьютерда матн кўчирувчи *Х. Ҳаримов*

Наشريёт лицензияси АИ № 158.14.08.09.

Босишга 2015 йил 9 февралда рухсат этилди. Бичими 60x84^{1/4}.

Офсет коғози. «Times New Roman» гарнитурасида офсет усулида босилди.

Шартли босма табоғи 7,44.+0,46 вкл.+0,11 фронт. Нашр табоғи 7,17.+0,55 вкл.+0,14 фронт.
Адади 2000 нусха. Бюролма № 15-43.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг «O'zbekiston»
наشريёт-матбаа ижодий уйи. 100129. Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Телефон: (371) 244-87-55, 244-87-20

Факс: (371) 244-37-81, 244-38-10

e-mail: iptduzbekistan@iptd-uzbekistan.uz

www.iptd-uzbekistan.uz

19000

«O'ZBEKISTON»

ISBN 978-9943-28-234-6

9 789943 282346